

**BANKACILIK SİSTEMİ VE SERMAYE PİYASASININ FİNANSAL
GELİŞME ENDEKSİNDE KULLANILAN DEĞİŞKENLER İLE ANALİZİ
(2008-2017 DÖNEMİ)**

Özkan KABAK

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ayşenur TARAKCIOĞLU ALTINAY

Uşak

Haziran,2019

**BANKACILIK SİSTEMİ VE SERMAYE PİYASASININ FİNANSAL
GELİŞME ENDEKSİNDE KULLANILAN DEĞİŞKENLER İLE ANALİZİ
(2008-2017 DÖNEMİ)**

Özkan KABAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İşletme Anabilim Dalı İşletme Bölümü

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ayşenur TARAKCIOĞLU ALTINAY

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran,2019

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

BANKACILIK SİSTEMİ VE SERMAYE PİYASASININ FİNANSAL GELİŞME ENDEKSİNDE KULLANILAN DEĞİŞKENLER İLE ANALİZİ (2008-2017 DÖNEMİ)

Özkan KABAK

İşletme Ana Bilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi: Ayşenur TARAKCIOĞLU ALTINAY

Finansal sistemin varlık sebebi, yatırım fırsatları için gereken kaynakların bulunmasına yardımcı olmasıdır. Finansal sistemin bileşenleri ise finansal piyasalar ve finansal araçlardır. Bankalar, finansal sistem içinde çok önemli yere sahip kuruluşlardır. Türk Bankacılık Sistemi, Türk Finans Sektörünün en büyük ve en önemli bileşeni durumunda ve ulusal finans sistemlerinin ülke ekonomilerindeki yüksek paya sahiptir. Ayrıca bankalar, finans sisteminde olduğu kadar ekonominin bütününde de yadsınamayacak ağırlık ve güce sahip oldukları söylenebilir.

Çalışmada Dünyada ve Türkiye’de bankacılık sistemi irdelenmiş ve 2008-2017 yılları arasındaki sermaye piyasasının finansal gelişme endeksinde kullanılan değişkenler ile analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Bankacılık sistemi, finansal sistem, Merkez Bankası, finansal gelişme endeksi*

ABSTRACT

ANALYSIS OF BANKING SYSTEM AND CAPITAL MARKET WITH
VARIABLES USED IN THE FINANCIAL DEVELOPMENT INDEX (PERIOD
2008-2017)

Özkan KABAK

Department of Business

SocialSciencesInstitues Uşak University, June, 2019

Advisor: Asst. Prof. Ayşenur TARAKCIOĞLU ALTINAY

The reason for the existence of the financial system is to help find resources for investment opportunities. The components of the financial system are financial markets and financial instruments. Banks are very important institutions in the financial system. The Turkish Banking System has the largest share of the Turkish financial sector and the national financial systems in the country's economies. In addition, banks, financial system, as well as the economy can be said to be undeniable weight and power in the whole.

The study is to evaluate the banking system in the world and Turkey and the variables used in the financial analysis of capital market development index is made between the years 2008-2017.

Keywords: *Banking system, financial system, Central Bank, financial development index*

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İşletme Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Özkan KABAK'ın " Bankacılık Sistemi ve Sermaye Piyasasının Finansal Gelişme Endeksinde Kullanılan Değişkenler ile Analizi (2008-2017 Dönemi)" başlıklı tezi 14.06..2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi: Ayşenur TARAKCIOĞLU ALTINAY

Üye : Doç. Dr. Mustafa SOBA

Üye :Dr.Öğr. Üyesi: Mustafa BAYHAN

Üye :

Üye:

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN

ÖNSÖZ

Tezimi hazırlamamda tecrübe ve desteklerini esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ayşenur TARAKCIOĞLU ALTINAY'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Eğitim hayatımın sebebi olan annem ve rahmetli babama, her konuda destekçim olan sevgili eşim Ezgi ve varlığına şükrettiğim oğlum Cemal Kıracı'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Babam'a...

Özkan KABAK

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Özkan KABAK
Doğum Yeri ve Tarihi : Ankara/ 10.03.1984
Lisans Öğretimi : Hacettepe Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğretimi : Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller :İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :İK 2018, 17. Uluslararası Katılımlı İşletmecilik Kongresi,
“Analitik Hiyerarşi Prosesi Yöntemi İle Lisansüstü Öğrenci Seçimi: Uşak
Üniversitesi Örneği”
III. Uluslararası Girişimcilik, İstihdam ve Kariyer
Kongresi, “Performans Değerlendirme Kriterleri Ölçümü: Bir Araştırma”

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : T.C. Adalet Bakanlığı Ceza İnfaz Kurumları İle
Tutukevleri İşyurtları Kurumu

İletişim

e-posta adresi : ozkanhacettepe@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ.....	III
ABSTRACT.....	IV
JURİ VE ENSTİTÜ ONAYI	V
ÖNSÖZ	VI
ÖZGEÇMİŞ	VII
TABLolar LİSTESİ.....	XII
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	XIII
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: FİNANSAL SİSTEM	2
1.1.FİNANSAL PİYASALAR.....	3
1.1.1.Borç ve Pay Senedi Piyasaları	4
1.1.2.Birincil ve İkincil Piyasalar	5
1.1.3.Organize Piyasalar ve Tezgahüstü Piyasalar	6
1.1.4.Spot ve Vadeli İşlem Piyasaları	8
1.1.5.Para ve Sermaye Piyasası	8
1.2.FİNANSAL PİYASA ARAÇLARI	10
1.2.1.Para Piyasası Araçları	10
1.2.1.1.Hazine Bonoları	11
1.2.1.2.Ciro Edilebilir Mevduat Sertifikası.....	11
1.2.1.3.Finansman Bonosu.....	12
1.2.1.4.Geri Satın Alım Anlaşması (Repo)	13
1.2.1.5.Banka Kabulü.....	13
1.2.1.6.Banka Bonoları.....	13
1.2.1.7.Eurodolarlar.....	14

1.2.1.8.Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	14
1.2.2.Sermaye Piyasası Araçları	15
1.2.2.1.Borç Piyasası Araçları.....	15
A)Güvence Altına Alınmamış Borçlar	15
B)Güvence Altına Alınmış Borçlar	19
1.3.FİNANSAL ARACILAR.....	21
1.3.1. Havuz Oluşturan Finansal Aracılar.....	22
1.3.1.1.Finansman Şirketleri	22
1.3.1.2.Yatırım Şirketleri	22
1.3.1.3.Sermayeleri Değişen Yatırım Şirketleri.....	22
1.3.1.4.Sermayeleri Sabit Yatırım Şirketleri.....	23
1.3.1.5.Yatırım Bankaları.....	23
1.3.1.6.Para Piyasası Ortak Fonları.....	24
1.3.2.Sözleşmeli Tasarruf Kurumları.....	24
1.3.2.1.Hayat Sigortası	24
1.3.2.2.Diğer Sigortalar	25
1.3.3.Mevduat Toplayan Finansal Aracılar	25
1.3.3.1.Kredi Birlikleri	25
1.3.3.2.Tasarruf ve Kredi Birlikleri.....	25
1.3.3.3.Tasarruf ve Yardımlaşma Bankaları	26
1.3.3.4.Ticari Bankalar.....	26
1.4.BANKACILIK SİSTEMİ.....	26
1.4.1.Bankacılık Sisteminin Tarihçesi	27
1.4.1.1.Dünyada Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi	27
1.4.1.2.Türkiyede Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi	31
1.4.1.2.1.Osmanlı İmparatorluğu Dönemi.....	32
1.4.1.2.2.Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1933)	36

1.4.1.2.3.Kamu Bankaları Dönemi (1933 - 1945).....	38
1.4.1.2.4.Özel Bankalar Dönemi (1945-1960)	39
1.4.1.2.5.Planlı Dönem (1960-1980).....	40
1.4.1.2.6.Yapısal Değişim Dönemi Dönem (1980-1990).....	41
1.4.1.2.7.2000’li Yıllara Doğru Türk Bankacılık Sistemi	43
1.4.2.Banka Türleri	44
1.4.2.1.Ticaret (Mevduat) Bankaları	45
1.4.2.2. Ziraat Bankaları.....	47
1.4.2.3. Halk Bankaları	47
1.4.2.4. Merkez Bankası.....	48
1.4.2.5. Yatırım ve Kalkınma Bankaları	48
1.4.2.6. Perakende ve Toptancı Bankacılık.....	50
1.4.2.7. Holding Bankacılığı	52
1.4.2.8. Kıyı Bankacılık(Offshore bankacılık).....	53
1.4.2.9. Özel Finans Kurumları yada Katılım Bankacılığı.....	54
2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜ.....	56
2.1.AKTİF/PASİF KAVRAMLARI	56
2.2.MEVDUAT/KREDİ KAVRAMLARI.....	57
2.3.MERKEZ BANKACILIĞI	58
2.3.1.Para Arzı Tanımları	61
2.3.2.Para Politikası	62
2.3.2.1.Zorunlu Karşılık Oranı.....	63
2.3.2.2.Açık Piyasa İşlemleri (Api).....	64
2.3.2.3.Reeskont İşlemleri.....	66
2.3.2.Rezerv Opsiyon Mekanizması(ROM) ve Rezerv Opsiyon Katsayısı(ROK)	67
3. BÖLÜM: UYGULAMA	69

3.1. MEVDUATLAR/GSYH	70
3.2. BANKACILIK TOPLAM AKTİF/GSYH	71
3.3. M2/GSYH	72
3.4. BIST100	73
3.5. M0/M1	74
3.6.M1/GSYH	75
3.7.KREDİ BÜYÜMESİ	76
3.8.KREDİLER/GSYH	77
3.9.ÖZEL SEKTÖRE AÇILAN KREDİLER/GSYH	78
SONUÇ	79
KAYNAKÇA	81

TABLolar LİSTESİ

- Tablo 1. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Piyasalar
- Tablo 2. Cumhuriyet Dönemine İntikal Edmiş Yabancı Bankalar
- Tablo 3. 2000 Yılı Sonrası Yabancı Bankaya Dönüşmüş Ulusal Bankalar
- Tablo 4. Aktif ve Pasif Hesaplar
- Tablo 5. Rezerv Opsiyon Katsayısı
- Tablo 6. Mevduatlar/GSYH
- Tablo 7. Toplam Aktif/GSYH
- Tablo 8. M2/GSYH
- Tablo 9. 2008-2017 Yılları Arası Bist 100 Endeksleri(Aralık)
- Tablo 10. M0/M1
- Tablo 11. M1/GSYH
- Tablo 12. 2008-2017 Yılları Arası Krediler
- Tablo 13. Krediler/GSYH
- Tablo 14. Özel Sektöre Açılan Krediler/GSYH

ŞEKİLLER DİZİNİ

- Şekil 1. Finansal Sistem Tarafları
- Şekil 2. Finansal Sistemin İşleyişi
- Şekil 3. Mevduatlar/GSYH
- Şekil 4. Toplam Aktif/GSYH
- Şekil 5. M2/GSYH
- Şekil 6. 2008-2017 Yılları Arası Bist 100 Endeksler(Aralık)
- Şekil 7. M0/M1
- Şekil 8. M1/GSYH
- Şekil 9. 2008-2017 Yılları Arası Krediler
- Şekil 10. Krediler/GSYH
- Şekil 11. Özel Sektöre Açılan Krediler/GSYH

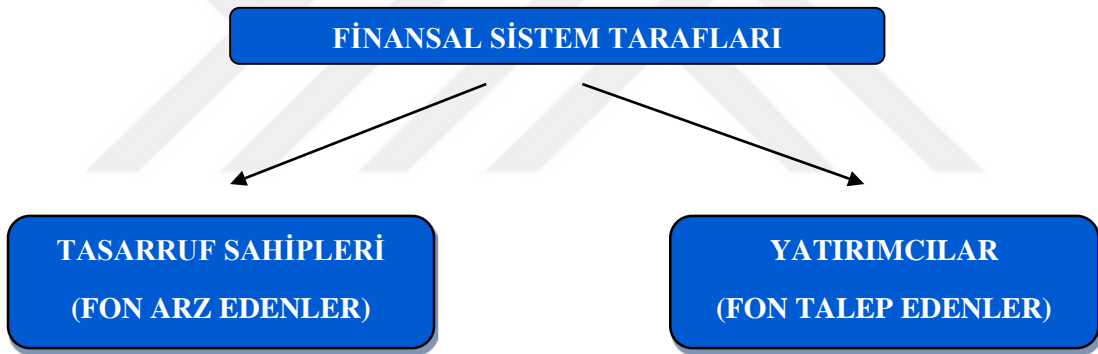
GİRİŞ

Yatırım fırsatları için gereken kaynakların bulunması ekonomik faaliyetlerin en önemli sorunlardan birisi olmaktadır. Bu çabalar finansal sistemin oluşmasına sebep olmuştur. Finansal sistemin amacı, yatırımcı ve tasarruf sahiplerini bir araya getirerek fon transferi sürecini gerçekleştirmektir.

Bu çalışmada, finansal sistemin yapısı incelenmiş ve bu sistemin alt başlıkları olan bankacılık sistemi ve sermaye piyasası araştırılarak bu piyasaların finansal gelişme endeksinde kullanılan değişkenler ile analizi yapılmıştır. Birinci bölümde, finansal sistem irdelenmiş; finansal piyasalar, finansal piyasa araçları, finansal araçlar ve bankacılık sistemi konuları ele alınmıştır. İkinci bölümde ise, Türkiye'deki bankacılık sektörü incelenmiş ve merkez bankacılığı konusuna değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise, bankacılık sistemi ve sermaye piyasası faktöründe finansal gelişme endeksinde kullanılan değişkenler olan Mevduatlar/GSYH, Bankacılık Toplam Aktif/GSYH, M2/GSYH, BİST 100, M0/M1, M1/GSYH, kredi büyümesi ile finansal kırılganlık endeksinde kullanılan likiditeye ilişkin kırılganlık faktörünün Krediler/GSYH ve özel sektöre açılan krediler değişkenlerinin 2008-2017 yıllarındaki verilerine göre analizlere yer verilmiştir.

1. BÖLÜM: FİNANSAL SİSTEM

İkinci Dünya Savaşı yıllarından beri yönetim konularına yeni bir bakış açısı getiren sistem yaklaşımı; her olayı belirli bir durum içinde, diğer olaylarla bağlantılı olarak inceleyerek olayları anlama, tahmin etme ve kontrol etme bakımından daha etkin bir düşünce tarzıdır. Bu yaklaşım ile finansal sistem; bulunduğu çevre ile arasında enerji, bilgi ve materyal alışverişi olduğundan açık sistem olma özelliği taşımaktadır. Finansal sistem; tasarruf sahipleri(fon arz edenler) ve yatırımcılardan(fon talep edenler) oluşmakta, fon transferinin taraflar arasında gerçekleştirildiği, hisse senedi, tahvil veya bono vb. menkul kıymetlerin alım satımının yapıldığı finansal piyasalar ile bu menkul kıymetlerin alınıp satılmasına aracılık yapan finansal kuruluşlardan oluşmaktadır(Günel,2010,s.13; Koçel,2011,s.247-252).

Şekil 1. Finansal Sistem Tarafları

Finansal sistem, aralarında dolaylı veya doğrudan ilişki bulunduğu için birbirlerini etkileyen unsurlardan oluşan bir bütündür. Bu unsurlar:

1. Tasarruf sahipleri(fon arz edenler),
2. Yatırımcılar, tüketiciler(fon talep edenler),
3. Finansman ve yatırım araçları,
4. Yardımcı kuruluşlar,
5. Para piyasası,
6. Faiz oranı,
7. Hukuki ve idari düzendir(Altan,2001,s.1).

Finansal sistem içerisinde fon arz edenler sahip oldukları fon fazlasını finansman ve yatırım araçları ile bu fonların akışına aracılık yapan yardımcı kuruluşlar vasıtasıyla fon ihtiyacında bulunan tüketici ve yatırımcılara belirli bir değer karşılığında(faiz) kullanırlar. İstenilen faiz oranı ise bu fonlarının sermaye veya para piyasalarından hangisinde değerlendirileceğini belirler. Örneğin fonlar; faiz oranı düşüklüğünde sermaye piyasası araçlarına, faiz oranı yükseldiğinde, fonlar para piyasası araçlarına yönlendirilir (Altan,2001,s.1).

Ekonomik faaliyetlerin en önemli sorunlardan birisi yatırım fırsatları için gereken kaynakların bulunmasıdır. Finansal sistemin varlık amacı, bir yandan yatırım fırsatlarını değerlendirmek için kaynak arayan, diğer yandan gelirlerinden artan kısmını nasıl değerlendireceğini sorgulayan ekonomik birimlerin yer aldığı bu iki tarafı bir araya getirerek fon transferi sürecini gerçekleştirmektir(Selçuk, Tunay,2014,s.2).

Bankacılık ve finans sisteminin analizi ve reel ekonomiyle karşılıklı etkileşimi beş çekirdek prensiple anlatılabilir:

1. Zamanın bir değerinin olması,
2. Riskin ödünleşme gerektirmesi,
3. Enformasyonun kararların temelini oluşturması,
4. Piyasaların fiyatları oluşturması ve kaynakları tahsis etmesi,
5. İstikrarın refahı arttırmasıdır(Parasız,2007,s.5-8).

1.1.FİNANSAL PİYASALAR

Finansal hizmetlerin en temel bileşenleri finansal piyasalar ve finansal araçlardır(Selçuk, Tunay,2014,s.3). Ekonomik sistemin temelini oluşturan piyasalar, alıcıve satıcıların karşılaştıkları yerlerdir. Bankalar ve mevduat firmalar burada hisse senedi ve bono ihraç eder ve bireyler aktif satın almak için buraya giderler(Parasız,2009,s.77). Finansal piyasalar, fon fazlası olan ve fon gereksinimi olan ekonomik birimleri biraraya getirerek fon transferinin gerçekleştiği organizasyonlardır(Selçuk, Tunay,2014,s.3). Finansal piyasalar, ekonomideki

kaynakları devreye sokarak ve enformasyon edinme maliyetini en düşük seviyede tutarak işlemlerin sağlıklı bir biçimde gerçekleşmesini sağladığından ekonomide çok önemli bir görevi yerine getirirler(Parasız,2007,s.8).

Finansal piyasalardaki faaliyetler, bireylerin servetleri, tüketicilerin ve iş adamlarının davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Bu yüzden, faizlerdeki gelişmeler, tahvil ve bono piyasaları, menkul kıymet borsaları, döviz piyasalarındaki gelişmeleri iyi analiz edilmelidir. Bankalar ve diğer finansal kuruluşlar, finansal piyasaların işlemini sağlarlar (Günel,2010,s.13). Finansal piyasaların alım-satımını gerçekleştiren katılımcılar, özel kesim şirketleri, hane halkı ve hükümetler ile aracı kurumlardır(Günel,2010,s.19).

Şekil 2. Finansal Sistemin İşleyişi(Günel,2010,s.19)

Fazla veren birimler, bu piyasalara fon sağlayan katılımcılara, açık birimler ise fon talep edenlere denilmektedir. Hükümetler genellikle açık veren birimlerdir. Hane halkı ise fon arz eden birimdir. Finansal piyasaların görevi, fazla veren birimlerden açık veren birimlere fon akışını sağlamaktır(Günel,2010,s.19). Finansal piyasaların yapısını tanımlayabilmek için bazı sınıflandırmalardan yararlanılmaktadır(Parasız,2009,s.78).

1.1.1.Borç ve Pay Senedi Piyasaları

Bir firmanın ya da bir kişinin finansal piyasalardan fon elde edilmesinin iki yolu vardır. Bunların en yaygını bir tahvil ya da ipotekli borç senedi gibi borç aracı ihracıdır. Fon ediminin ikinci yolu pay senedi ihracıdır. Bir şirketin bir milyon liralık sermayesinden pay satın alındığında, firmanın net gelirinin aktiflerinin ve milyonda birine sahip olmaktadır(Parasız,2009,s.79).

1.1.2.Birincil ve İkincil Piyasalar

Finans piyasaları işlem gören aktiflerin satış niteliğine göre, birincil ve ikincil piyasalar olarak ikiye ayrılır(Selçuk, Tunay,2014,s.3). Birincil piyasa, yeni çıkarılmış pay senedi, tahvil gibi menkul değerlerin hükümet ya da şirketler tarafından ilk alıcılara satıldığı finansal piyasadır(Parasız,2009,s.79). Finansman ve yatırım araçlarının direkt ihraçta aracılık eden kuruluştan veya ihraççı kuruluşlardan alınması durumunda bahis konusudur. İlk kez halka açılan şirketlerin hisselerinin alınması birincil piyasaya örnektir(Altan,2001,s.2). İhraççı kurumlara birincil piyasada fon aktaranlar, tahvil benzeri borçlanma araçlarında vade sonuna kadar, hisse senetlerinde ise süresiz olarak verdikleri fonu geri almak ve/veya likit hale getirmek için başvuramazlar. Böylelikle finansal varlık ihraç edenler kendi kurumlarına yeni fon sağlamış olurlar(Uzunoğlu,2014,s.8).

İkincil piyasa ise birincil piyasada ihraç edilmiş olan finansal varlıkların alınıp satıldığı, likit hale getirildiği piyasalardır(Uzunoğlu,2014,s.8). Daha önce çıkarılmış menkul kıymetlerin alım satımının yapıldığı bir finansal piyasadır(Parasız,2009,s.79). İkincil Pazar; birincil piyasada ihraç edilen finansman ve yatırım araçlarının tekrar alınıp satılmasıyla oluşur. Borsa İstanbul, ikincil piyasa anlamında en güzel örnektir(Altan,2001,s.2). Finansal piyasaları derinleştirmek ve likiditesini arttırmak için ikincil piyasalara gereksinim duyulur. İkincil piyasa finansal varlığı ihraç eden kurumla direk bir ilişkisi söz konusu değildir. Ancak bu piyasanın gelişmesi birincil piyasayı geliştirir ve yeni ihraçlara olanak sağlar(Uzunoğlu,2014,s.8).

İkincil piyasalarda vereceğimiz örnekler arasında gelecekteki piyasalar, döviz piyasaları ve opsiyon piyasalarıdır. Bir kimse ikincil piyasada bir menkul kıymet satın alırsa, menkul kıymet çıkaran şirketin eline herhangi bir şekilde fon geçmez. Bir şirkete ait menkul kıymet ancak birincil piyasada satılırsa firmanın eline fon geçer(Parasız,2009,s.79).

İkincil piyasalar iki yönelen katkı yapar. Birincisi, ikincil piyasalar nakit sağlamak için finansal araçların satışını kolaylaştırır. İkincisi, menkul kıymetleri ihraç eden firma birincil piyasada satacağı menkul kıymetlerin fiyatlarını belirler. Birincil piyasada menkul kıymetleri satın alan firmalar, bu menkul kıymetleri ihraç eden firmalara sadece ikincil piyasada belirlenen fiyatı ödemek isteyecektir. İkincil piyasalarda fiyatlar ne kadar yükselirse, birincil piyasada menkul kıymetlerini satan firma o kadar yüksek fiyatını koyacak, dolayısıyla eline geçecek sermaye miktarı o kadar büyük olacaktır(Parasız,2009,s.79).

Birincil piyasalardaki işlemler, menkul kıymeti ilk ihraç edene fon sağlarken; ikincil piyasada bu mümkün değildir. Bazı menkul kıymetler için çok gelişmiş ikincil piyasalar vardır. Böylece vadeden önce menkul kıymeti satmak mümkün hale gelmektedir. Birincil piyasa işlemi, bir şirketin yeni hisse(pay) senedi ihraç etmesi ya da hazinenin yeni bir tahvil veya bono ihraç etmesidir. Ancak, mevcut hisse senetleri veya hazine kâğıtlarının bireyler veya kurumlar tarafından alım ve satımı bir ikincil piyasa işlemidir(Günel,2010,s.20).

1.1.3.Organize Piyasalar ve Tezgahüstü Piyasalar

İkincil piyasalar iki durumda organize edilebilir. Birincisi bir borsanın oluşturulmasıdır. Burada merkezi bir yerde menkul değer alıcıları ve satıcıları karşılaşır. Pay senetleri alanında New York ve Chicago Board of Trade, organize borsaların en önde gelen örnekleridir(Parasız,2009,s.80).

Organize piyasa; idari ve hukuki altyapısı bulunan, resmi ve fiziki olarak belirli bir yerde faaliyette bulunan ilgili kurum ve kuruluşların gözetim ve denetimine açık piyasalardır(Altan,2001,s.31).İkincil piyasa işlemlerinin büyük bir kısmı organize piyasalar denilen ve fiziki bir mekânı olan piyasalarda yapılmaktadır(Günel,2010,s.20). Hukuksal bir çerçevede işlemler yasalar tarafından belirlenmiş kurumlar tarafından gözlenip, denetlenir ve finansal işlemler ilan edilir. Örneğin, Borsa İstanbul, TCMB Interbank Piyasası vb. (Uzunoglu,2014,s.8).

İkincil bir piyasayı organize etmenin diğeri yöntemi bir tezgâhüstü piyasaya sahip olmaktır(Parasız,2009,s.80). Organize olmayan(Tezgâhüstü) piyasalar; finansal işlemlerin arz ve talep edenler tarafından belirlenen koşullarda gerçekleştiği piyasadır(Uzunoğlu,2014,s.8). Tezgâhüstü(organize olmamış) piyasa; idari ve hukuki kuralı bulunmayan, resmi ve fiziki bir yere sahip olmayan, işlemlerine örgütlenmiş piyasalar haricinde devam eden gözetim ve denetimden uzak piyasalardır(Altan,2001,s.32). Örneğin, Serbest Döviz Piyasası, Serbest İnterbank Piyasası vb. (Uzunoğlu,2014,s.8).

Borsada menkul değer alım satımı doğrudan bu menkul kıymetleri ellerinde bulunduranları tarafından değil, onların adına brokerler veya borsa uzmanlarınca yapılır. Borsalarda hesap ve namına işlem gerçekleştirenlere dealer veya jobber denir(Parasız,2009,s.80). Bu piyasada çeşitli mahallerde tezgâh üstünde kendisine menkul değerler alım veya satım yapmak isteyenlerle, alım veya satım yapmaya hazır bulunan ve menkul değerler stoku bulunandealerlar faaliyet gösterir. Tezgâh üstü dealerları, kendi aralarında elektronik ortamda bağlantılı olduklarından menkul değerlerin fiyatlarını edinebilirler ve bu piyasa rekabetçilik koşullarının yüksek olmasından dolayı menkul değerlerin fiyatları organize borsalarla belirlenen fiyatlardan çok farklı değildir. Bir iletişim ağından oluşan tezgâhüstü piyasalarının organize bir yeri yoktur. Daha çok, internet ve telefon üzerinden işlemler yapılmaktadır(Günel,2010,s.21).

Tablo 1. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Piyasalar

Türkiye’de faaliyet gösteren piyasalar	
<u>Organize piyasalar</u>	<u>Tezgahestü piyasalar</u>
<ul style="list-style-type: none"> • Tcmb açık piyasa • Tcmbinterbank para piyasası • Takasbank para piyasası • Tcmb döviz piyasası • Borsa istanbul • Pay piyasası • Gelişen işletmeler piyasası • Borçlanma araçları piyasası • Vadeli işlem ve opsiyon piyasası • Kıymetli madenler ve kıymetli taşlar piyasası 	<ul style="list-style-type: none"> • Bankalar arası tl piyasası • Bankalar arası repo piyasası • Bankalar arası tahvil piyasası • Bankalar arası döviz piyasası • Serbest döviz piyasası • Serbist altın piyasası

Uzunoğlu,2014,s.9

1.1.4.Spot ve Vadeli İşlem Piyasaları

Spot piyasalar, alım ve satım işlemlerinin anında ve cari fiyatlar üzerinden yapıldığı piyasalardır. Petrol, altın ve diğer mal piyasalarından ziyade menkul kıymet borsalarında da işlemler spot olarak gerçekleşmektedir. Fakat ileri vadeli işlemlerin gerçekleştiği piyasalar da vardır. Türkiye’ de 2005 yılı başlarında faaliyete olan İzmir Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası, İngiltere’de ise LIFFE, ABD’de Chicago Borsası gibi borsalar vadeli işlemler üzerine faaliyet gösteren borsalardır(Günel,2010,s.21).

1.1.5.Para ve Sermaye Piyasası

Finansal piyasalar, el değiştiren fonların miktarlarına ve vadelerine göre sermaye ve para piyasaları olarak ikiye ayrılmaktadır(Selçuk, Tunay,2014,s.3). Para piyasaları, genellikle bir yıldan kısa vadeli fon talep ve arzının bir araya geldiği piyasalardır. Kısa vadeli fon açığı olanlar, örneğin işletme sermayesi açığı olan firmaların tercih ettiği piyasalardır. Para piyasaları katılımcıların borç alma ve

vermelerine olanak sağlar. İşlemlerin vadesi 1 günden 1 yıla kadardır(Uzunoğlu,2014,s.7).

Para piyasalarının üç özelliği vardır:

- Borç ve kredilerin geri ödenmeme risk durumu çok azdır.
- Vadeleri kısadır.
- Fonların paraya dönüştürülme maliyeti düşüktür(Parasız,2009,s.80).

Para piyasası, paranın toptancı piyasasıdır, bankalar burada perakendecidir. Bankalar, büyük şirketler, finansal kurumlar bu piyasada büyük miktarlarda alım satım yaparlar. Piyasadaki faiz oranı, efektif olarak işlemlerin yapıldığı fiyattır(Uzunoğlu,2014,s.7). Bu piyasada hane halklarının ve işletmelerinin geçici para gereksinimleri karşılanır. Kısa vadeli krediler faiz hadlerindeki değişmelere karşı fazla duyarlı olmayan kredilerdir. Özellikle banka parası ile ödemelerin geliştiği ülkelerde banka sistemi mevduat yaratmakta, dolayısıyla kredi arzı artmaktadır(Urgancı,1982,s.63).

Para piyasasında işlemlerin gerçekleştiği özel bir mekân yoktur. Sermaye piyasaları, uzun vadeli borçlanma ya da ortaklık hakkı sunan sermaye araçlarının el değiştirdiği pazarlardır(Selçuk, Tunay,2014,s.3). Yatırımların finansmanı söz konusu olduğunda sermaye piyasaları tercih edilir(Uzunoğlu,2014,s.8). Sermaye piyasasında finansal sistemin tarafları arasında yer alan hane halkı ve işletmelerin uzun vadeli finansman gereksinimlerinin karşılanması temel amaçtır. Örneğin, konut edinmek, fabrika kurmak ya da yeni makinalar satın almak için bu tür kredilere gereksinim duyulur. Bu bakımdan, uzun vadeli krediler sabit sermaye gereksinimi için elverişli kredilerdir. Uzun vadeli kredi arzı tasarruflara bağlı olduğundan, bu tür krediler arzı esnek olmayan kredilerdir. Uzun vadeli krediler faiz hadlerindeki değişmelere karşı duyarlıdır. Bu tür krediler yatırım amacıyla talep edildiğinden kolayca etkilenirler(Urgancı,1982,s.63).

1.2.FİNANSAL PİYASA ARAÇLARI

Finansal piyasalarda çok değişik araçlar mevcuttur. Bu araçları sermaye piyasası araçları ve para piyasası araçları olarak iki grupta ele alabiliriz. En yaygın sermaye piyasası araçları, tahviller, ipotek senetleri ve hisse senetleridir. Öte yandan, para piyasası araçları bir yıldan kısa vadeli araçlardır. En çok kullanılan para piyasası araçları; Hazine bonoları, finansman bonoları, mevduat sertifikaları, Eurodolar mevduat, teminat mektupları, repo sözleşmeleri ve merkez bankası fonları(bankalararası para piyasası fonları). Bunlara ilaveten, diğerleri mevcut menkul değerlerden tüketilen finansal sözleşmeler olan türev ürünlerinin işlem gördüğü Türev Piyasaları da mevcuttur. Türev ürünleri, forward, future, opsiyon ve swap sözleşmeleridir(Günel,2010,s.23).

1.2.1.Para Piyasası Araçları

Para piyasaları, özgün vadesi bir yıldan az olan ya da vadesine bir yıldan az bir süre kalan kısa vadeli finansal araçların alım satımının yapıldığı piyasalardır. Para piyasası araçları, sermaye piyasasında işlem gören araçlara oranla daha likittir, ancak getirileri daha düşüktür. En önemli para piyasası araçları hazine bonoları, bankalarca ihraç edilen büyük miktarda mevduat sertifikaları, kısa vadeli şirket borcu niteliğindeki finansman bonolarıdır(Günel,2010,s.24). Para piyasasında genellikle bir yıla kadar olan kısa vadeli fon arz ve talebiyle alakalı gereksinimler karşılanır. Para piyasasında vadelerin kısa olması sebebiyle bu piyasada alım satımı yapılan borç araçlarının arz fiyatlarında çok fazla dalgalanma olmaz. Bu yüzden para piyasası araçlarının riziko durumu azdır(Parasız,2009,s.88).

Para piyasası araçları, ihraç eden kuruluşun türü, vadesi ve diğer bazı faktörlere göre farklılık göstermekle birlikte, bazı ortak özellikleri vardır:

- Kısa vadelidirler,
- Hemen alınıp satılabilirler(yani likittirler),
- İşlem maliyeti düşüktür.

Bu özelliklerinden dolayı, özellikle kısa süreli fonlar için önemli bir yatırım aracıdır. Çok likit oldukları için para piyasası araçlarına para benzeri araçlar denir. Para piyasası, herkesin iletişim organlarıyla kolayca bilgiye ulaşabildiğinden dolayı, rekabetin çok fazla olduğu bir piyasadır. Bu yüzden, para piyasalarına farklı türden yatırımcılar katılabilmektedir(Günel,2010,s.24).

Türkiye’de 1985 yılında ihale yöntemiyle DİBS satışına başlanmıştır. 1990’lı yıllarda yaşanan makroekonomik dengesizlik ve yüksek enflasyon neticesinde artan kamu kesiminin açıklarına bağlı olarak Hazine Müsteşarlığı yüksek maliyetli ve kısa vadeli DİBS ihraç etmek durumunda kalmıştır(Er,2016,s.6).

1.2.1.1.Hazine Bonoları

Ülkelerin gelir ve gider akımları eş zamanlı olmadığı için, hükümetlerin kısa vadeli kaynaklara ihtiyacı vardır. Bu kaynakları hazineler, merkez bankalarından alabilirler, dış borç yoluyla sağlayabilirler veya iç borçlanmayla sağlayabilirler. Merkez bankalarından sürekli kaynak sağlamak enflasyonist bir yöntemdir. Yurtdışı piyasalardan borçlanmak ise hem daha uzun bir hazırlık sürecini gerektirir, hem de uluslararası piyasalarda kredibilitenin yüksek olmasını gerektirir. Üçüncü seçenek ise, iç piyasadaki borçlanmadır ki, bu en çok kullanılan yöntemdir. Bu amaçla hazineler kısa vadeli hazine bonoları ihraç ederler ve ihale yoluyla satılır(Günel,2010,s.24). Vadeleri 3, 6, 9 ay olmak üzere bir yılın altında ve üzerinde faiz kuponu bulunmamaktadır. Ancak başlangıçta iskontolu olarak satıldığından fiilen bir faiz ödemesi söz konusudur(Parasız,2009,s.88).

1.2.1.2.Ciro Edilebilir Mevduat Sertifikası

Bankalara belirli vadede yatırılan paralar karşılığında, mudiye yatırdığı paranın miktarını ve vadesini göstermek için verilen hamiline yazılı olan bir belgedir. Bu belge rahatlıkla bankalara devredilmekte ve tedavül etmektedir. Mevduat sertifikasının en önemli özelliği devredilebilir olmasıdır. Böylece mudi belirli miktarda parayı bankaya vadeli olarak yatırması durumunda hem bankaya fon, kendisine de gelir sağlamaktadır. Gerektiği durumlarda hesap sahibi vadeyi

bekletmeden mevduat sertifikasını bankasına devrederek parasını geri alabilmektedir. Böylece kişi hem vadeli mevduatın sağladığı faiz getirisinden hem de vadesiz mevduatın sağladığı fonlarını başkalarına kolayca aktarabilme avantajından yararlanmaktadır(Parasız,2009,s.88).

1.2.1.3.Finansman Bonosu

Finansman bonosu, sadece itibarlı ve tanınmış firmalar ve finansal kuruluşlar tarafından ihracı gerçekleştirilen ve hazine bonosu gibi güvencesi olmayan kısa vadeli bir borçlanma aracıdır(Günel,2010,s.25).

ABD'de finansman bonosunun geçmişi 18. yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. Kısa vadeli emre yazılı senetler ve tahviller arası özelliği bulunduran finansman bonoları ülkemizde gelişme aşamasındadır. 30 Ekim 1986 da uygulamaya konulmuştur. Ülkemizde finansman bonosu ihracının alt sınırı 500 milyon liradır. Halka arzedilecek finansman bonoları en az 5 milyon değerli 100 milyon liradan daha az kupür büyüklüğüne sahiptir. Vadeleri en az 3 ay, en çok 1 yıllıktır. Finansman bonosu genellikle uygulandığı tümülkekerde 1 yıldan daha kısa vadeli olarak çıkarılmaktadır ve iskontolu olarak satılmaktadır(Parasız,2009,s.89).

Firmalar, likidite elde etmek ya da bir yatırımı finanse etmek amacıyla bankalardan borç almaktan ziyade finansman bonosu ihraç etmeyi tercih etmektedir. Finansman bonoları, hazine bonoları gibi hükümet güvencesinde olmadığından, uluslararası derecelendirme(rating) kuruluşlarının firmalar için verdiği notlar önemlidir. Çünkü rating notları yüksek olan şirketlerin finansman bonolarının riski daha düşüktür ve bu durum talebini etkiler. Şirketler, genellikle bir yatırım şirketi aracılığıyla finansman bonosu ihracını gerçekleştirir ve belli bir komisyon öderler. Öte yandan, finansman bonosu ihraç eden şirketlerin çoğu, vadesinde ödemedede bir zorluk çıkmaması için bir açık kredi anlaşması imzalarlar. Bu anlaşma, onlara gerektiğinde o krediyi kullanma hakkını verir. Ancak, kullanımda bir zorunluluk yoktur. Böylece, finansman bonosunun geri ödenmesi bir nevi garantiye alınmış olmaktadır(Günel,2010,s.25-26).

1.2.1.4.Geri Satın Alım Anlaşması (Repo)

Repo, belirli bir vadenin sonunda belirli bir fiyat veya faizle geri alma taahhüdü yapılarak oluşturulan bir tahvil satış anlaşmasıdır. Bu yöntemle bir banka veya finansal kuruluş, kişiye veya yatırımcı kuruluşa menkul değer satmakta ve bu menkul değerleri satış anında belirlenen fiyatı üzeri nden belli bir süre sonra geri satın almayı taahhüt etmektedir. Satılan menkul değer satın alana teslim edilebileceği gibi çoğu zaman da finansal kuruluş tarafından müşteri adına muhafaza edilmekte ve menkul değerlerin kararlaştırılan vadede geri satın alınacağına dair taahhüdü taşıyan bir makbuz müşteriye verilmektedir. T.C. Merkez Bankası yasının 52. maddesine göre ülke mizde repo işlemini yalnızca T.C. Merkez Bankası yapabilir. Ancak yabancı bankaların öncülüğüyle başlayan repo işlemleri Türkiye Banka sektöründe de uygulanmaya başlamıştır(Parasız,2009,s.89).

Repo işleminin tam tersi bir işlem yapmak da mümkündür. Menkul kıymetleri belirli bir tarihte ve belirli bir fiyattan geri satım vaadiyle alma işlemi olan bu işleme ters repo(reverse repo) denilmektedir(Günel,2010,s.26).

1.2.1.5.Banka Kabulü

Bu para piyasası aracı, birkaç yüzyıldır kullanılan uluslararası ticaret süreci içinde oluşturulmaktadır. Banka kabulünü bir firma tarafından tanzim edilen ileri bir tarihte ödenebilir bir bono türüdür. Banka, poliçeyi kabul ederek veya kabul edildi kaşesini koyarak firmanın yerine kendi itibarını koymaktadır. Banka bunu kendisine borç sağlamak amacıyla da yapabilir, para piyasasında alış ve satışı yapabilir ve iskontoya tabi tutabilir(Parasız,2009,s.89).

1.2.1.6.Banka Bonoları

Banka bonoları, bir bankanın borçlu olarak düzenlediği emre yazılmış vadeleri en az 90, en çok 360 gün olabilen bir senettir. Satış anında geçerli faiz oranıyla iskonto edilmiş fiyat üzerinden satışa sunulur(Parasız,2009,s.89).

1.2.1.7.Eurodolarlar

Eurodolar, ABD bankalarının dış ülkelerdeki şubelerine veya ABD dışındaki yabancı bankalara yatırılan ABD doları olarak tanımlanmaktadır. ABD bankaları bu mevduatlardan gereksinim duyduğunda diğer bankalardan ya da kendi şubelerinden ödünç alabilmektedir(Parasız,2009,s.89).

Eurodolar piyasasında gerçekleşen mevduat ve kredi işlemleri genellikle 1 milyon doların üzerinde olduğu için hükümetler ve büyük kuruluşlar bu piyasada işlem yapabilmektedir. Eurodolar mevduat sertifikalarının işlem hacmi giderek arttığı için ikincil piyasası da oluşmuştur. Faiz oranlarındaki değişikliklerden etkilenmemek için değişken faizli mevduat sertifikaları da ihraç edilmektedir. Bu sertifikaların faizleri LIBOR oranı üzerine belli oranda fark eklenerek belirlenmektedir. Dolar cinsinden mevduat ve kredilerin yanı sıra diğer döviz cinslerinden mevduat ve kredilerin de artmasıyla, diğer döviz cinslerini de içine alan ve bazı büyük Avrupa bankalarının oluşturduğu bir Eurocurrency piyasası oluşmuştur(Günel,2010,s.27-28).

1.2.1.8.Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler

Bankalar ve firmaların alacaklarını karşılık göstererek çıkarılan belirli bir faizi olan ve alacakların vadesinden önce paraya dönüştürülmesini sağlayan menkul kıymetlerdir. ABD' de 1970' li yılların başında ortaya çıkmıştır. Bunu ilk çıkaran ABD Ulusal İpotek Kurumu (GUMA)' dur. Kuruluş ödeme aktarmalı (passthrough) olarak adlandırılan Emekliler Birliği ve Federal Konut Kurumu'nun yalnızca ailelere verdiği ipotekli kredilerin menkul kıymetleştirilmesiyle oluşan varlığa dayalı menkul kıymet türü geliştirmiştir. Daha sonraları ticari bankalar, tasarruf ve kredi kurumlarıyla mevduat toplamayan çeşitli şirketler, ipotek kredilerini, ticari ipotek kredilerini, taşıt kredilerini, kredi kartı alacaklarını finansal kiralamadan doğan alacakları, konut kredilerini ve çeşitli alacaklarla diğer varlık türlerini de menkul kıymet haline dönüştürmüşlerdir(Parasız,2009,s.89-90).

1.2.2.Sermaye Piyasası Araçları

Bir yıldan daha az vadeli olan menkul kıymetlere para piyasaları araçları, bir yıldan uzun vadeli olanlara ise sermaye piyasası araçları adı verilmektedir. Sermaye piyasasının araçlarının fiyatları, para piyasası araçlarına kıyasla çok daha değişken ve daha fazla risk içermektedir. Bu araçların vadesi uzun olduğundan dolayı likiditeleri de düşüktür. En çok kullanılan sermaye piyasası araçları; hisse senetleri, şirket tahvilleri, devlet tahvilleri, belediye tahvilleri, tüketici ve ticari kredileri, ipotek senetleri gibi araçlardır(Günel,2010,s.28).

Sermaye piyasaları genellikle gelişmiş, organize piyasalardır. İşlemler belli kurallara bağlı olarak yapılır. Sermaye piyasası araçları bir yıldan daha uzun vadeli menkul kıymetler olarak tanımlanmasına rağmen, gelişmiş piyasalardaki ihraçların çoğunun vadesi 10 yılın üzerinde olmaktadır(Günel,2010,s.28).

Sermaye piyasası, para piyasasında da olduğu gibi bir enformasyon sorunu, likidite riski ve kredi faiz oranı vardır. Şüphesiz uzun vadeli menkul kıymetlerin her türünün likidite ve risk dereceleri birbirlerinden değişken ve farklıdır(Parasız,2009,s.90).

1.2.2.1.Borç Piyasası Araçları

Uzun vadeli fonlara firmaların gereksinimi, sermaye harcamalarıyla kendi içsel fonları arasındaki açığın pay senedi satışı yerine borç satışı yoluyla karşılanmasından doğmaktadır. Borçlanmayla ilgili menkul kıymetler gelecekteki belli bir tarihte sabit bir ödeme yapılacağını vurgular. Uzun vadeli serbest borçlar güvenceli ya da güvencesiz olabilir(Parasız,2009,s.90).

A)Güvence Altına Alınmamış Borçlar

Borç piyasası özel ve kamusal olmak üzere iki kategoride ele alınabilir. Uzun vadeli piyasada özel ve kamusal plasman arasındaki ayrım kısa vadeli piyasadaki

banka ödünçleriyle finansman bonoları arasındaki ayrımla paralellik göstermektedir. Özel plasmanlar doğrudan doğruya kredibilitesi olan ve iyi performans gösteren finansal kurumlara satılır. Kamusal borç ihracı enformasyon gereğini, önemli düzeyde sabit maliyetleri içerir. Ayrıca çıkarını çok büyük boyutta fona gereksinim duyulduğunda zahmete değer(Parasız,2009,s.90).

Devlet Tahvili: İkincil Piyasa işlemlerindeki dinamiklerin esas belirleyicileri Hazine Devlet iç borçlanma senetleri (DİBS) ihaleleridir. Bu ihaleler, ikincil piyasa işlemlerinde oluşturduğu etki sebebiyle genel piyasa koşullarında gerçekleşen faiz oranlarına ek borçlanma maliyeti edinebilmektedir. Bu sebeple bu maliyetlerin boyutunun ve varlığının belirlenmesi, iç borç politikaları bakımından önem arz etmektedir(Er,2016,s.1).

Ülkemizde DİBS'ler, Devlet Tahvilleri ve Hazine Bonoları olarak sınıflandırılmaktadır. 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanuna göre vadesi bir yıldan daha uzun olan senetler "Devlet Tahvili", vadesi bir yıldan daha az olan DİBS'ler ise "Hazine Bonosu" olarak adlandırılmaktadır(Er,2016,s.4).

Devletlerin gelir ve giderleri zaman bakımından uyuşmadığı için, hükümetler borçlanmak zorundadır(Günel,2010,s.30). Devletin kişilerden ve kurumlardan yaptığı borçlanma karşılığında verdiği senetlere devlet tahvili denilmektedir. Devlet iç borçlanma senetleri hamiline düzenlenmiştir. Bu tahviller ihaleyle satılmaktadır(Parasız,2009,s.92). Devlet tahvilleri, merkez bankaları, bankalar, bireysel ve kurumsal yatırımcılar ve yabancı yatırımcılar tarafından alınıp satılmaktadır. Devlet tahvilinin getirisi kupon faizine ve alım ve satım fiyatları arasındaki farka bağlıdır(Günel,2010,s.30).

Bu tahvillerin üzerinde kupon vardır. Hazine bonoları üzerinde faiz kuponu olmadığı için, iskontolu olarak satılır. Kuponlar altı ayda bir ödenmektedir. Piyasa faiz oranlarına bağlı olarak not ve bonolar başabaş, iskontolu ve primli olarak

satılabilirler. Not ve tahviller ya kâğıda basılı sertifikalar ya da bilgisayarda kayıtlı şekilde olabilir(Parasız,2009,s.92).

Euro-Tahviller: ABD de sermaye piyasasına getirilen düzenlemeler euro-tahvil piyasasının gelişmesini teşvik etmiştir. Euro-tahvil piyasası ABD doları cinsinden Londra'da başlamıştır. Daha sonra diğer ülkelere ve paralara yayılmıştır. 1960'lı yıllarda ABD dalarıyla belirlenmiş yüksek kaliteli tahviller için büyük bir denizaşırı piyasa vardı. Potansiyel alıcılar Avrupa ve diğer ülkelerdeki paralarını kendi ülkelerinin dışında tutan (İsviçre bankalarında) varlıklı kişilerdi(Parasız,2009,s.92).

Şirket Tahvilleri ve Yükleniciler: Tahviller, şirketler ve kamu kuruluşları tarafından işlemlerini finanse etmek için ihraç edilen uzun vadeli borçlanma kâğıtlarıdır. Bu tür tahviller, kredi notu(ratingi) yüksek olan şirketler tarafından ihraç edilen tahvillerdir. Şirket tahvilleri, hamiline yılda iki kez kupon ödemesi ve vadesinde anapara ödemesi sağlar. Şirket tahvilleri gelişmiş finansal piyasaları olan ülkelerde yaygın bir menkul kıymet türüdür, ancak hisse senetleri ve devlet tahvillerine oranla alım satımları çok daha azdır(Günel,2010,s.30).

Anonim şirketlerin tahvil ihraçları finansman bonosunun uzun vadeli eşdeğeridir. Şirketlerin bu menkul kıymetlerinin çoğu güvencesizdir. Bu menkul kıymetler oldukça standart faiz oranı ve vadeye sahiptir ve geleneksel olarak yalnızca büyük ve saygınlığı olan firmalar tarafından ihraç edilir. Finansman bonosunda olduğu gibi şirketlerin tahvil ihracı pahalıdır ve bu nedenle ancak büyük miktarlarda çıkartılırsa zahmete değer. Şirketlerin yeni çıkardıkları tahvillerin satışını genellikle bir underwriter üstlenir. Yüklenici (underwriter) olarak bir yatırım bankası ya da bir yatırım bankaları konsorsiyumu görev yapabilir. Underwriter şirketten tüm tahvilleri satın alıp bunu parça parça halka satar. Underwriter'ın tahvil için ödediği fiyat tahvillerin piyasa değerine göre öngörülür. Underwriterlar gördükleri hizmetler ve denkleştirdiği riskler için bir ücret alırlar(Parasız,2009,s.91).

Banka Garantili Bonolar: Bu tür bonolar bankadan kredi alan ortaklıkların bu kredilerin teminatı olarak borçlu olarak düzenleyip alacaklı bankaya verdikleri emre yazılı senetlerdir. Bu menkul değerler, bu krediyi veren bankanın kendi garantisi çerçevesinde halka sunulur(Parasız,2009,s.92).

Özel Plazman ve Hayat Sigortaları: 1990'lı yılların başından beri kamunun artış gösteren borçlanma ihtiyacının bankacılık sektörü tarafından finanse edilmesinde bir araç olarak kullanılan risksiz bir plazman alanı olarak görülen DİBS (Devlet İç Borçlanma Senedi) portföylerinin genişlediği görülmektedir. Ancak, bu durum bir dönem bankaların asli aracılık hizmetlerinden uzaklaşmasına neden olmuştur (BDDK, 2002: 7).

Bir özel plasmantemelde bir finansal aracı tarafından bir firmaya verilen uzun vadeli bir ödünçtür. Bir bakıma uzun vadeli banka kredisi gibidir. Bu piyasada bankanın rolünü batı ülkelerinde geleneksel olarak hayat sigortası şirketleri oynamaktadır. Günümüzde başta emeklilik fonları olmak üzere diğer finansal kurumların da ağırlığı artmaktadır. Hayat sigortalarının ellerinde, yatırılacak çok önemli fonlar birikmektedir. Ancak bu sırada en önemli sorun plase edilecek fonlar karşılığında elde edilen faiz oranlarının düşüklüğüdür. Bu nedenle hayat sigortaları kredi iç in daha yüksek faiz ödemeye hazır daha küçük ve daha riskli firmalara ödünç vermektedir. Kredi riskini kontrol etmek için hayat sigortaları kredi değerlendirmesi ve yönetim konularında ihtisaslaşmaya başlamakta ve tıpkı bankalar gibi ödünç alıcılarla uzun vadeli ilişkiler geliştirmektedir(Parasız,2009,s.90-91).

Katılma Belgeleri: Menkul kıymet yatırım fonları büyük bir portföydür ve bu portföyün mülkiyetini katılma belgeleri temsil etmektedir. Katılma belgeleri pay senetleri gibidir. Ancak değerleri küçük tasarruf sahiplerini hedeflediği için küçüktür. Ülkemizde menkul değerler yatırım fonunu yalnızca ticari bankalar kurabilir. Katılma belgesi, belge sahibinin yönetici bankaya hakkında sahip olduğu hakları tanıyan ve fona ne kadar hisse ile katıldığını gösteren menkul değer özelliğinde bir senet olup, hamiline veya emre yazılı olarak çıkarılmaktadır(Parasız,2009,s.92).

B)Güvence Altına Alınmış Borçlar

İpotek Borç Senedi: İpotek senetleri, tasarruf kuruluşları ve ipotek şirketleri tarafından çıkarılan ve gayrimenkul alımlarının finansmanında kullanılan menkul kıymetlerdir(Günel,2010,s.29). İpotek borç senedi hane halkı ya da firmaların konut, arsa ve diğer reel aktifleri satın almaları için verilen bir ödünçtür. İpotek borç senetleri bir anlamda ipotek tahvilidir(Parasız,2009,s.92).

1980'lerden itibaren ipotek senetlerinin ikincil piyasası da giderek gelişmiş ve işlem hacmi artmıştır. İpotek senetlerinin en yaygın olduğu ve ipotek senetleri piyasasının en gelişmiş olduğu ülke ABD'dir. İpotek senetleri piyasası, bir yanda gayrimenkul almak için uzun vadeli kaynağa ihtiyacı bireylere ve kurumlara, öte yanda bu alımlar için uzun vadeli kredi vermek isteyen finansal kuruluşlara hizmet sunmaktadır. Son yıllardaki gelişmelere paralel olarak, birçok ipotek senedi türü çıkarılmıştır. İpotek senetleri, sigortalı olup olmadığına, hükümetçe veya özel sigorta şirketleri tarafından sigorta ettirildiğine, sabit mi yoksa değişken faizli mi olduğuna ve vade yapısına göre farklı özellikler taşıyabilmektedir(Günel,2010,s.29).

Batı ülkelerinde özellikle toplu konut projelerinin finansmanında önemli olan ipotek borç senetlerine benzer bir uygulayına ülkemizde de son yıllarda uygulamaya konulmuştur(Parasız,2009,s.92).

Ticari İpotek: Güvence altına alınmış borçların en yaygını ticari ipotektir. Bu şekilde verilen krediler, arsa, bina gibi taşınmaz bir malla güvence altına alınmaktadır. Ticari ipoteğin riskinin son derece az olması, onu bankalar ve diğer tasarruf kurumları için son derece çekici kılmaktadır(Parasız,2009,s.92-93).

Leasing Sözleşmesi: Orta vadeli güvenceli ödünçler bakımından son derece çekici ve hızla büyümekte olan bir borç türüdür. Leasing sözleşmesiyle bir teçhizat bir firmaya belli bir ücretten belli bir zaman için ödünç verilmektedir. Örneğin bir

banka bir firmaya bilgisayar alması için ödünç verme yerine bilgisayarı bizzat kendisi almakta ve bunu firmaya ödünç vermektedir. Bunun bankalara iki yararı olmaktadır. Birincisi, bilgisayarın mülkiyeti bankada kalmaktadır. Herhangi bir olumsuz durumda bankanın parası kaybolmamaktadır. İkincisi, banka bazı vergi avantajlarından yararlanmaktadır. Amortisman ayrımı yatırım kredisi, vergiler gibi. Özellikle kamyon, uçak gemi, bilgisayar gibi alanlarda leasing uzun vadeli bir ödünç biçimi olarak son derece popüler hale gelmiştir(Parasız,2009,s.93).

Pay(Hisse)Senetleri: Pay(Hisse) senetleri, bir şirketin gelirleri ve varlıkları üzerindeki alacaklarını gösteren ortaklık senetleridir. Hisse senetleri uzun vadeli fon gereksinimi olan şirketler tarafından ihraç edilmektedir. Hisse senedini alan yatırımcı şirketin hissedarı olmaktadır. Hisse senetleri organize ikincil piyasalarda alım satımı yapılmaktadır ve en yaygın sermaye piyasası aracıdır. Birincil piyasada, şirketler uzun vadeli fon ihtiyaçlarını ihraç ettikleri hisse senetleriyle doğrudan yatırımcıya satarlar, ikincil piyasada ise daha önce satın alınan hisse senetlerinin likidite sağlamak amacıyla yatırımcılar tarafından alım satımı yapılır. Hisse senedini elinde bulduran yatırımcı, şirketin genel kurullarında oy kullanmak ve temettü almak hakkına sahiptir(Günel,2010,s.29).

Pay senetleri piyasası, en çok dikkatleri çeken piyasadır. Pay senetlerinin ekonomik işlevlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

- Pay senetleri, geniş halk topluluklarının küçük tasarruflarını büyük işletmeler içinde bir araya getirmek suretiyle hızlı bir ekonomik kalkınma için gerekli olan sermaye birikimini sağlar.
- Pay senetleri, iktisadi işletmelerin ve üretim araçlarının mülkiyetini geniş halk kitlelerine dağıtmak suretiyle ekonomik refahı geniş bir tabana yayarlar ve daha dengeli bir gelir dağılımı sağlarlar.
- Pay senetleri, halkı, iktisadi kararlarda oldukça söz sahibi yaparak demokrasinin iktisadi tarafını tamamlar.
- Pay senetleri, halkın tasarruflarına ek gelir sağlar. Fakat bunu faiz aracılığıyla değil, enflasyona karşı dayanıklı ve enflasyonla birlikte

değerlenen bir yatırım aracılığıyla sağlar. Bu durumda hem yatırım, hem de gelirin enflasyona karşı korunur.

- Pay senedi, aracıyı bertaraf eden bir finansman aracıdır. Bir şirket, işletme veya yatırım sermayesi olarak büyük paralı fonlara ihtiyaç duyduğu takdirde, bu fonları hisse senedi ihracından farklı bir yoldan sağlarsa, bunun için bir aracılık maliyeti olur ve bu maliyetin maksimum olduğu finansman çeşiti de banka kredisidir. Bankalar mevduat topladığından verdikleri mevduat faizinin çok üstünde olan bir faizi kredi işlemlerinde alırlar. Zira bankacılık sektörü masraflı çalışan bir sektördür(Parasız,2009,s.93).

1.3.FİNANSAL ARACILAR

Finansal hizmetler sektörünün ikinci bileşenini finansal araçlar oluşturur. Bu araçlar, fonların dolaylı olarak el değiştirdiği finans piyasalarında önemli bir rol oynamaktadır(Selçuk, Tunay,2014,s.4).

Fon kaynaklarının transferi sürecinde yer alan tarafların güven duyacakları güçlü ve köklü bir kurumsal yapı, yüksek hacimli finansman ihtiyaçları için küçük hacimli tasarrufları bir araya getirme kabiliyeti, tarafların gereksinimlerinin farklı olmasından ötürü farklılaşan vade seçeneklerini uyumlayabilme, işlem maliyetlerini düşürme ve güçlü bir sermaye yapısına sahip olma sözü edilen ortak özelliklerdir(Selçuk, Tunay,2014,s.4).

Finansal araçların ortak yanlarının çok olmasına ve esasında aynı işleri yapmalarına rağmen aralarında yine de bazı farklılıklar vardır. Bütün finansal kurumlar bir ülkenin finansal sistemini oluşturur. Çok gelişmiş bir finansal sistem, tasarrufların aktif bir şekilde kullanımını sağlayarak ülke kalkınmasına katkı sağlarlar. Genellikle ülkemiz de dahil olmak üzere gelişen ülkelerde toplam aktiflerin daha büyük bir payı bankalarda tutulmaktadır. Gelişen ülkelerde bankacılık sektörü ekonominin finansmanının yaklaşık %50'sini karşılamaktadır. Oysa bu rakam gelişmiş ülkeler için %40 civarındadır. Ancak gelişmiş ülkeler de bu konuda

homojenlik yoktur. Örneğin ticari bankaların ABD finans piyasası içindeki payı %27' ler civarındayken Fransa'da %56' lar düzeyindedir. ABD, Kanada, İsveç, İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde finans sistemi içinde bankaların payı nispeten düşükken, Fransa'da %50'lerin üzerinde Japonya'da %45'ler civarında Almanya' da %40'lar civarındadır. Kuşkusuz böyle bir durum ülkeden ülkeye izlenecek para politikalarını da etkilemektedir. Finansal piyasaların gelişmiş olduğu ABD, Kanada, İngiltere gibi ülkelerde mali piyasalara yönelik politikalar izlenirken, borç piyasalarının yaygın olduğu ekonomilerde, banka kredilerine yönelik borç politikaları ağırlık kazanmaktadır(Parasız,2009,s.84).

1.3.1. Havuz Oluşturan Finansal Araçlar

Benzer menkul değerlerden bir portföy oluşturma işlemine havuzlama adı verilmektedir. Havuz oluşturan finansal araçlardan bazıları sermaye piyasasına bazıları da para piyasasına yönelik olarak çalışırlar(Parasız,2009,s.86).

1.3.1.1.Finansman Şirketleri

Fonlarının büyük bir bölümünü diğer finansal araçlardan sağlayan finansman şirketleri, elde edilen fonların büyük bir bölümünü tüketici kredisi şeklinde verirler (otomobil ve diğer dayanıklı tüketim malları satın alımı için). Batıda eskiden, bu şirketler, tüketici finansman şirketleri ve satış finansman şirketleri olarak ikiye ayrılmaktaydı. Günümüzde bu iki aracının işlemleri birleştirilerek tek bir finansman şirketi başlığında incelenmektedir(Parasız,2009,s.86).

1.3.1.2.Yatırım Şirketleri

Yatırım şirketleri, pay senedi çıkartmak suretiyle kendilerine fon sağlamaktadırlar. Elde edilen bu fonları, çeşitli pay senetleri satın almak için kullanırlar. Bu şekilde birçok yatırım şirketi vardır(Parasız,2009,s.86).

1.3.1.3.Sermayeleri Değişen Yatırım Şirketleri

Daima yeni pay senedi çıkarabilen ve kendi pay senetlerini piyasa değeri üstünde geri satın alabilen finansal araçlardır. Dolayısıyla tasarruf sahipleri

gerektiğinde, ellerindeki pay senetlerini yatırım şirketine geri satabilirler. Bu durum özellikle küçük tasarruf sahiplerine önemli avantaj sağlamaktadır(Parasız,2009,s.86).

1.3.1.4.Sermayeleri Sabit Yatırım Şirketleri

Sabit sayıda pay senedi ihraç edebilen bu şirketler, pay senedi çıkaramadıkları gibi piyasadaki pay senetlerini de geri satın almak için söz veremezler. Bu pay senetlerini satın alanlar, bunların piyasada satılabilirliğine güvenmek zorundadırlar. Bu şirketler yeni pay senedi çıkarıp geri satın alamadıklarından, pay senetlerinin piyasa fiyatı dalgalanma gösterebilir(Parasız,2009,s.86).

1.3.1.5.Yatırım Bankaları

Yatırım bankaları, büyük hacimli işlemler gerçekleştiren endüstriyel kuruluşlara tek başına veya bir sendikasyonun üyesi olarak uzun vadeli sabit bir sermaye sağlayarak menkul kıymet ihracı gerçekleştiren mali kuruluşlardır(Parasız,2009,s.138). Yatırım bankaları genel olarak tacir banka gibi çalışmaktadır. Ayrıca, şirket devir ve birleşmelerine aracılık, portföy yönetimi ve yatırım danışmanlığı, emtia ticareti, finansal kiralama, nakdi ve gayri nakdi kredi verme, proje finansmanı, şirketlere idari ve mali danışmanlık yapmak gibi hizmetleri de bulunmaktadır(Altan,2001,s.52). Daha dar bakış açısıyla yatırım bankaları, özel şirketlerin ve devlet kuruluşlarının menkul kıymet ihracını gerçekleştiren, bu menkul kıymetlere garanti verip bunların tedavülünü gerçekleştiren kuruluşlardır(Selçuk, Tunay,2014,s.9).

Yatırım bankaları, tümüyle aracı durumundadırlar. Yani ne mevduat kabul ederler ne de ellerindeki fonları yatırım yaparak değerlendirirler. Birincil piyasada bu araçlar aşağıdaki hizmetleri sunarlar:

- Pazarlanacak olan menkul kıymetlerin rasyonel seçimini yapmak,
- Finansal kıymet çıkarılması yoluyla gerekli fonu sağlamaya çalışan bir işletmenin, bundan sağlayacağı fonun işletilmesi hakkında satış garantisi vermek(underwriting),

- Finansal kıymeti çıkaran ortaklıkla ilgili danışmanlık hizmeti sağlamaktadır.

Yatırım bankaları bir finansal kıymetin pazarlamasını kendileri yapabilecekleri gibi, bütün satış garantisi sorumluluğunu diğer yatırım bankaları arasında paylaştırabilirler ve finansal kıymetlerin satışını diğer aracı kuruluşlarla birlikte yapabilirler(Parasız,2009,s.86).

1.3.1.6.Para Piyasası Ortak Fonları

Para piyasası menkul kıymetlerinden oluşan bir portföy için yatırım yapacak çok sayıda küçük tasarruf sahiplerine fırsat tanıyan bir ortak fondur. Hızla gelişen bu fon türü ABD'de 1972' de ortaya çıkmıştır. Küçük yatırımcı için para piyasası faiz oranlarından daha yüksek getiri sağlaması fonun başarısıdır. Bununla birlikte yatırımcılara çok büyük likidite sağlamaktadır. Yani yatırımcı istediğinde parasını kolayca geri alabilmektedir. Ülkemizde özellikle repo yapma olanağı bulamayan, interbank faizlerinden ve yüksek getirili devlet tahvillerinden yararlanamayan küçük tasarruf sahiplerine yönelik olarak böyle bir fon kurulabilir(Parasız,2009,s.86-87).

1.3.2.Sözleşmeli Tasarruf Kurumları

Sözleşmeli tasarruf kurumları uzun vadeli sözleşme yaparak fon toplayıp bunları sermaye piyasasına yatıran kurumlardır(Parasız,2009,s.85).

1.3.2.1.Hayat Sigortası

Gelişmiş ülkelerde sigorta şirketlerinin en önemli fon kaynağını sigorta primleri oluşturur. Sigorta şirketlerinin yükümlülükleri uzun süreli olduğu için bunların bilançolarının pasifinde yer alan kaynaklar, yükümlülüklerini karşılayabilecek olanaklar sağlandıktan sonra, uzun vadeli girişimlerin finansmanında kullanılabilir. Bu sırada şirket, güvencesi yüksek, riski düşük bir portföy oluşturmak zorundadır. Uygulamada, şirket kendisine ödenen primleri, diğer şirketlerin pay senetlerine, tahvillerine yatırmakta ve ipotek karşılığında borç vermektedir(Parasız,2009,s.85).

1.3.2.2.Diğer Sigortalar

Hayat sigortası için söylencnler, yangın, tabii afet, seyahat vb. sigortası yapan şirketler için de söylenebilir(Parasız,2009,s.86).

1.3.3.Mevduat Toplayan Finansal Araçlar

Mevduat toplayan finansal araçlar, ticari bankalardan ve büyük ölçüde Türkiye uygulamasına has bir şekilde katılım bankalarından oluşmakta ve sözü edilen kuruluşların tasarruf sahiplerinden “mevduat” adı altında kaynak toplamalarından almaktadır(Selçuk, Tunay,2014,s.4).

Finansal araçların bir kısmı mevduat toplamak suretiyle fon kaynağı oluşturabilir. Bunlar bankalar, kredi birlikleri, yardımlaşma ve tasarruf ve bankaları, kredi ve tasarruf birlikleri başlıkları altında toplanabilir(Parasız,2009,s.84).

1.3.3.1.Kredi Birlikleri

Bir kooperatif örgütü olan kredi birlikleri; üyeleri, tasarruf hesaplarına benzer bir sahiplik payına sahiptirler. Bu pay, üyelere, kredi birliklerine ödünç para alma imkânını sağlar. Bununla birliktetasarruf sahipleri olan üyelerine çeşitli oranlarda faiz ödenir. Kredi birliklerinin pasiflerini çek ve tasarruf hesapları oluşturur. Kredi birliklerinin yatırımlarını büyük ölçüde kısa vadeli taksit kredileri oluşturur. Kredi birliğinin hizmetlerinden yararlanabilmek için önce bir bireyin üye olması gerekir. Kredi birlikleri kooperatif niteliği taşıdığı için vergiden muaf tutulabilmektedir(Parasız,2009,s.84).

1.3.3.2.Tasarruf ve Kredi Birlikleri

Özellikle konut yapımını ve sahipliğini yapmak amacıyla oluşturulan fon havuzuna sahip kuruluşlardır. Günümüzde bu kuruluşlar kısıtlı miktarda ticari krediler ve tüketim kredileri de vermektedir. Bu kuruluşların aklifleri başta konut

ipotepleri olmak üzere, "Now" hesaplarından, tasarruf hesaplarından vadeli mevduatlardan oluşmaktadır(Parasız,2009,s.84).

1.3.3.3.Tasarruf ve Yardımlaşma Bankaları

Kooperatifleri andıran bu kuruluşlar öncelikle konut ipoteklerine yatırım yapmaktadırlar. Bu özelliklerinden dolayı tasarruf ve kredi birliklerine benzerler. Aralarındaki fark teknik düzeydedir. Fonlarının %90'ı vadeli mevduatlardan, geri kalanı da sermaye, karşılıklar ve dağıtılmayan karlardan oluşur. Bu kuruluşlar kendi adlarına tahvil çıkaramazlar(Parasız,2009,s.84).

1.3.3.4.Ticari Bankalar

Ticari bankaların aracılar içinde en önemli yere sahip olmalarının nedeni ekonomide piyasadan nakit çekme ve para yaratma sürecine yaptıkları katkılardır(Parasız,2009,s.84). Hemen hemen tüm ülkelerin finans sistemlerinde ticari bankaların baskın bir ağırlığı ve gücü vardır. Ulusal finans sistemlerinin ülke ekonomilerindeki yüksek payı düşünüldüğünde, bankaların finans sisteminde olduğu kadar ekonominin bütününde de yadsınamayacak ağırlık ve güce sahip oldukları söylenebilir(Selçuk, Tunay,2014,s.4).

1.4.BANKACILIK SİSTEMİ

Türk Bankacılık Sistemi, Türk Finans Sektörünün en büyük ve en önemli bileşeni konumundadır(Selçuk, Tunay,2014,s.4). Bankalar finansal sistem içinde çok önemli role sahiptir. Tasarruf sahipleri ile kredi talep eden yatırımcılar arasında aracılık rolünü üstlenen bankaların ayrıntılı olarak ele alınması, benzer şekilde işleyen diğer finansal kuruluşların da anlaşılmasını sağlayacaktır. Finansal yeniliklere paralel olarak yeni finansal kuruluşlar ortaya çıkmış ve bazı büyük gruplar finans holdingleri oluşturmuştur(Günel,2010,s.80).

Bankaların faaliyetleri, diğer işletmelerden farklı ve dört safhadan oluşur. Bunlar:

1. Sermaye koyma, hizmet birimlerinin tamamlanması, teşkilatlandırma ve kamuya duyurma(tedarik),
2. Kaynak oluşturma, mevduat toplama,
3. Kaynak kullandırma, kredi verme,
4. Faaliyetlerin denetimidir(Altan,2001,s.41).

1.4.1.Bankacılık Sisteminin Tarihçesi

Bankacılık sisteminin, çeşitli alanlarda faaliyet gösteren bankaların yapısı, işleyişi; devletle, birbirleriyle ve müşterileriyle olan ilişkilerini düzenleyen bir sistem olarak ifade edildiği dikkate alındığında, bankacılık sistemi hakkında bilgi vermeden önce “banka nedir” sorusuna yanıt verilmesi elzem olacaktır. Bütün dünya dillerinde bazı değişikliklerle tanımlanan "banka" sözcüğünün italyancada "banco" kelimesinden geldiği ve sonrada kelimenin "banka" olarak kullanıldığı düşünülmektedir. İtalyancada banco kelimesinin anlamı sıra, masa veya tezgâh demektir. İlk bankerlerden sayılan Lombardiya'lı Yahudiler, bankacılık faaliyetlerini pazarlara koydukları banço denilen birer masa üzerinde yaparlardı. Bazı bankerler taahhütlerini yürütemeyerek iflas ettiğinde halk bu bankerlerin masasını parçalardı. Sonuç olarak batıda iflas eden kişilere banco kelimesinden türeyen "bankrupt" denilmektedir(Parasız,2007,s.17).

1.4.1.1.Dünyada Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi

M.Ö.3500 yıllarına kadar uzandığı düşünülen bankacılık, Mezopotamya’da yapılan kazılarda Babil ve Sümerlilere ait belgelerle kanıtlanmıştır (Altan,2001,s.41). Henüz para dolaşımının başlamadığı ilk çağlarda mallarını çeşitli tehlikelerden korumak isteyenlerin bunları tapınaklara emanet etmeleri ve rahiplerin kendilerine emanet edilen bu malları ödünç vermeleri, ilk bankaların tapınaklar, ilk bankacıların da rahipler olduğunu düşündürmektedir(Urgancı,1982,s.49). Bu tarihteki adı olan Maket'in ilk borç verenleri rahiplerdi. Maketler, hasat zamanı ödenmek koşulu ile tohum gibi hammadde ve tarım teçhizat alımı için çiftçilere ilk dönemlerde fiziki daha sonra ise parasal kredi verdikleri yaptıkları kazılar sonucu saptanmıştır. Kazılarda çıkan belgeler arasında hesaptan hesaba transferlerin, teslim ve tediye emirlerinin, mal belgeleri talimatlarının olduğu görülmüştür(Parasız,2009,s.105).

Babil hükümdarı Hammurabi'nin İ.Ö. 1800 yıllarında çıkarmış olduğu Hammurabi Kanunları, borç ve alacak ilişkilerini düzenleyen maddeleriyle devletin faiz ve kredi konularına müdahalesi konusunda bilinen ilk örnekleridir (Urgancı,1982,s.49). Ünlü Hammurabi kanunlarında maketlerin(banka) ödünç faaliyetlerini nasıl yöneteceğini, borcun vadesinde nasıl tahsil edileceğini, borçlunun hangi mallarını hangi yollarla borcun ödenmesinde kullanılacağı yazılmıştır. Ödünç faaliyetleriesnasında faiz ödenmesinde de izin verilmekteydi. Faizin oranı, hurma veya tahıl ihracatında ana sermayenin 1/3'ü, nakit para ihracatında ise 1/5'i olarak saptanmıştır. Diğer tarafından rast gelineen doğal afetler neticesinde ürün alınamayan yıllarda borcun tahsiline gidilemeyeceği, faiz tahakkuk ettirilemeyeceği belirtilmiştir. Edinilen ödünce karşılık her türlü menkul(taşınır) mal rehinine, gayrimenkul (taşınmaz) mal ve bilhassa tarla ipoteğine, üstelik saygın kişilerin kefaletine yer verilmiştir(Parasız,2007,s.17). Zamanla ticaretin gelişmesi sonucu, bankacılık işleri tapınakların tekelinden çıkarak ticaretle uğraşan zengin ailelerin uğraş alanı içine girmiştir(Urgancı,1982,s.49).

Tarihte bankacılık faaliyetlerinin başlangıcı, Bankacılığın ilk ve orta çağlardaki bankacılığın öncülüğünü ve öğreticiliğini yapmış en büyük temsilcileri Yunanlılar ve Romalılar, Avrupa'da ise Lombard'lardır(Altan,2001,s.41).

Eski Mısır'da banka faaliyetleriyle uğraşan kurumların olduğu bilinmektedir. Üstelik Eski Mısır'da bileşik faizi ve tefeciliği yasaklayan kanunlar vardı. Eski Yunan'da da halkın zenginleşmesi ve ticaretin gelişmesiyle Atina'daki zengin maketlerin birlikte retpezitai adlı özel bankerler meydana çıkmıştır(Parasız,2009,s.105-106).

Eski Yunan'da Apollon ve Parthenontapınaklarıpara basmış, emanet kabul etmiş ve ödünç vermişlerdir. İ.Ö.6. yüzyıldan itibaren bu bankalar üzerindeki hükümet denetimi artarken bir yandan kamu bankalarının bir yandan da bankerlerin ortaya çıktığı görülmektedir(Urgancı,1982,s.49).Eski Yunan 'da faize bir sınırlama

getirilmemişti. Bu yüzden faiz oranlarının yüksekliği karşısında bağımsız devletler ve siteler belirli kentlerde devlet bankaları oluşturmaya başlamışlardır(Parasız,2009,s.105-106).

Ortaçağda siyasal dengesizlikler ve sürekli savaşlar neticesinde Avrupa'da ticari ve ekonomik faaliyetleri sınırlandırmıştır. Bu dönemde kilisenin kredi ve faizi yasaklaması bankacılığın gelişmesini engellemiştir. Faiz yasağının kalkması ve bankacılığın gelişmesi, ancak reform hareketlerinin getirdiği yeniliklerle sağlanabilmiştir(Urgancı,1982,s.49).

11. yüzyıldan itibaren Yahudiler ve Lombardlar, faiz yasağından yararlanıp Avrupa'ya yayılmışlar ve ödünç işlemlerini denetim altına almışlardır. Bazı Lombard sarrafları, bilhassa 1290 yılından itibaren güçlenerek Fransız ve İngiliz ve hükümetlerine büyük krediler vermişlerdir(Urgancı,1982,s.50). 1290 yılından sonra Londra'ya yerleşen Lombard'lar önceleri ticaretle uğraşmışlar ve büyük kazançlar elde etmişlerdir. Sonraları bankerlik ve kuyumculuk yapmaya başlamışlar, yıllarca bu alanlarda çalışmışlardır(Urgancı,1982,s.51).

1637 yılında Venedik'te çek ve banknot kullanımına yol açan Venedik bankası kurulmuştur. Bu durum banka sistemini geliştirmiştir. 1640'da İngiltere'de tüccarların Londra kulesinde saklanılan altın külçelerine kralın el koyması sonucunda tüccarların devlete olan güvenini sarsılmış ve tüccarlar bundan sonrasında altınlarını goldsmith adı altında rüccarlara vererek karşılığında bir şehadetname almaya başladılar. Sonrasında goldsmithler kasalarındaki altınların atıl durumda olduğunu görerek bu altınlara karşılık borç isteyenlere goldsmithnotes adı verilen kendi senetlerini vermeye başladılar(Parasız,2007,s.18).Zamanla bu senetler piyasada alışverişlerde dolaşıyor olması ilk banknot sistemini oluşturmuştur. O dönemde Fransa ile yapılan savaş sebebiyle İngiltere'nin para sıkıntısı içine düşmesi sonucu bir devlet bankası kurulmasını ve onun aracılığıyla piyasada paranın dolaşması fikrini doğurduğundan İngiltere Bankası kurulmuştur ve bu banka ilk merkez bankasıdır. Benzer biçimde John Law adında Fransa'da yaşayan bir İskoçyalı Fransız Emisyon

Bankası'nın kurulmasına fırsat vermiştir. Kıymetli senetlerin bulunması, çift yönlü muhasebe yönteminin gelişmesi, sanayi devrimiyle birlikte krediye olan gereksinimin artması, kâğıt paranın(banknotun) genel bir ödeme aracı özelliğini kazanması modern bankacılığın gelişmesinde önemli katkılar sunmuştur. 1453'te İstanbul'un fethi, bunun sonucunda oluşan Rönesans hareketi ve sonrasında yeni kıtaların keşfi, ticaretin okyanuslara yönelmesi ve genişlemesi bugünkü batı ülkelerinde o zamana kadar geçerliliği bulunan kilise hukukunun yerini Roma Hukuku'nun almasına sebep olmuştur. Üstelik kilise hukuku değişti ve sonuçta faize bakışı da değişti. O zamana kadar yasal olmayan faiz, kabul görmeye başlandı. Bu gelişmeler sonucunda bankacılığın gelişmesinde büyük katkı yapmıştır(Parasız,2009,s.106).

Venedik, Barselona ve Cenovalı bankerler, kendilerine işyerleri açarak topladıkları paralarla deniz ve kara ticareti yapmışlar ve çağdaş ticaret bankalarına benzer biçimde, ödemelerde hesaptan hesaba aktarma yöntemini uygulamışlardır. 1587'de Venedik Cumhuriyeti sermayesi ile kurulan Banco Della PiazzadiRialto, kendisine teslim edilen maden paraları mevduat hesaplarına işlemiştir. Banka, müşterileri arasındaki ödemeleri banka kayıtlarıyla yürütmüştür. Fransa'da Jacques Coeur, İngiltere'de William de la Pole, İtalya'da Medici'ler, Almanya'da Fugger'ler Rönesans dönemi ve Ortaçağ sonunun en önemli bankerleridir. Bu bankerlerin ortak özellikleri, siyasal iktidarlarla işbirliği yapmaları sonucunda zengin olmaları ve servetlerini iktidarlıklarını sürdürmek için kullanmalarındadır. Örnek olarak Medici ailesi Floransa'da iktidara gelmiş ve Vatikan'ın bankerliğini yapmış, ayrıca uğraşlarını Fransa ve İngiltere'ye kadar yaymıştır(Urgancı,1982,s.50).

Yeni dünyanın keşfi sonucunda ticaret genişlemiş ve Avrupa ticaret merkezinin İtalya'dan Portekiz, Fransa, İspanya ve İngiltere'ye kaymasına neden olmuştur. Ticaretin genişlemesinin doğal sonucu bankacılık faaliyetlerinin artması olmuştur. 16. yüzyıl başlarından itibaren Amsterdam kenti bankacılık alanında önemli bir yer almıştır. Çok değişik türde gümüş ve altın ve paraların Avrupa'ya yayılması ve bunların değerlerinin ölçülmesindeki güçlükler uluslararası ticareti olumsuz yönde etkilemiştir. Bu yüzden uluslararası ödemeleri bir sisteme

koymakamacıyla 1609 yılında Amsterdam Bankası kurulmuştur. Banka satın aldığı külçeleri darphanede paraya çevirtmiştir. Kendisine getirilen sikkeleri eriterek gerçek külçe değerlerini mevduat olarak kabul etmiştir. Hesap birimi olarak, banço-florin kullanmış, hesaptan hesaba aktarmalar yoluyla kayıtsal paraya yaratmıştır. Amsterdam Bankası'nın bu işlemleri 17. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de Goldsmith'lere örnek olmuştur. Bir kuyumcu firmasının sahibi olan Josiah Child(1630-1699), kredi isteyenlere altın ve gümüş yerine hamiline yazılı makbuzlar vererek ya da çek kullanarak ödeme yapabilecekleri hesaplar açarak açıktan satın alma gücü yaratma yolunu bulmuştur. Öteki kuyumcuların da aynı yöntemi izlemeleri sonucu kredi hacmi genişlemiştir(Urgancı,1982,s.51).

Yüzyılımızda banka sistemi giderek ulusallığını kaybederek uluslararası özelliğini kazanmıştır. Özellikle 1. ve 2. Dünya savaşlarından sonra meydana gelen ekonomik buhranlar, toplumların ekonomik huzura kavuşmasında ortak hareket etmeleri gerektiği düşüncesi, o dönemlerin ünlü iktisatçıları H.White ve M.Keynes tarafından ortaya atılmış ve yüzyılımızın banka sisteminin temel taşlarının Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasının olduğunu belirtilmiştir¹. 1609 yılında Amsterdam Bankası'nın kurulması Modern bankacılığın başlangıcı olup 1694 yılında kurulan İngiltere Bankası ve 1907'de ABD'de kurulan Federal Reserve Bank ile olgunluğa ulaşarak modern bankacılık sisteminin temelini oluşturmuşlardır(Altan,2001,s.42).

1.4.1.2.Türkiyede Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Ülkemizde, bilhassa batı ülkelerindekilerle kıyaslandığında banka dışı finansal araçların gelişmemiş olması sebebiyle, bankalar finansal sistemimizin iskeletini oluşturmakla birlikte ekonomimizin işleyişi, halkın tasarruflarının toplanması ile kullanım alanlarına dağıtılması bakımından önemli rol oynamaktadırlar(Parasız,2007,s.19).

---

¹ Selim Tarlan, Tarihte Bankacılık, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayını No:283, Başbakanlık Basımevi, Ankara:1986,s.79-91.

Öztiñ Akgüç'e göre, Cumhuriyet döneminden itibaren günümüze kadar bankacılığın gelişmesini beş ayrı döneme ayrılarak inceleyebiliriz. Bunlar;

1. 1923-1932: Ulusal bankacılığın geliştiğı dönem,
2. 1933-1944: Devletçilik ve devlet bankalarının kuruluş dönemi,
3. 1945-1960: Özel bankaların gelişme dönemi,
4. 1961-1979: Planlı dönem,
5. 1980- :Bankacılıkta serbestleşme ve dışa açılma dönemi(Akgüç,1987,s.18).

İlker Parasız(2009,s.106)'a göre ise bu dönemler şöyle sıralanmıştır:

1.4.1.2.1.Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Ülkemizde bankacılığa ait izlere Tanzimat'a kadar geçen dönemlerde rastlanmamaktadır. Bunda Türkler'in bilhassa yöneticilik ve askerlik gibi işlerle uğraşmaları, sarraflık, ticaret, faizcilik gibi meslekleri Müslüman ve Türk olmayan kimselere bırakmalarından kaynaklanmaktadır. Asıl önemli nedeni ise Osmanlı Ekonomisi'nin Batı Avrupa'da gerçekleşen sanayi devrimine ayak uyduramaması ve yakın zamanlara kadar esnaf ve sanatkarlardan oluşan kapalı bir ekonomik düzende olmasıdır(Parasız,2009,s.106-107). Üstelik Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde sanayi ve ticari yaşamdaki duraklama, ekonominin dışa borçlu, dışa bağımlı, dışa açık hale gelmesi, bankacılığın oluşması ve gelişmesi üzerinde etkisi olmuştur. Ülkemizde 1847 yılında kurulan ilk bankadan1923 yılında ilan edilen Cumhuriyete kadar geçen süre içerisinde, kredi ve para piyasasında etkili olan bankalar, daha çok yabancı sermaye tarafından ya da yabancı sermaye iştiraki ile kurulmuş kuruluşlardır(Akgüç,2007,s.7).

Bankacılığın oluşup gelişmesi için gerekli ekonomik şartlarının elverişli olmamasıyla birlikte toplumun sahip olduğu değer yargıları, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat'a kadar olan döneminde, bugünkü bankacılık anlamında üstelik ulusal olarak tanımlanabilecek bir bankacılık faaliyetine fırsat vermemiştir. Aslında 19. yüzyılın ikinci yarısından önce de Osmanlı İmparatorluğu'nda Galata Bankerleri ya da sarraflar olarak tanımlanan, bankacılık faaliyetine eş değer işler yapan kişiler vardır ve bunlar genel olarak,

- Kambiyo işlemleri yapmak,
- Hazineye borç vermek,
- Senet iskonto etmek,
- Vergilerin iltizamını almak,
- Üçüncü kişilerin birikimlerini değerlendirmek suretiyle bir çeşit portföy yöntemini yapmak,
- Devlet adamlarına ait malların gelir yönetimini yapmak gibi işlerle uğraşmışlardır.

Fakat Galata Bankerlerinin ya da sarrafların faaliyetleri, modern bakış açısıyla bankacılık olarak tanımlanamaz(Akgüç,1987,s.10).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulmuşya da şube açmak suretiyle faaliyet gösteren yabancı bankaların, kendi ülkelerinin çıkarlarına hizmet etmek, Hazine'ye borç para vermek, Türkiye'de faaliyette olan yabancı sermayeli firmaları ya da kendi ülkelerinin vatandaşları olan işadamlarını finanse etmek gibi maksatlarınınolduğu söylenebilir(Akgüç,1987,s.10).

Türkiye'de bankacılığın başlangıcı olarak kabul edilmiş 1847 yılında kurulmuş olan Osmanlı Bankası ile ilk aşamasında yabancı bankalar, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sayıları hızla azalmış, diğer taraftan ulusal bankalar etkinliğini arttırmıştır(Yüzgün,1982,s.16).

Gerçek anlamda ilk banka, Hükümetin de desteğini alarak, 1847 yılında Theodor Baltazzi ve J.Alleonisindeki iki galata bankeri tarafından İstanbul Bankası (Banque de Constantinople) adıyla kurulmuş olup 1852 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür(Parasız,2007,s.19). Bu banka fazla uzun ömürlü olmamış, para değerinde sürekli yaşanan düşüş önlenemediğinden dolayı 1852 yılında iflâs etmiştir (Akgüç,1987,s.11).

“Yabancı Bankacılık” biçiminde başlayan Türk Bankacılığında, yabancı bankalara ilk ulusal tepki, T.C. Ziraat Bankasının başlangıcı olarak kabul görmüş Memleket Sandıklarının 1863 yılında Yugoslavya'da bulunan Pirot kasabasında, Mithat Paşa tarafından kurulmasıyla doğmuştur. Çiftçileri sarraf ve tefecilerin

elinden kurtarmayı amaçlayan Mithat Paşa tarafından yapılan bu davranışı, diğer ülkelerdeki benzerlerinden en bilinenlerinden Raiffeisen'in Almanya'da kurmuş olduğu kredi ve tasarruf sandıklarının kuruluş tarihine rastlamaktadır(Yüzgün,1982,s.15). Öte yandan Mithat Paşa, halkın sahip olduğu az miktardaki ve dağınık paraları toplayarak ihtiyaç sahiplerinin hizmetine sunmak ve tasarruf alışkanlığını halka amacıyla İstanbul Emniyet Sandığı'nı 1868 yılında kurmuştur. Sermayesi olmadan kurulan İstanbul Emniyet Sandığı, 1907 yılına Ziraat Bankası'na bağlanmıştır. 1911-1923 yılları arasında ulusal bankanın kuruluşuna tanık olmaktadır. Cumhuriyetten önce piyasada faaliyet gösteren bankalar daha çok yabancı iştirakiyle veya yabancı sermaye tarafından kurulmuştur. Bunların, bilhassa ülkemizde faaliyet gösteren yabancı şirketleri finanse etmek maksadında oldukları söylenebilir. Ayrıca, dış ülkelerde merkezleri bulunan birçok banka Osmanlı topraklarında faaliyetlerini devam ettirmiştir. Bu bankalardan 13 tanesi Cumhuriyet döneminde de faaliyetlerine sürdürmüştür. Bu bankalardan en önemlisi 1868 yılında Bank-ı Osman-ı Şahane adında kurulmuş olan Osmanlı Bankası'dır. Yeni Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan sonra 1924 ve 1925 tarihli sözleşmelerle bankanın bazı yetkileri elinden alınmıştır(Parasız,2009,s.107).

1856-1875 yılları arasında Kırım Savaşı'ndan sonra, faiz geliri elde etmek ve Osmanlı Devleti'ne borç vermek maksadıyla 11 adet yabancı sermayeli banka kurulmuştur.² Bu bankaların bir bölümü ileri zamanlarda Osmanlı Bankası A.Ş.'ye katılmış, büyük bir çoğunluğu ise, bilhassa 1876 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası faaliyetlerine sona erdirmişlerdir(Akgüç,1987,s.11).

1880 yılından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı bankaların kimlik ya da kalite değişiminin iç ve dış sebepleri mevcuttur. Bu değişikliğin iç nedenleri olarak, 1876 yılında ilan edilen I. Meşrutiyet ile başlayan fakat yeni yönetim zihniyetine II'inci Abdülhamit'in son verilmesiyle birlikte 1881 Muharrem Kararnamesiyle oluşturulmuş Düyun-u Umumiye İdaresi tarafından emperyalist dış

² Bank-ı Osmani(1856)-bu banka 1863 yılında kurulan Bank-ı Osmani-i Şahaneye katılmıştır. İttihadi Mali(1859), Türkiye Bankası(1860), Bank-ı Osmani-i Şahane(1863)(bugünkü unvanı Osmanlı Bankası A.Ş.), Şirket-i Umumiye-i Osmaniye Bankası(1864), Şirket-i Maliye-i Osmaniye Bankası(1865), İtibar-ı Umumi Osmanlı Bankası(1869), Avusturya-Osmanlı Bankası(1871), Avusturya-Türk Bankası(1872), İkinci İstanbul Bankası(1872)(bu banka 1894'de Kambiyo ve Esham Şirket-i Osmaniye'sine katılmıştır.) Kambiyo ve Esham Şirket-i Osmaniyesi(1872).

kontrolün yeni bir teşkilatlanmaya kavuşması, yabancı sermayenin gelmesi için daha güvenli bir ortamın meydana gelmesidir(Akgüç,1987,s.108).

Ülkemizde ulusal bankaların oluşturulması ise, özellikle II'inci Meşrutiyetin estirdiği yeni akımların etkisi, İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından yapılan yardımla 1908 yılından sonra hızlanmış olup ulusal bankacılık hareketi I.'inci Dünya Savaşı yıllarında daha da güçlenmiştir. 1908-1923 yılları arasında kurulmuş olan 13'ü de Anadolu'nun diğer şehirlerinde, 11'i İstanbul'da olmak üzere toplam 24 banka vardır.³ Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası, bu dönemde kurulmuş bankalar arasında en ilginçidir. 1 Ocak 1917'de merkezi İstanbul'da bulunan 4 milyon Osmanlı Lirası sermaye ile kurulmuş olan Merkez Bankası kimliği verilmek istenen bu banka, 30 yıl süreyle imtiyazlı bir şirket şeklinde kurulmuştur(Akgüç,1987,s.14-15). Banka, kurulduğu tarihte başarılı olsa da savaş sonrası siyasi desteğini kaybetmiş, 1927 tarihinde Türkiye İş Bankası ile birleşmiştir. Bu dönemde kurulan bankaların kurucuları, Avrupa ekonomileriyle hammadde ihracatı ile sanayi ürünü ithalatına girişmiş toprak sahibi ve tacir kişilerdir. Hükümetin sahip olduğu ulusal ekonomi politikası girişimleri ulusal bankaların kuruluşuna etkili olmasına karşın, bu dönemde kurulmuş olan bankaların büyük bir çoğunluğu ayakta kalamamış, zira kredi piyasasına egemen olan güçlü yabancı bankalarla rekabet edemeyerek faaliyetlerine sona erdirmek zorunda kalmışlardır(Akgüç,1987,s.15-16).

---

³ Bu dönemde kurulan bankalar, kuruluş tarihleri itibariyle şöyledir: İstanbul Bankası(1911), Konya İktisadî Milli Bankası(1911), Adapazarı İslâm Ticaret Bankası(1913), Karaman Millî Bankası(1913), Emvali Gayrimenkule ve İkrizat Bankası(1914), Millî Aydın Bankası(1914), Emlâk ve İkrizat Bankası(1914), Asya Bankası(1914), Akşehir Bankası(Akşehir İktisadî Osmani Şirketi)(1916), Kayseri Millî İktisadî Bankası(1916), Köy İktisat Bankası(1916), İtibar-ı Milli Bankası(1917), İktisad-ı Milli Bankası(1917), Manisa Bağcılar Bankası(1917), Konya Ahali Bankası(1917), Ticaret ve İtibar-ı Umumi Bankası(1918), Türkiye Umumi Bankası(1918), Eskişehir Çiftçiler Bankası(1919), Adapazarı Emniyet Bankası(1919), Konya Türk Ticaret Bankası(1920), İktisat Türk Bankası(1920), Bor Zürra ve Tüccar Bankası(1922), Dersaadet(İstanbul) Küçük İstikraz Bankası(1923). Bazı kaynaklarda, bu dönemde kurulan Aydın İncir ve Himaye-i Zürra Osmanlı A.Ş. de ulusal bankalar arasında yer almaktadır.

1.4.1.2.2.Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1933)

İş Bankasının faaliyete başlaması, Sanayi ve Maadin Bankası'nın kurulmuş olması, Ziraat Bankası'nın anonim ortaklık şekline dönüştürülmesi, Emlak ve Eytam Bankası'nın devreye konulması ve sonuç olarak Merkez Bankası'nın kurulması Cumhuriyetin ilk on yılında bankacılık alanındaki başlıca gelişmelerdir. Bu gelişmelere birlikte 1923-1932 yılları arasında çok sayıda küçük yerel bankanın kurulmuş olması bankacılık sektörünün en belirgin özelliğidir. Bu bankalar bilhassa yerel tacirlerin banka ve kredi hizmeti ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuşlardır. Bölgesel ihtiyaçların karşılanmasında olumlu etkileri olan bu bankaların birçoğu, 1929 yılındaki Dünya Ekonomik Krizinin olumsuz yönde etkileri, ülkemizde şube bankacılığının gelişmesi ve yaygınlaşmasında faaliyetlerini sona erdirmek zorunda kalmışlardır(Parasız,2007,s.20).

1923-1932 yılları arasında hem Türkiye'nin ekonomik hayatında önemli etkileri olan bankalar kuruluyor hem de tek şubeli yerel bankaların sayısı hızlı bir şekilde artıyordu(Akgüç,1987,s.22). Ülkemizde Cumhuriyet ilanında 13'ü yabancı 22'si de ulusal sermayeli olmak üzere toplam 35 banka faaliyettedir. 1924 yılında banka şube sayısı ise 439 idi(Akgüç,1987,s.17). Ulusal banka sayısı, 1923 yılında 1930 yılı sonunda 44'e yükselmiş, bu yıllar aralığında ulusal sermayeli bankaların toplam mevduat içindeki payı %50'den %80 dolaylarına ulaşmıştır. Bunun temelinde İzmir İktisat Kongresi'nde benimsenen esaslara ve ileri sürülen öneriler esas alınarak kongreden sonraki yıllarda Türk sinai ve ticari hayatını finansını gerçekleştiren ana bankaların oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bu bankalar, Emlak ve Eytam Bankası, Türkiye İş Bankası ve Türkiye Sinai ve Maadin Bankası'dır(Akgüç,1987,s.22).

Bu dönemin bankacılık alanındaki en büyük olayı, 1715 sayılı yasa ile T.C. Merkez Bankası'nın 1930 yılında kurulmasıdır(Akgüç,1987,s.22). Merkez Bankası'nın bir takım işlevleri ve 1863 ve 1875 imtiyaznameleri, bir İngiliz-Fransız ortaklığında kurulmuş olan Osmanlı Bankası'na verilmiş idi(Akgüç,1987,s.18). Bu dönemde bankacılık alanındaki gelişmelerin temelini oluşturan etmenler, ulusal çıkarların korunması ve ekonomik kalkınmanın yabancı sermayeden ziyade ulusal bankalar aracılığıyla gerçekleştirilebileceği görüşü ile ulusal kalitede bir merkez bankasına duyulan ihtiyaçtı(Akgüç,1987,s.21-22). Osmanlı İmparatorluğu

döneminde kurulmuş ya da Türkiye’de şube açmak suretiyle faaliyette bulunan 38 yabancı sermayeli bankadan on üçü Cumhuriyet dönemine geçmiştir⁴(Akgüç,1987,s.111).

1923-1932 yıllarının bankacılık bakımından özelliklerinden bir diğeri de çok tek şubeye sahip yerel sermayeli bankanın çalışmaya geçmesidir. 1924-1933 yıllarında 29 yerel banka kurulduğu saptanmıştır⁵(Akgüç,1987,s.28). Yerel bankalar, genel olarak yöre halkından tacirlerinin banka hizmetlerini, bilhassa kredi ihtiyaçlarını karşılamak üzere oluşturulmuşlardır. Bölgesel kredi gereksinimlerinin karşılanmasına olumlu şekilde katkıda bulunan bu bankaların çoğu kısmı, 1929-1930 yılında gerçekleşen dünya ekonomik bunalımının bankacılık üzerinde ülkemizde şube bankacılığının gelişmesi, yaygınlaşması ve oluşan olumsuz etkisi ile faaliyetlerini sona erdirmek zorunda kalmışlardır. 1930’lu yılların başlarında Türkiye’de yerel sermayeli bankalar döneminin bitişi olarak tanımlanabilir. Gerçekten ileriki dönemlerde çok az sayıda tek şubeye sahip yerel sermayeli banka kurulmuş olup kurulan bu bankalar kısa zamanda ülke düzeyinde faaliyet gösteren çok şubeye sahip bankalar durumuna gelmişlerdir(Akgüç,1987,s.28-29). Bu dönemin bankacılık sistemi açısından en belirgin özelliği, önemli ve büyük devlet bankalarının kurulmasıdır. 1934 yılında başlatılmış olan Birinci Sanayi Planı'nın yürürlüğe

⁴ Bunlar Osmanlı Bankası, Selanik Bankası, Crédit Lyonnais, Deutsche Orient Bank, Deutsche Bank, Banco Di Roma, Banca Commerciale Italiana, Bank Marmadoş Blank ve Şürekâsı, Hollantse Bank Uni. N. V.(FlemenkBahriselit Bankası), American Express CompanyInc.,Banque Française Des Pays Orient(Memaliki Şarkıye Fransız Bankası), Commercial Bank of the Near East(Şark-i Karip Ticaret Bankası) ve Ionian Bank Ltd.(Iyoniyen Bank Limited)dir

⁵ Kurulan yerel bankalar kronolojik sırayla şöyledir: Akhisar Tütüncüler Bankası(1924), T. Ticaret ve Sanayi Bankası(1925), Karaman Çiftçi Bankası(1925), İstanbul Esnaf Bankası(1925), Afyon Terakki Servet Bankası(1926), Aksaray Halk İktisat Bankası(1926), Niğde Çiftçi ve Tüccar Bankası(1926), Eskişehir Bankası(1926), Akseki Ticaret Bankası(1927), Nevşehir Bankası(1927), Ermenek Ahali Bankası(1927), Kocaeli Halk Bankası(1927), Denizli İktisat Bankası(1927), Trabzon Tasarruf ve İktisat Sandığı(Trabzon Bankası)(1928), Trabzon İktisat Ltd. Şirketi(Karadeniz Bankası)(1928), Bor Esnaf Bankası(1928), Ürgüp Zürra ve Tüccar Bankası(1928), Şarkıkaraağaç Bankası(Sağlık Bankası)(1928), Türkiye İmar Bankası(1928), İzmir Esnaf ve Ahali Bankası(Egebank)(1928), Elazığ İktisat Bankası(1929), Lüleburgaz Birlik Ticaret Bankası(1929), Mersin Ticaret Bankası(1929), Üsküdar Bankası(1929), Van Milli İktisat Bankası(Faaliyete geçip geçmediği saptanamamıştır)(1929), Kastamonu Bankası(1931), Diyarbakır Bankası(1931), Kırşehir Ticaret Bankası(1931), Zonguldak Yardım Bankası(Efes Bank Ltd.)(1933).

konması ile birlikte devlet sermayesiyle veya devlet sermayesinin liderliğinde oluşturulan bu bankalar önemli bir görev almışlardır(Parasız,2009,s.108).

Cumhuriyet döneminde yaşanan tuhaf bir gelişme, 1929 yılı sonrası yaklaşık 50 yıl süren bu zamanda Türkiye’de yeni yabancı sermayeli banka kurulmamış ya da şube açmak suretiyle yeni bir yabancı sermayeli bankanın kurulmamasıdır(Akgüç,1987,s.112).

Tablo 2.Cumhuriyet Dönemine İntikal Edmiş Yabancı Bankalar

Bankanın Unvanı	Örgütsel Yapı	Açıklama
Osmanlı Bankası	Merkezi Türkiye	2002 Yılında T.Garanti Bankası ile birleşmiştir.(1)
Selanik Bankası	Merkezi Türkiye	2000 Yılında TMSF’ye devredilmiştir.
CreditLyonnais	Şube	
Deutche Orient Bank	Şube	1945 Yılında faaliyeti sona ermiştir.
Deutche Bank	Şube	1945 Yılında faaliyeti sona ermiştir.
Banca Di Roma	Şube	Faaliyeti sürmektedir.
BancoCommercialeItaliana	Şube	1977 Yılında faaliyeti sona ermiştir.
Bank MarmarasBlank ve Şürekası	Şube	1929 Yılında faaliyeti sona ermiştir.
Hollantse Bank uni N. V. (ABN Amro Bank)	Şube	ABN Amro Bank N.V.Tarafından satın alınmış, faaliyetini bu unvan altında sürdürmektedir.
American Express Comp. Inc.	Şube	1933 Yılında faaliyetine sonvermiştir.
BanqueFrancaiseDesPays Orient(Memaliki Şarkıye Fransız Bankası)	Şube	1933 Yılında faaliyetine sonvermiştir.
Commercial Bank of theNear East(Şark-i Karip Ticaret Bankası)	Şube	1956 Yılında faaliyetine sonvermiştir.
Ionian Bank Ltd.	Şube	1929 Yılında faaliyetine sonvermiştir.

Akgüç,2007,s.10

1.4.1.2.3.Kamu Bankaları Dönemi (1933 - 1945)

Cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarında gerek dış ve gerekse iç ekonomik politikalar açısından oldukça liberal bir uygulama başlatmış olan Türkiye, 1929 ekonomik bunalımını takip eden yıllardan hemen sonra kalkınma için devletçilik ilkesini benimsemiştir. Aynı eğilim önemli ölçüde bankacılık kesimine de yansımıştır. Çünkü söz konusu dönem, önemli kamu işletmeleri yanında, aynı zamanda büyük devlet bankalarının kurulduğu yıllar olmuştur. 1934 yılında başlatılmış olan Birinci Sanayi Planı’nın yürütülmesinde, kamu sermayesiyle veya

kamu sermayesinin liderliğinde kurulmuş bu bankalar ekonomik açıdan büyük bir görev yüklenmişlerdir(Çivi,1985,s.100).

Ekonomik kalkınma konusunda izlenen temel politika değişiklik durumu, bankacılık sistemini de etkilemiş ve 1933-1938 yıllarında önemli devlet bankaları peş peşe faaliyete geçmiştir. Bu dönemde sanayi planları ve iktisadi devletçilik ilkesinin uygulanması ile devlet bankalarının kuruluşu arasında doğal bir bağ vardır. 1930'lu yılların önemli iki kuruluşu olan Etibank ve Sümerbank, sanayi planlarının gerçekleştirilmesi için kurulmuştur. Sümerbank, I. Sanayi Planının uygulanması gerçekleştirilmiş, Etibank ise Türkiye'nin tamamen gerçekleştirilemediği İkinci Sanayi Planının uygulanması sırasında önemli işler beklenmiştir(Akgüç,1987,s.30).

Bu kısa dönemde özel kanunlarla kurulan devlet bankalarının adları şunlardır: Sümerbank (1933), Belediyeler Bankası (İller Bankası) (1933), Etibank (1935), Denizbank (1938), T. Halk Bankası ve Halk Sandıkları (1938). Bunlardan T. Halk Bankası, küçük esnaf ve zanaatkârlara kredi vermek; Sümerbank, sınai kalkınmayı desteklemek; Denizbank yabancı ve Türk limanlar arasında düzenli posta seferlerini işletmek, çeşitli liman faaliyetlerini yürütmek, şehir içi deniz nakliyat işlerini tekelleştirmek; İller Bankası, şehir imar planlarını hazırlamak, yerel yönetimleri kalkındırmak, altyapı hizmetlerinin gerçekleşmesini orta ve uzun vadeli kredilerle desteklemek amacıyla kurulmuştur. 1930'lu yıllar ülkemizde tek şubeli yerel bankaların sona erdiği yıllardır(Parasız,2007,s.21).

1.4.1.2.4.Özel Bankalar Dönemi (1945-1960)

Ülkemizde bu dönemde özel bankaların gelişmekte olduğunu görüyoruz. II. Dünya Savaşı'nın sonrasında ülkemizde ödemelerin ve iş hacminin hızla artış göstermesi, yeni bankalara olan ihtiyacı hızlandırmıştır. Bilhassa 1950'den sonra dış kredilerin artması, özel girişimin ön plana çıkması, 1954'te Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası'nın yürürlüğe girmesi, Kore Savaşı nedeniyle öncelikle pamuk ihracatı olmak üzere ihracat gelirlerinin artış göstermesi, 1950-1954 yılları arasında ekonomik büyümenin çok hızlı gerçekleşmesi, enflasyon artarken faiz oranlarının sabit kalması, ülkede tasarrufların artış göstermesi özel bankaların gelişmesinde etkili olmuştur(Parasız,2009,s.108).

1945-1960 arasındaki dönemde bankacılık bakımından diğerlerinden ayrılan yanı, bilhassa 1950'den sonra kurulan özel bankaların çok hızlı gelişmesidir(Akgüç,1987,s.41). 1950-1960 dönemi; kendisinden öncekine kıyasla, kamu bankalardan ziyade özel bankaların kurulduğu, özel bankacılık alanındaki faaliyetlerinin geliştiği dönem olarak görülmektedir. Bu dönemde özel yasalarla Denizcilik Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası ve Türkiye Öğretmenler Bankası olarak üç banka kurulmuştur(Çivi,1985,s.103). Gerçekten bu dönemde, 3 tanesi özel yasalarla olmakla birlikte, bankalararası birleşmelerle birlikte 30 adet yeni banka kurulmuştur⁶ (Akgüç,1987,s.41).

Cumhuriyet ilanı ile 1945 yılı arasında bankalardaki şube sayısında hızlı bir artış gözlenmezken, üstelik 1933-1944 yıllarında şube sayısında ise azalma görülürken, bilhassa ülkemizde 1945 yılından sonra belirgin bir şekilde bankalardaki şube sayısında artış gerçekleşmiştir. Bu dönemin başı olan 1944 yılında bankalardaki şube sayısı 405 adetken, 1959 yılı sonunda 1959'a kadar artmış; 15 yıllık bu dönemde bankalardaki şube sayısında yaklaşık dört kat artış olmuştur (Akgüç,1987,s.43-44).

1.4.1.2.5.Planlı Dönem (1960-1980)

Bu dönemde ekonomik faaliyetlerin Yıllık Programlara ve 5 yıllık Kalkınma Planına bağlanmış olması, ithal ikamesi tipi sanayileşme stratejisinin benimsenmesi bununla birlikte finansman anlayışını da etkilemiştir(Parasız,2009,s.109). Türk

⁶ Yapı ve Kredi Bankası(1944), Türkiye Garanti Bankası(1946), Akbank(1948), Türkiye Kredi Bankası(1948), Tutum Bankası(1948), Niğde Bankası(1948), Türkiye Eski Muharipler Bankası(MUHA-Bank)(1950), Türkiye Sınai Kalkınma Bankası(1950), Göynük Sanayi ve Kredi Bankası(1951), Doğubank(1952), Denizcilik Bankası(1952), Türk Ekspres Bankası(1953), İstanbul Bankası(1953), Demirbank(1953),Türk Yapı Bankası(1954), Şekerbank(Pancar Kooperatifleri Bankası)(1954), Türkiye Vakıflar Bankası(1954), İşçi Kredi Bankası(1954), Buğday Bankası(1955), Türkiye Turizm Bankası(1955), Pamukbank(1956), Raybank(1956), Esnaf Kredi Bankası(1957), Türkiye Muallimler Memurlar ve Subaylar Bankası(TÜMSU-Bank)(1957), İzmir Halk Sandığı(1957), Sanayi Bankası(1958), Maden Kredi Bankası(1958), Çaybank(Derbank)(1958), Türkiye Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası(1959), Türkiye Öğretmenler Bankası(TÖBANK)(1959).

ekonomisinin 1950'li yılların sonlarına doğru içine girdiği bunalım ve 1958 istikrar programı ve durgunluk, 1960'lı yılların başında bankalar üzerinde etkisini göstermiş ve çok sayıda bankanın faaliyetini bitirdiği, tasfiye sürecine girdiği dönem olmuştur. Ekonomideki durgunluk ve bunalım, bankacılarda kısa bir aralıkta yansıma göstermiştir. Hakikaten 1960-1964 yıllarında 15 bankanın faaliyeti son bulmuş ya da bu bankalar tasfiye sürecine girmişlerdir⁷ (Akgüç,1987,s.51-52).

Diğer taraftan 1964 yılında kamu iktisadi kuruluşlarının finansman sıkıntılarının çözümü için Devlet Yatırım Bankası kurulmuştur. 1963 yılında özel sektörün ihtiyacı olan orta ve kısa vadeli kredileri karşılamak için Sınai Yatırım ve Kredi Bankası faaliyete geçmiştir(Parasız,2009,s.109). 1976 yılında bu ihtisas bankalarına Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası(DESIYAB) da katılmıştır(Akgüç,1987,s.55).

1962-1980 döneminde kalkınma planlarında Türkiye'de yeteri kadar ticaret bankası olduğu görüşünün benimsenmesi, kalkınma ve yatırım bankaları kurulmasına öncelik verililişiyeni ticaret ya da mevduat bankası kurulmasını engellemiştir. Bu dönemde, sayıları az olmakla birlikte özel görevleri bulunan ticaret bankaları kurulmuştur(Akgüç,1987,s.62). Bunlar Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası(Türk Dış Ticaret Bankası), Anadolu Bankası, Arap-Türk Bankası, Arap-Türk Bankası ile Türk Dış Ticaret Bankası, Türk bankacılığının planlı dönemde dışa açılışının ilk modelleri olarak görülebilir(Akgüç,1987,s.64).

1.4.1.2.6.Yapısal Değişim Dönemi Dönem (1980-1990)

Bankacılık alanında 1980 sonrasında yaşanan kurumsal gelişmeler araştırıldığında, ülkede faaliyette olan banka sayısındaki artış dikkat

---

⁷ 1960 yılında Niğde ve Akşehir Bankaları; 1961 yılında Doğu, Esnaf Kredi Sanayi, Bor Zürra ve Tüccar Bankası, Türkiye Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankaları; 1962 yılında Türk Ekspres ve Buğday Bankaları(Bu bankalar Anadolu Bankası adı altında birleştirilmişlerdir); 1963 yılında Tutum Bankası ve Ankara, İstanbul, İzmir Halk Sandıkları; 1964 yılında da Lüleburgaz Birlik Ticaret Bankası ve Raybank tasfiyeye girmiş veya bankacılık faaliyetini durdurmuşlardır.

çekmektedir(Akgüç,1987,s.77). Bu artış, esasiyle Türkiye’de şube açarak faaliyete geçen yabancı sermayeli bankalardan kaynaklanmıştır. 24 Ocak istikrar programı ve bu programla dışa açılma girişimi, serbest Pazar ekonomisine geçme ve liberalleşme türünde maksatların eklenmesi bankacılık sektöründeki gelişmeleri etkileyen sebepler olmuştur. Türk bankacılık sistemi üzerinde de dünyada finansal pazarların denetiminin azaltılması eğilimi ve serbestleşmesinin 1980’li yıllarda güçlenmesi şüphesiz etkisi olmuştur(Akgüç,1987,s.73). 24 Ocak kararları ile birlikte, dünya finans pazarlarında küreselleşme, liberal eğilimler, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, iletişim teknolojisinde gelişmeler, kambiyo kontrollerinin kaldırılması, dünya ticaretinin hızla artması, Türkiye’de şube açmalarına ve yabancı bankaların kurulmasına elverişli ortam oluşturmuştur. 1980 yılında banka sayısı 4’e kadar düşen yabancı banka sayısı 1991 yılında 24’e kadar yükselmiştir. 1980 sonrasında ülkemizde yabancı bankaların sayısının hızlı bir artış olması üzerine, Osmanlı Bankası’nın ulusal sermayeli banka durumuna dönmesinin de etkisiyle, yabancı sermayeli bankaların kredi ve mevduat pazarındaki payları hızlı bir artış göstermemiş ve %3 düzeylerinde kalmıştır(Akgüç,2007,s.12).

1980 ve ileriki yıllarda IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı faaliyetteolmasına rağmen, kamu kesimine ve devletin ekonomiyi yönlendiren işlevlerine önem veren bu plan kâğıt üzerinde kalmaktan öteye geçmemiştir. 1980 yılı sonrasında bankacılık sistemindeki gelişmelerin özellikleri şöyle belirtilebilir:

- Faizlerin serbestleştirilmesi ve mevduata pozitif faiz ödenmesi,
- Yabancı bankaların kurulmasına ya da Türkiye’de şube açmaları için elverişli ortam yaratılması,
- Yeni ticaret bankalarının kurulması için izin verilmesi,
- Türk bankacılığının dışa açılması,
- Türk bankacılığında batık ya da donuk krediler sorununun derinleşmesi,
- Bankaların kaynak yapılarının değişmesi,
- Bankacılıkta otomasyon ve mekanizasyonun artması, elektronik bankacılığa geçiştir (Akgüç,1987,s.73-77).

1980' li yıllarda bilgisayar ve elektronik alanında yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler ülkemizde hızlı gelişim göstermesine yol açmış, haberleşme ve bilgilenme maliyetlerini hızla düşürmüştür. Edinilen bilgiler çok daha ucuz ve kolay olduğundan, bankaların bilgi toplaması ve ödünç alıcıdan yönlendirmesinin avantajlı durumları düşürülmüştür. Bu sebepten banka dışı mali araçlar, bu alanda çok fazla avantaj yakalamışlardır(Parasız,2007,s.23).Örneğin, yabancı sermayeli bankalardan yeni bankacılık ürünleri geliştirmişlerdir. Bilhassa 1990'lı yıllara doğru birçok banka teknolojik otomasyon ve altyapı çalışmalarını tamamlamışlardır. Teknolojik gelişmelerle birlikte bireysel bankacılık sistemindeki kar oranı yüksek ATM kredi kartları ve tüketici kredileri benzeri yeni ürün ve hizmetlerin tüketici piyasalarının huzuruna sunulduğunu görmekteyiz. Bankacılık alanında kaynakların daha etkin kullanımını sağlamak için 2.4.1986 tarihinde Bankalararası Para Piyasası kurulmuştur. Sistem elinde kullanılmayan nakit fazlasına sahip bankalardan nakit ihtiyacı olan bankalara borç vermek suretiyle kendilerine gelir sağlamaları imkânı vermektedir(Parasız,2009,s.110).

1.4.1.2.7.2000'li Yıllara Doğru Türk Bankacılık Sistemi

2001 yılı sonrasının ülkemizde yabancı sermayeli bankalar açısından özelliğine bakacak olursak, yabancı sermayenin ulusal sermayeli bankaların paylarını satın almak suretiylebu bankalarla sermaye çoğunluğuna ya dabelirli bir paya sahip olmasıdır. Osmanlı İmparatorluğu ve 1980 – 2000 dönemlerinde yabancı sermaye, ülkemizde yeni banka kurarak veya şube açarak, bankacılık sektörüne girmişken; 2000 yılı sonrasında ise pay satın alarak yeni bir banka oluşturmaya gerek olmadan bankacılık sektöründe ağırlığını artırarak faaliyet göstermeye başlamıştır (Akgüç,2007,s.12).

Yabancı sermayenin 2001 yılı sonrasında bankacılık sektörüne gelmesinde, banka satın alımı, pay satın alarak nitelikli paya sahip olma ve İMKB'de banka hisse senetleri satın alım yoluyla olmuştur. Önceki dönemlerde ise, tarihsel gelişimde söylendiği üzere, örgütlenme formu ya da katılım yolu, muhabirlik, şube açmak, irtibat bürosu kurmak, temsilcilik, mevcut şubeyi bağımlı banka şekline dönüştürmek şeklinde olmaktadır(Akgüç,2007,s.13).

2000 yılında uygulamaya konulan ekonomik programın doğası gereği bankacılık sisteminde likidite, faiz ve kur riskini arttırdığı görülmüştür. Söz konusu risklerin artması yanında bankacılık sisteminin varolan yapısal sorunlarını çözmeye yönelik girişimlerdeki yetersizlik sistemde kriz olasılığını ciddi bir biçimde artırmıştır. Aslında söz konusu dönemde, bankacılık sektörünün sorunlarının tespitinin kolay olması ve iyi anlaşılabilmesi için kurulması planlanan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun da faaliyete geçmesinin gecikmiş olması yapısal sorunların çözümündeki muammanın ortadan kaldırılamamasının ve sistemde yaşanan karmaşıklığın ana sebeplerinden biridir(Parasız,2007,s.27).

Tablo 3. 2000 Yılı Sonrası Yabancı Bankaya Dönüşmüş Ulusal Bankalar

Ulusal Banka	Satın Alan Yabancı ya da Kuruluş	Açıklama
Demirbank	HSBC Bank A.Ş.	TMSF tarafından 2002 yılında satılmıştır.
Citebank	Nova Bank unvanı daha sonra Bank Europa, son olarak da Millenium Bank olarak değiştirilmiştir.	TMSF tarafından 2002 yılında satılmıştır.
Türk Dış Ticaret Bankası	Fortis Bank N.V.-SA	Payın %89'u 2005 yılında satın alınmıştır.
Finans Bank A.Ş.	National Bank of Greece	Payın %46'sı 2006 yılında alınmıştır.
Denizbank A.Ş.	DexiaParticipationBelgique	Payın %75'i 2006 yılında alınmıştır.
Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası	Bank Hapoalim BM Bank	Payın %58'i 2006 yılında alınmıştır.
Tat Yatırım Bankası	Meripp linch EuropeanAzset Holding	Payın %99'u 2006 yılında alınmıştır.
Tekfen Bank	Eurobank EFG	Payın %70'nin satımı 2007 yılında BDDK'ca onaylanmıştır.

Akgüç,2007,s.13

1.4.2.Banka Türleri

Bankalar çok farklı alanlarda ve şekillerde faaliyet göstermekte olup bu farklılıkları kesin çizgilerle ayırmak suretiyle bir sınıflandırma yapmak oldukça güçtür. Bununla birlikte literatürde banka türlerinin örgütlenme alanlarına göre, yasal niteliklerine göre, mülkiyet yapılarına göre, ekonomik faaliyetlerine göre ve faaliyet konularına göre sınıflara ayrılabilildiğini görüyoruz.

1.4.2.1.Ticaret (Mevduat) Bankaları

19. yüzyılda ticari bankacılık kavramı İngiltere’de daha büyük bankaların bireysel tasarruflarla ilgilenmesinin yanında ticari tasarruflarla da ilgilenmesi ile ortaya atılmıştır. O dönemde topladığı vadeli ve vadesiz mevduatları daha çok kısa vadeli ticari kredilerde kullanan ticari bankalar, hızla gelişen ticari hayatı ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak çok geniş bir müşteri ve hizmet ağı kurmak zorunda kalmışlar, hem ulusal hemde uluslararası platformlarda faaliyet göstermeye başlamışlardır⁸. Bu anlamda ticari bankalar çok geniş bir finansal hizmet sunmanın yanı sıra çok güçlü bir rekabet ortamında faaliyet göstermektedirler⁹. Ticari banka; vadesiz ve vadeli mevduatları toplayarak, bunları değişik türlerde kredi olarak sunan, müşterilerine farklı hizmetler sunabilen, sermaye piyasası işlemlerini yürüten, ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösterebilen, ekonomilerde üretim, tüketim ve bölüşüm sürecine katılan ve kaydi para oluşturan banka olarak tanımlanabilir¹⁰ (Altan,2001,s.58-59). Genellikle bu bankaların öz sermayeleri azdır ve en önemli fon kaynakları ise halktan toplanan tasarruf mevduatlarıdır. Kısa vadeli kredi ve parakonularında uzmanlaşmışlardır. Sanayi ve ticaret ve sanayi işletmelerine kısa vadeli işletme sermayesi sağlamaktadırlar. Bazen, sanayi işletmelerinin sahip olduğu yatırımlarına pay sahibi olmak üzere sermaye koydukları da görülmektedir. Yani çok yönlü faaliyet gösterirler(Çivi,1985,s.54).

Bir ekonomide, satınalma gücü üreten kurumlar olarak, merkez bankasından sonra ticaret ve mevduat bankaları yer alır. Üstelik bu bankalarca üretilen kaydiparanın, toplam para arzı içindeki önemi, ufaklık ve kâğıt paranın toplamının birkaç misli üstünde olabilir. Bu nedenle, bir ülkede uygulanacak olan para ve kredi

⁸ Richard H. Timberlake, Money Bankingand Central Banking, HarperRow Publisher, New York:1965,s.79.

⁹ Edward W. Reed, Commercial Bank Management, HarperandRow Publisher, London,s.1.

¹⁰ Duane B. Graddy, Austin H. Spencer, William H. Brunsen, Commercial BankingAndThe Financial Services Industry, Reston Publishing Company,Inc.,Virginia,s.20.

politikası açısından, ticaret ve mevduat bankaları özel bir yer tutarlar(Çivi,1985,s.54).

Ticari bankalar “Ful hizmet” kurumlarıdır. Yani, diğer finansal kurumlar her müşterisine sadece o müşterinin ihtiyacı olan hizmeti sunarken, ticari bankalar bütün müşterilerine her hizmeti sunabilmektedir¹¹ (Altan,2001,s.59).

Ticari bankaların sundukları hizmetler dört ana başlık altında toplanabilir:

- Mübadele hesaplarına dayalı işlemler: Bankaların mevduat sahiplerine(mudilerine) anlık satın alma gücü sağlayan, çekler, kredi kartları, otomatik ödeme kartları vb. elektronik transfer araçlarına dayalı hizmetler sunmaları.
- Ticari ve/veya tüketici kredileri: Bankaların kredi müşterilerine verdikleri ticari faaliyetlerini finanse etmeleri için sundukları fonlar ticari krediler, kişisel ihtiyaçlarını karşılamaları için sundukları fonlar da tüketici kredileri adını almaktadır. Ticari faaliyetlerin dışsal finansmanında en önemli kaynak olarak bankaların verdikleri ticari krediler gösterilebilir. Diğer taraftan, tüketici finansman şirketlerinin ülkemiz uygulamasında henüz çok sınırlı bir payı olduğundan tüketici kredilerinin büyük bölümü de ticari bankalarca karşılanmaktadır.
- Yedek likidite: Bankalar, banka dışı finans piyasalarında yaşanabilecek bir likidite krizi esnasında kredi sağlarlar. Örneğin, hisse senedi piyasası düşerken bir hisse senedi yatırımcısı nakde gereksinim duyduğunda, elindeki hisseleri satmak istemeyecektir, çünkü bu zararına olacaktır. İhtiyaç duyduğu nakdi bir bankadan kredi alması yatırımcıyı büyük bir zarara uğramaktan koruyacağı ortadadır.
- Fonların güvenle saklanması: Ekonomik birimler tasarruflarını, mevduat şeklinde bir bankada saklarsa, hem arzu ettikleri güvene hem de makul bir getiri sağlama imkânına kavuşmuş olurlar(Selçuk, Tunay,2014,s.8).

¹¹ American Banker Association, Principles of Banking, Third Edition, Washington:1988,s.27.

1.4.2.2. Ziraat Bankaları

Tarımsal kredilerin en eski kredi türlerinden birini oluşturması, tarımın çok eski bir üretim alanı olmasının doğal sonucudur. Ancak, uzun bir geçmişi olan tarımsal kredinin, örgütlü bir banka düzenine kavuşması 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşebilmiştir. Kuşkusuz, bunun en önemli nedeni, tarım kesiminde üreticilerin çok sayıda, dağınık ve güçsüz olmaları, dolayısıyla kolayca örgütlenememeleridir(Urgancı,1982,s.74).

Tarım işletmelerinin kuraklık, don, su baskını, bitki ve hayvan hastalık ve zararlıları vb. risklerle karşı karşıya bulunması, tarımsal üretimin köylü için bir yaşam biçimi olması, dolayısıyla tarım işletmesi ile aileyi ayırmanın güçlüğü, tarımsal kredide riski arttırmakta ve tarımsal kredi kurumlarının güçlü kaynaklarla donatılmalarını gerektirmektedir. Bu nedenledir ki, pek çok ülkede tarımsal kredi kurumları ya doğrudan doğruya devletçe örgütlenen ya da geniş ölçüde devlet desteğinden yararlanan kurumlardır(Urgancı,1982,s.74-75).

1.4.2.3. Halk Bankaları

Halk bankaları, zanaatkâr ve küçük esnafın kredi gereksinimini karşılayan kurumlardır. Ticaret ve İş Bankalarının ekonomik bakımından güçsüz olan üreticiye kredi vermeye yanaşmamaları, esnaf kredisinin riskli, masraflı ve az karlı olması ve ayrı bir uzmanlık gerektirmesi devletin bir tür kredi gereksinimini karşılayan bankalar kurmalarına yol açmıştır. Buna göre, Halk Bankaları, daha çok el emeği ve kişisel hüneleriyle çalışan zanaatkâr ve küçük esnafın orta vadeli araç ve gereç kredisi vasıtasıyla kısa vadeli çalışma kredisi gereksinimini karşılamak amacıyla kurulan, özel yapılı bankalardır. Genellikle kooperatifler aracılığıyla kredi veren Halk Bankaları, bu yolla küçük üreticilerin örgütlenmelerine de yardımcı olurlar(Urgancı,1982,s.75-76).

Esnaf ve sanatkârların ve küçük işletmelerin genellikle, rehnedilecek ve ipoteye verilecek taşınır ve taşınmaz malları yeterli değildir. Ticari krediler açısından

da, bazı önemli riskler söz konusudur. Çünkü ticaret bankaları, açtıkları kredilerin batma veya geç ödeme riskinin fazla olduğu bu işletmeleri desteklemek istemez. Ayrıca, bu tip işletmelerin sahip oldukları ağır borç ve faiz yükü altında kalmaları, kendileri ve o ülkedeki sosyo-ekonomik politikalar bakımından önemli sakıncalar oluşturmaktadır. Bu nedenle halk bankalarının da, devlet eliyle veya önemli ölçüde verilen devlet desteğiyle ve özel yasalarla kurulmuş oldukları görülür. Amaç, sanatkâr ve esnaf ve küçük işletmelerin sahip oldukları faiz yükünü hafifletmek, onlara yeteri kadar işletme ve tesis kredileri sağlamaktır(Çivi,1985,s.58).

1.4.2.4. Merkez Bankası

Merkez bankaları, ülkelerin para politikalarından sorumlu olup, davranışları ve politika uygulamaları, faiz oranları, döviz kurları, krediler, para arzı gibi değişkenler üzerinde çok büyük etki sahibidir. Merkez bankaları, bu sebeple finansal sistem içinde en önemli kurumlardır.

Merkez bankalarının temel görev ve fonksiyonları ise şunlardır:

- Para ve kredi politikalarını ekonominin ihtiyaçlarına ve devletin izlediği ekonomi politikalarının amaçlarına göre düzenlemek;
- Devletin bankerliğini yapmak;
- Bankaların nakit rezervlerini korumak;
- Bankalar arasında meydana gelen borç ve alacakların mahsup ve takası için takas odası hizmeti vermek;
- Ülkenin altın ve dövizden oluşan uluslararası rezervlerini korumak ve idare etmek;
- Ülkenin ödemeler dengesi yani döviz gelir ve giderlerinin hesabını tutmak;
- Uluslararası ödemelerde aracılık yapmaktır (Günel,2010,s.76).

1.4.2.5. Yatırım ve Kalkınma Bankaları

Yatırım bankaları, tahvil ve hisse senedi çıkarmak amacıyla uzun vadeli kaynak sağlamak isteyen işletmelerle, tasarruflarını menkul kıymetlere yatırarak

değerlendirmek isteyen kişi veya kuruluşlar arasında aracılık hizmeti yapan mali kuruluşlardır(Altan,2001,s.7).

Yatırım bankaları, 1950'li yıllarda ortaya çıkan büyük hacimli işlemler gerçekleşen, esas iş alanlarını endüstriyel kuruluşlara uzun vadeli sabit sermaye tedarikini ve underwriting işlemlerinin oluşturduğu bankalardır(Altan,2001,s.52).

Yatırım ve kalkınma bankalarının fonksiyonları şunlardır;

- Tasarrufların yatırımlara dönüşmesini sağlamak,
- Garantörlük yapmak,
- Sermaye piyasasının gelişmesi için katkıda bulunmak,
- Füzyon ve devir işlemlerinde aracılık yapmak,
- İlk kez ihraç edilen menkul kıymetlerin geniş topluluklara ulaşmasını sağlamaktır(Altan,2001,s.8).

Kalkınma bankaları ise, gelişmekte olan ülkelerin yatırım sermaye açıklarını karşılamak ve teknik yardım sağlamak suretiyle girişimcilerin temel sanayi sektörlerinde yatırım yapmalarını teşvik eden ve böylelikle sanayileşme sürecini hızlandırmayı sağlayan kurumlardır(Altan,2001,s.7).

Genel olarak bu bankaların görevlerini şöyle özetleyebiliriz:

- Endüstri dalına uzun vadeli fon sağlamak,
- Yurt içi kaynaklarını endüstri sektörüne yönlendirmek,
- Sermaye piyasasının gelişmesine ortam oluşturmak,
- Girişimcilere destek vererek proje düzeyinde teknik yardımda bulunmak,
- Ülke için uygun yatırım imkânları ve sahaları üzerinde ön çalışmalar yapmak,
- Yeni yatırım alanlarına öncülük yapmak,

- Planlama örgütünün olduğu ülkelerde, bu örgütün önerilerinin uygulanmasını kolaylaştırmak ve saptanan plan hedeflerinin tutturulmasına yardımcı olmak,
- Uluslararası finans kuruluşlarından ve dış ülkelere sağlanacak teknik yardımları ve finansal olanakları endüstri kesimine kanalize etmektir (Parasız,2007,s.80).

Ekonomik gelişmeye katkıda bulunacak projelere orta ve uzun vadeli fon sağlamak kalkınma bankalarının en önemli fonksiyonudur(Selçuk, Tunay,2014,s.9).

1.4.2.6. Perakende ve Toptancı Bankacılık

Perakendeci piyasa, bir ülkedeki finansal faaliyetlerde kullanılan ortalama büyüklüğün aşağısında kalan işlemleri yapan ekonomik birimlerin oluşturduğu piyasalardır. Perakendeci bankacılık, bilanço dışı işlemlerin önemli olmadığı, toptancı bankacılığın aksine faaliyetlerini küçük hacimli olarak küçük işletmeler ve bireyler için gerçekleştiren ve çok geniş bir toplum kesiminin finansal ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan bankacılıktır(Altan,2001,s.57).

Perakende bankacılık her tarafta bir şube esasına dayanır. Bu bankalar geniş bir alana yayılarak küçük, orta ve büyük ölçekli firmaların ihtiyacı olan yoğun kredi taleplerini sağlamak üzere kurulurlar. Perakende bankacılık, mevduat bankacılığı ticari bankacılık ve şube bankacılığı şeklinde de tanımlanmaktadır. Perakendeci bankalar vadesiz ve vadeli mevduat hesapları çek tahsilatı, açık kredi kolaylıkları, akreditif, kısa vadeli kredi tüketici kredisi, kredi kartları, müşteriler adına menkul kıymet alım satımı, kambiyo işlemleri, havale yatırım yönetimi gibi çok türde küçük çapta standart işlemler yapmaktadır(Parasız,2009,s.136).

Toptancı bankacılık; müşterilerinden gelen büyük ölçekli kredi taleplerini karşılamak için uluslararası sermaye ve para piyasalardan ve başka şirketlerden büyük hacimli fonlar tedarik eden, müşterileri ile yakın temasta bulunan, az sayıda

uzman ve şube personeli ile çalışan ve müşterilerini daha çok hükümetler, büyük şirketler ve hükümet kuruluşlarından meydana gelen bankacılık olarak tanımlayabiliriz¹² (Altan,2001,s.49).

Toptancı bankalar az sayıda şubeleri olduğundan faaliyetlerinin büyük ölçüde belirli finansal merkezlerde devam etmektedir. Bununla birlikte firmaların da gitgide daha büyük ölçekli duruma gelmeleri, firma yöneticiliği sektörünün önemi ortaya çıkmış ve firmaların sorunlarının çözümlenmesinde firma-banka işbirliğini teşvik etmesine yol açmıştır(Parasız,2007,s.55).

Toptancı bankacılığı perakendeci bankacılıktan ayıran özellikler:

- Çalışma alanları farklıdır,
- Yüksek risk sahibi sermaye yatırımlarına girişebilirler,
- İşlemler toptancı niteliktedir. (Büyük tutarlı fonlarla ilgilenmektedir).
- Toptancı bankalar dış ticaret gibi bazı alanlarda uzmanlaşmaktadır,
- Fon kaynaklarını büyük oranda uluslararası mali piyasalardan elde etmektedirler,
- Fon maliyetleri perakendeci bankalardan daha düşük olmaktadır,
- Çabuk karar alma sistemine sahiptir,
- Birkaç şube, geniş uluslararası örgütlenme ağı ve birkaç uzmanasahiptir,
- Çok uluslu şirketler, hükümetle ve büyük firmalar iş yapmaktadır,
- Kaliteli personel çalıştırmaktadır.
- Rekabet güçleri yüksektir(Parasız,2009,s.137).

Toptancı ve perakendeci piyasa kavramları arasındaki farklılık, şirketlerin finansal ihtiyaçlarının küçük hacimli olması veya finansal kurum ile müşteri

---

¹² Neil Murphy, A.Study of WholesaleBankingBehavior, FEDERAL Reserve Bank of Boston, Boston:February 1969,s.1.

arasındaki kredi dışı ilişkilerin, çok sayıda ve değişik özellikte yeni hizmetlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamış olmasından doğmuştur. Aslında perakendeci piyasaların doğması, toptancı piyasalardan daha eskidir. Bankacılığın doğusundaki birebir ve basit ilişkiler perakendeci piyasaların başlangıcıdır. Ancak gelişen teknoloji ve daha karmaşık hale gelen global bankacılık, ipotek kredileri, kredi kartları, tüketici kredileri gibi yeni perakendeci piyasaların oluşmasına neden olmuştur¹³ (Altan,2001,s.57).

1.4.2.7. Holding Bankacılığı

Holding bankacılığı, bir bankanın dolaylı ya da doğrudan bir ya da daha çok bankaya sahip olması ya da kontrol etmesi olarak tanımlanır¹⁴ (Altan,2001,s.60). Başka bir deyişle holding bankacılığı, bir şirketler grubunu elinde bulunduran holdingin bir ya da birkaç bankanın çoğunluk hisselerinin veya tüm hisselerinin sahibi olmasıdır(Selçuk, Tunay,2014,s.18).

Holding Bankacılığı, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile de düzenlenmiştir. Kanunun 3 üncü maddesine göre, finansal holding şirketi; içlerinden en az bir tanesi kredi kuruluşu olmak koşuluyla bağlı ortaklıklarının tümü ya da çoğunluğu kredi kuruluşu ya da finansal kuruluş olan şirketi olarak tanımlanmaktadır(Parasız,2009,s.134).

1970’li yılları başlarındaki Türkiye’deki holdingleşmenin, bunula birlikte holding bankacılığı alanının geliştiği dönem olduğu görülmektedir. Holding mekanizmasının o yıllarda sağladığı vergi avantajları, özel kesime sağlanan teşvikler, holding bünyesinde işletme yönetimi ile alakalı bazı işlevlerin daha etkin ve ekonomik olarak yerine getirilebilmesi, çok az öz sermayeyle diğer firmaların kontrollerini ele geçirme imkanı, aynı tarz gruplardan geri kalmama, kamuoyunda

¹³ Melike Alparşlan, “Perakendeci Bankacılık Piyasaları”, Bankacılar, 14 Temmuz 1994,s.54.

¹⁴ İlker parasız, Modern Bankacılık Teori ve Uygulama, Banksis Yayınları,No:82,İstanbul:2000,s.11-12.

prestij sağlamak gibi sebepler, ülkemizde holding sayısında hızlı bir şekilde artış olmasına yol açmıştır(Akgüç,1987,s.66).

Holdingleşme süreci ile birlikte holding bankacılığını da gündeme getirmiştir. Holding bankacılığının gelişmesinde etkili olan nedenler:

- Hızlı büyümeye sahip grupların, firmaların finansman ihtiyaçlarını,
- Çok az öz kaynağa sahip olarak çok büyük bir kaynağı kontrol altına alma,
- Finansal piyasalarda fon akımlarını kontrol altında alma,
- Toplumda banka sahibi bir holding imajı çizerek prestij kazanma,
- Herhangi bir ekonomik kriz durumunda holdinge bağlı firmalara fon sağlanmasına garanti verme,
- Diğer holdinglerle aynı klasmanda yarışma,
- Holding banka modellerini gerçekleştiren grupları taklit etme gibi güdülerdir(Akgüç,1987,s.66-67).

Ülkemizde holding bankacılığının modelini Sabancı Grubu denetiminde olan Akbank oluşturmuştur(Akgüç,1987,s.67). Günümüzde piyasa koşulları değiştiği halde, hala birçok büyük holdingin bir ya da birkaç bankası bulunmaktadır. 2000 sonrası dönemde, uluslararası kökenli banka holdinglerinin de Türk banka piyasasına girmeye başladığı görülmektedir(Selçuk, Tunay,2014,s.19).

1.4.2.8. Kıyı Bankacılık(Offshore bankacılık)

1950’li yıllardan dünya ekonomisindeki hızlı gelişme doğu ile batı bloku ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkileri daha karmaşık hale getirmiştir. Bu karmaşıklık, Euro-pazarların ortaya çıkmasıyla ve bu pazarlarda faaliyet gösteren finansal kurumların kurulmasıyla giderilmeye çalışılmış ve kıyı bankacılığında bu gayretlerin sonucunda ortaya çıkmıştır¹⁵. Kıyı bankacılığı ülke dışından elde edilen

¹⁵ İhsan Ersan, “Dünyada ve Türkiyede Kıyı Bankacılığı”, Banka ve Ekonomik Yorumlar, Şubat 1986,s.45-52.

fonların tekrar ülke dışında kullanılması için kurulan bir bankacılık türüdür(Altan,2001,s.52).

Diğer bir deyişle kıyı bankacılıkla biri veya birkaçı yabancı bankaveyakıyı bankacılık işlemleri yapmaya yetkili olan yerel sermayeli banka olan yabancı kişi veya kuruluşlarının yabancı parayla yaptıkları bankacılık işlemleri düşünülmelidir. Kıyıbankalar, örgütlenmiş biçimi, işlem hacimlerinin büyüklüğü, personelinin nitelikleri, çalışma alanlarının genişliği, riske girme, müşteri ilişkileri, yönetim gibi her konuda toptancı bankacılık özelliği taşımaktadır(Parasız,2007,s.56).

5411 sayılı yasaya göre kıyı bankacılığı, bankacılık faaliyetleri kurulu bulunan ülke harici ile sınırlı tutulan veya ülke genelinde uygulanan mali ve ekonomik mevzuata tabi olmayan veya kurulu bulunan ülkede yerleşik olanlardan fon ve mevduat kabulünün yasaklandığı bankacılığı olarak tanımlanmaktadır(Parasız,2009,s.138).

Kıyı bankacılığının yapıldığı belli başlı finans merkezleri, Bahama Adaları, Angola, Barbados, Bahreyn, İngiliz Virjinya Adaları, Bermuda, Güney Kıbrıs, Cayman Adaları, Jersey, Guernsey, Hollanda Antilleri, Maderia, Hong-Kong, Portorico, İsviçre, Singapur, Malta, Monako, Lüksemburg ve Türkiyedir. Türkiye’de kıyı bankalarının 18.9.1990 tarihinde Bakanlar Kurulunun 90/999 nolu kararı ile serbest bölgelerde kurulmasına izin verilmiştir. Serbest bölge bankaları olarak tanımlanan kıyı bankaları 3218 sayılı Serbest Bölge Kanunu ile kurulur ve faaliyetlerini sürdürürler(Altan,2001,s.53).

1.4.2.9. Özel Finans Kurumları yada Katılım Bankacılığı

Bankalar Kanununa göre katılma ve özel cari hesapları yoluyla kredi kullanırmak ve fon toplama maksadıyla faaliyette bulunan kuruluşlar ile yurt dışında kurulan bu özellikteki kuruluşların Türkiye’deki şubelerine “Katılım Bankası” olarak tanımlanmaktadır. Katılım bankaları, ekonomik sektörde bir yenilik olan faiz endişesi sebebiyle klasik bankalara gitmeyen fonların ekonomiye kazandırılması ve tasarruf sahiplerinin fonlarını güvenle saklamaları ve

değerlendirmeleri için yardımcı olmak maksadıyla kurulmuştur(Uzunoglu,2014,s.20).

Bir diğ er adı İslam Bankacılığı olan Katılım Bankacılığı'nın en bariz özelliği, faizin İslam dünyası tarafından haram sayılması sebebiyle, faizsiz bir ekonomik mekanizma geliştirmek için bir çalışma içerisine girmesidir. KatılımBankacılığı'nın dayanakları olan iki temel:

- (i) Paranın bir maldan ziyade bir finansman ölçüsü, bir değişim aracı olarak görülmesi,
- (ii) Sermayesini sunanla emeğin sunanın kar ya da zarara birlikte katlanılması ilkesidir(Akgüç,1987,s.160).

İslamBankacılığı'nın başlıca çalışma yöntemleri ise; Mudaraba(Modaraba)(İş Ortalığı), Murabaha(Üretim Desteği Sağlanması), Muşaraka(Moşharaka)(İştirak), Muşaraka Mutanakısa(Azalan Muşaraka), Müzaraa ve Musakat, Kiralama(İcar ve İktina), dır(Akgüç,1987,s.163-168).

Katılım bankalarından kredi alındığında müşteriye doğrudan nakit vermezler. Ödemeyi kredi müşterisinin işletmesi için ve fatura karşılığında gerek duyduğu malı satan satıcıya verirler. Ödeme yapıldıktan sonra üzerine kar eklenerek müşteriyi borçlandırır ve bu ödemeyi müşteriden taksitler halinde gerç ekleşir. Bu şekilde kredi, malın peşin alınarak üzerine karı eklenerek vadeli satımı şeklinde yapılmış ve yapılan bu işlem, nakit ödeme(ikrazat) şeklinden ziyade, ticaret şeklinde yapılmış olur. Bu yöntemle verilen kredi aynı zamanda verimsiz, amaç dışı ve spekülative alanlara gitmesini önleyen ve kayıt dışı durumları kayda alan bir finansman yöntemidir(Uzunoglu,2014,s.21).

Katılım Bankacılığı, özel finans kurumları adında mali sistemimize 1984 yılı sonlarında girmiştir(Akgüç,1987,s.169). 18.7.1999 tarih ve 4491 sayılı Bankalar Yasası ile Özel Finans Kuruluşlarının mevcut durumlarını iki yıl içinde bankalar Kanunu'nun tabi oldukları hükümlerine uygun hale getirecekleri hükme bağlanmıştır(Parasız,2009,s.251).

Özel finans kurumlarının ana faaliyetleri bankaların faaliyetlerinden farklılık göstermediğinden ziyade bu kurumlar; havale, kambiyo işlemleri, çek, transfer yapmak, bono düzenlemek, poliçe, döviz alım satımı yapmak, aval vermek, kredi kartı düzenlemek, seyahat çeki, teminat mektubu vermek, portföy yönetimi, döviz pozisyonu tutmak gibi banka hizmetlerini gerçekleştirebilmektedir (Akgüç,1987,s.170).

2. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜ

Ulusal finans sistemlerinin ülke ekonomilerindeki yüksek payı düşünüldüğünde, bankaların finans sisteminde olduğu kadar ekonominin bütününde de yadsınamayacak ağırlık ve güce sahip oldukları söylenebilir. Türkiye için de bu değerlendirmeler geçerlidir. Türk Finans Sektörü içinde yer alan finansal araçların çeşitli finansal büyüklükleri açısından bir inceleme yapıldığında, 2013 yılı haziran ayı sonu itibariyle bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin payının % 84,8 olduğu görülür. Aynı durum öz kaynak büyüklüğü ve net karlılıkta da kendini göstermektedir. Bankacılık sektörünün öz kaynaklarının finans sistemindeki ağırlığı %80,3, net karlılığının ağırlığı ise %90,3'tür(Selçuk, Tunay,2014,s.4-5).

Türk Finans Sektörünün aktif toplamı olarak GSMH içindeki büyüklüğü 2013 yılı Haziran ayı itibariyle, %55' dir(Selçuk, Tunay,2014,s.5). Bunun içinde bankaların payı %53 ve banka dışı finansal araçların payı ise %1,46'dır(Selçuk, Tunay,2014,s.5).

2.1.AKTİF/PASİF KAVRAMLARI

Ana hesap gruplarını aktif ve pasif olarak gösterebilirizki bunlar(Yıldırım,2008,s.42):

Tablo 4. Aktif ve Pasif Hesaplar

AKTİF HESAPLAR	PASİF HESAPLAR
0 Dönem Değerler	3 Mevduat ve Diğer Yabancı Kaynaklar
1 Krediler	4 Özkaynaklar
2 Yatırım Amaçlı Değerler ve Diğer Aktifler	5 Faiz Gelirleri
6 Faiz Giderleri	7 Faiz Dışı Gelirler
8 Faiz Dışı Giderler	
9 Bilanço Dışı Hesaplar	9 Bilanço Dışı Hesaplar

Aktif Hesaplar (Varlık Hesapları), varlık kalemlerinde meydana gelen değişikliklerin kaydedildiği hesaplardır. Bunlar bilançonun aktif tarafında yer alan hesaplardır. Kasa Hesabı, Ticari Mallar Hesabı, Alıcılar Hesabı gibi hesaplar bunlara örnek verilebilir. Varlıklarda meydana gelen artışlar hesabın borcuna, varlıklardaki azalışlar ise hesabın alacak tarafına kaydedilir. Buna bağlı olarak borç kalanı verirler¹⁶(İbiş,2018,s.19).

Pasif Hesapları (Kaynak Hesapları), borç ve sermaye kalemlerinde meydana gelen değişikliklerin kaydedildiği hesaplardır. Borç hesapları ve sermaye hesapları olarak iki ana gruba ayrılırlar. Bilançonun pasif tarafında yer alan hesaplardır. Borç Senetleri Hesabı, Banka Kredileri Hesabı, Sermaye Hesabı gibi hesaplar bunlara örnek verilebilir. Sermaye ve borçlarda yani pasif hesaplarda artışında hesabın alacak tarafına, azalmasında ise borç tarafına kayıt yapılır. Alacak kalanı verirler¹⁶(İbiş,2018,s.20).

2.2.MEVDUAT/KREDİ KAVRAMLARI

Bankacılık sisteminin temelinde yer alan ve geleneksel banka tanımında büyük bir yer tutan mevduat ve kredi kavramları aynı zamanda merkez bankacılığı için de büyük önem taşımaktadır. Geleneksel bankacılık fonksiyonu mevduat toplamak ve kredi dağıtmak üzerine yapılandırılmıştır. Merkez bankacılığının temel

¹⁶https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7534/Kitap-Banka_Muhasebesi_s.new.pdf

fonksiyonu olan parasal istikrar ve son yıllarda gündemine taşıdığı finansal istikrar kavramlarında büyük önem taşıyan para politikası araçlarının uygulanmasında da temelde mevduat ve kredi kavramları bulunmaktadır.

Mevduat, kanunlarla düzenlenlenerek tüm dünyada güvence altına alınan, bu kanunlarla takip edilen ve kayıt altına alınmış, para yatırıldığında açılan hesaplardır (Aydın, 2017, s. 35).

Kredi ise, bir banka tarafından tüzel ya da gerçek bir kişiye mal, nakit, teminat ve kefalet şekil ve niteliğinde ya da herhangi bir biçim ve şekilde verilen değer olarak bir kıymetin belirli sürenin sonunda geri alınmak koşuluyla verilmesi veya verilecek bir kıymetin geri ödeneceği taahhüdünün yerine getirileceğinin garanti edilmesi olarak tanımlanabilir(Altan,2001,s.10).

2.3.MERKEZ BANKACILIĞI

Merkez Bankacılığının tarihçesine bakarsak, günümüzdeki merkez bankalarının faaliyetlerine bir nebze sahip olan ve para çıkaran ilk bankalara, 17. yüzyılın sonlarında görülmektedir. 1694 yılında kurulan İngiltere Bankası(Bank of England) ilk merkez bankası olarak kabul edilir. Bazı iktisatçılar ise Merkez Bankası özelliğini taşıyan ilk banka 1668 yılında kurulan İsveç Devlet Bankası'dır. İsveç Devlet Bankası, ticari senetlerini iskonto ettirmeleri karşılığında, madeni para yerine kendi çıkardıkları banknotları veren ilk kuruluştur. Verilen bu banknotlar bankanın imzası olduğundan ve gösterildiğinde anında madeni para ile değiştirilebildiğinden müşterilerce kabul görmüştür. Ticari senetlerin iskonto edilmesiyle dolaşıma çıkan kağıt paralar, önceki yıllarda kullanılan banknotlardan çokta farklı değildir. Bunlar da daha önceki banknotlar gibi istenildiğinde madeni para ile değiştirilebilmiştir(Parasız,2009,s.277).

Madeni para ya da kıymetli maden ile değiştirme olanağına sahip kâğıt paranın kullanılması, oldukça eski çağıara gitmektedir. Roma çağında bankerler kendilerine teslim edilen paralar ya da madenler karşılığında belgeler vermiş ve bu

belgeler karşılıkları olduğu için elden ele dolaşmıştır. Ortaçağda da birçok Avrupa ülkesinde bankalar ve bankerler buna benzer işlemler yapmışlardır. Ancak bu belgeler gerçek para niteliğinde olmayıp sadece belirli bir paranın karşılığını oluşturmuştur. Bu belgelerin elden ele dolaşması ile aslında piyasada el değiştiren bu belgelerin karşılığı olan madeni paralardır. Dolayısıyla bu paralara temsili para adı verilmektedir(Parasız,2009,s.277).

Merkez bankaları, bazı ülkelerde ticaret bankalarının işlev ve şekil değiştirmesi ile kurulmuştur. Ticaret bankaları arasından birinin devletin hazinedarlık işlemlerini yapmak ve banknot çıkarmak yetkisine sahip olması merkez bankasına dönüşmesine yol açmıştır(Akgüç,1987,s.121). Kâğıt para kullanımının genişlemesi, para sistemlerinin banknot ihtiyacı, yüzde yüz altın karşılık uygulamasının rafa kalkmasıyla “Merkez Bankacılığı” düşüncesi de gelişmiş, Merkez Bankacılığı mekanizması zorunlu hale gelmiştir. Hakikaten dolaşımda olan para miktarının ekonominin ihtiyaçlarına göre ayarlanması gerektiğinden dolayı birden çok ticaret bankasının rastgele banknot çıkarmasının meydana getirdiği sıkıntılar, tek bir banka tarafından banknot çıkarılmasının düzenlenmesi zorunlu hale gelmiştir. Banknot çıkarılması ayrıcalığının devletin hazinedarlığını da yapan bir bankaya verilmesiyle birlikte ekonomide para hacminin kontrolünün çok daha etkili ve kolay hale gelmesi, para hacmiyle alakalı kararların çok hızlı bir şekilde uygulamaya konulması imkânı, “Merkez Bankacılığının” doğması ve gelişmesinde etkili olmuştur(Akgüç,1987,s.121).

1856 yılında İngiliz-Fransız ortak sermayesiyle kurulmuş olan Bank-ı Osmani, 1863 yılında devlet bankası özelliğini kazanarak Bank-ı Osman-i Şahane adını almıştır. Böylelikle merkez bankası görevi, ilk kez Osmanlı Bankası’na verilmiş oldu. Banka, 1/3 karşılığında banknot çıkarma ayrıcalığı ve tekeline sahip bulunmaktaydı. Hükümet, ayrıcalık süresi içinde evrakı nakdiye(hiçbir para) çıkarmamayı ve bu konu ile ilgili herhangi bir kuruluşa izin vermemeyi de kabul ediyordu. Banka, Hazine’nin banka üzerine çekilecek havaleleri ödeyecek, devletin hazinedarlığını da yapacak ve devlet gelirlerini toplayacaktı(Akgüç,1987,s.125).

1875 İmtiyaznamesi ve Sözleşmesi ile Osmanlı Bankası’nın kalitesini daha da güçlendirilmiştir. Banka, devletten alacağı olan Galata bankerleri ile birlikte, tuz ve

tütün ve tuz (tekelinin) inhisar idaresini; müskirat (içki), pul, ipek öşürü, saydiyenin (balık avı) toplanmasını yüklenmiş, bunun görevi yapabilmesi için de Rüsüm-u Sitte İdaresi'ni kurmuştur. 1881 yılında, Muharrem Kararnamesi ile Düyun-u Umumiye İdaresi'nin kurulmasıyla, Rüsüm-u Site İdaresi son bulmuş, sözü edilen gelirler, Düyun-u Umumiye İdaresi'ne bırakılmıştır(Akgüç,2007,s.8).

Banka, bir merkez bankasından beklenen, denetleme, ekonominin kredi hacmini ve likiditesini ayarlama işlevine kesinlikle sahip olmamıştır. Kanuni karşılık(rezerv ya da mevduat karşılık) ve reeskont oranının tespit edilmesi gibi para politikası araçlarını hiçbir zaman kullanmamış, bu çeşit yetkilere de zaten sahip değildi(Akgüç,1987,s.126).

Merkez bankalarına has yetki ve görevlerin yabancı asıllı bir bankaya bırakılmasının çekinceleri Osmanlı Devleti döneminde de gündeme gelmiş ve 1916 yılında İttihat ve Terakki Fırkası aracılığıyla, ileride merkez bankası fonksiyonlarını da üstlenmesi maksadıyla bazı imtiyazlara sahip olan Osmanlı İtibarı Milli Bankası kurulmuştur. Ulusal güçlü bir devlet bankası olması panlanan İtibarı Milli Bankası 1. Dünya Savaşı'nın yenilgisiyle sonuçlanması üzerine, merkez bankacılığı fonksiyonlarını yerine getirecek bir alt yapıya kavuşturulamamıştır(Akgüç,1987,s.127).

1923 yılında İzmir Kongresi'nde de ulusal bir devlet bankası kurulması fikrinin ortaya atılmasına rağmen, Merkez Bankası fonksiyonlarını görece ulusal nitelikli bir devlet bankası kurulması nihayet 1930 yılında gerçekleştirilmiştir(Akgüç,1987,s.130).

Günümüzde kâğıt para çıkarma tekeli, belli bir kurala uyulmak şartıyla merkez bankalarının elindedir. Bunun dışında merkez bankaları, açık piyasa işlemleri yapmak, reeskont oranını belirlemek, karşılık oranlarını belirlemek, kredi tavanlarını saptamak gibi yetkilere de sahiptir. Merkez bankası bu yetkilerden yararlanarak ticaret bankalarının mevduat ve kredi miktarları ile kredilerin ekonominin çeşitli sektörlerine dağılımını etkileyebilmektedir. Ayrıca merkez bankası devlete doğrudan kredi verebilmektedir(Parasız,2009,s.278).

Temel amacı ise, ülkede fiyat istikrarını sağlamak suretiyle sürdürülebilir büyümeye katkı sağlamak ve finans sisteminin sağlıklı işlemini sağlamak olan merkez bankalarının temel özellikleri şunlardır:

- Diğer bankaların aksine, merkez bankalarının faaliyet amacı kâr etmek değildir,
- Merkez bankaları, devlet sermayesi veya özel sermaye ile kurulsun da kamu yararına hizmet eden kuruluşlardır,
- Merkez bankaları halka direkt kredi açmaz,
- Merkez bankaları devletin ve bankaların bankasıdır(Günel,2010,s.76).

2.3.1.Para Arzı Tanımları

Para arzını oluşturan unsurlar, aslında merkez bankası ve bankacılık sisteminin bilançolarının birleştirilmesi ile oluşturulan konsolide bilançodan elde edilmektedir.

Merkez bankası bilançosunun basitleştirilmiş halinin aktif ve pasif tarafları parasal tabana(B) eşittir:

$$B=NFA+NDC=CI+RR+FR$$

Burada; NFA, net dış varlıklar; ve NDC, net iç kredileri; CI, emisyon; RR, zorunlu karşılıklar; FR, serbest tevdiat hesaplarını göstermektedir.

Bankacılık kesiminin bilanço eşitliği ise şöyle gösterilebilir:

$$NFA+VC+RR+FR+NDC=D$$

Burada, VC, banka kasalarını; D, toplam vadesiz mevduatı ifade etmektedir.

Bu iki bilançoyu birleştirip, sadeleştirince mali kesimin konsolide bilançosunu elde edebiliriz ki, bu bilançonun hem aktif hem de pasif tarafı bize da anlamda para arzını(M^S) verir:

$$M^S = NFA + NDC = CC + D$$

Bu denklemde, CC, dolaşımdaki parayı diğerleri ise aynı kavramları ifade etmektedir.

Bu dar anlamda para arzından hareketle diğer para arzları tanımlanmaktadır. M1: Nakit para ve vadesiz mevduatların toplamından oluşan M1, dar anlamda para arzıdır ve bu tanım işlemler yaklaşımı olarak tanımlanır.

Geniş anlamda para arzı deyince de M2 ve M3 aklımız gelir. Geniş anlamda para arzına likidite yaklaşımı da denilmektedir. M2 ve M3'ü aşağıdaki şekilde tanımlayabiliriz:

M2: M1 + vadeli mevduat + tasarruf mevduatları + eurodolar mevduat + para piyasası fonları + repo

M3: M2 + Büyük(kurumsal) mevduatlar + kurumsal(vadeli) repo(Günel,2010, s.7-8).

2.3.2.Para Politikası

Merkez bankaları temel amaçlarına ulaşmak ve görev ve fonksiyonlarını yerine getirmek için bazı araçlar kullanırlar. 1980'li yılların başında reeskont oranları, yani geleneksel para politikası araçlarını, selektif kredi uygulaması, zorunlu karşılık oranları, döviz kuru ve faiz oranı gibi araçları kullanan TCMB, 1980'li yılların ortalarından başlayarak Türkiye ekonomisinde yaşanan gelişmelerle birlikte kendi yapısında kurulan piyasalarla beraber etkin ve yeni para politikası araçlarına kavuşmuştur. Günümüzde merkez bankalarının en önemli para politikası araçları açık piyasa işlemleridir. Diğer iki önemli para politikası aracı ise, reeskont penceresi ve kanuni karşılıklardır. Farklı ülkelerde farklı araçlar veya farklı isimler kullanılsa da genel olarak en çok kullanılan para politikası araçları bu üç temel araçtır(Günel,2010,s.78):

2.3.2.1.Zorunlu Karşılık Oranı

Bankaların, banka mevduatları dışında topladıkları vadeli vadesiz ve döviz tevdiatlarının, vadelerine göre, belli bir oranını merkez bankaları nezdindeki bir bloke hesapta(mevduat munzam karşılıkları) tutmalarına zorunlu karşılık denmektedir(Altan,2001,s.81). Bankaların ödünç verilebilir fonlarını, kredi hacimlerini tesir etmek için kullanılan yöntemlerden biri, kanuni(yasal) karşılık ya da zorunlu rezerv oranının Merkez Bankası'nca hesaplanmasıdır. Bu oran, bankaların kayıtsal para yaratma güçlerini belirlemek için kullanılan en büyük değişkenlerden biri olup para politikasının en etkili araçlarından biridir(Akgüç,1987,s.151).

Kanuni karşılık oranının değiştirilmesi para arzı çarpanında meydana gelecek değişiklik vasıtasıyla para arzını etkilemektedir. Kanuni karşılık oranının artırılması, mevcut parasal taban ile desteklenebilecek mevduat miktarını azaltacak ve para arzında bir daralmaya yol açacaktır. Kanuni karşılık oranında bir düşüş ise, daha çok mevduat yaratmaya imkân verecek ve para arzı artacaktır(Günel,2010,s.80). Bu karşılık oranları merkez bankaları tarafından kanuni yetkilerine dayanılarak belirlenir. Merkez bankaları, zorunlu karşılık oranlarını değiştirmek suretiyle, ihtiyaca göre piyasaya para sürülebilir veya piyasadan para çekebilir(Altan,2001,s.81).

Mevduat veya ticaret bankaları, toplamış oldukları mevduatın bir kısmını munzam karşılık olarak, TCMB'de açılmış olan özel bloke bir hesaba nakit olarak yatırmak zorundadırlar. Bu zorunlu rezerv(veya yasal karşılık, munzam karşılık) oranı, ekonominin durumu dikkate alınarak TCMB'ce saptanmaktadır. TCMB, mevduat karşılıklarına verilecek olan faiz oranını da tespit etmek yetkisine sahiptir(Akgüç,1987,s.151).

Ticari bankaların kendi bünyesindeki mevduat yükümlülükleri karşılığında NCB'lerde(National Commercial Bank) buldukları rezervlerden meydana gelmektedir. Karşılık oranları ECB(European Central Bank) tarafından tespit edilmektedir ve kullanım amacı ise yapısal likidite değişikliği sağlamaktır(Günel,2010,s.103).

2.3.2.2.Açık Piyasa İşlemleri (Api)

Açık piyasa işlemleri, ekonomide para arzını, kredi hacmini ve faiz hadlerini etkilemek maksadıyla merkez bankalarınca menkul değerlerin(finansal kaynakların) alım ve satım işlemi olarak tanımlanabilir(Akgüç,1987,s.154-155).Para politikasının en ana aracı Açık Piyasa İşlemleridir(API). Genel olarak faiz oranlarının yönlendirilmesi ve günlük likidite gereksiniminin düzenlenmesi amacıyla başvurulmaktadır(Günel,2010,s.103).

Merkez bankaları açık piyasa işlemlerini; doğrudan menkul kıymet alım-satımı, geri satılma anlaşmaları(repo), hazine bonosu alım-satımı ve itfası ve acentafaaliyetleri şeklinde gerçekleştirmektedir. Bu işlemler sonucunda faiz oranları ve banka rezervleri kontrol altına alınarak para politikası oluşturulmaktadır(Altan,2001,s.83).

Açık piyasa işlemleri, en önemli para politikası aracıdır. Çünkü faiz oranları ve parasal tabanın en önemli belirleyicisidir. Açık piyasa alımları parasal tabanı genişletir ve para arzını arttırarak kısa vadeli faiz oranlarını düşürür. Öte yandan, açık piyasa satışları parasal tabanı daraltır ve para arzını azaltarak kısa vadeli faiz oranlarını yükseltir. Açık piyasa işlemleri rezervleri ve dolayısıyla parasal tabanı değiştirmek için yapılabileceği gibi, rezervleri ve parasal tabanı etkileyen diğer faktörlerdeki gelişmelerin etkisini gidermek için de yapılabilir. Açık piyasa işlemlerinde diğer menkul kıymetler de kullanılmakta birlikte, genellikle hazine bonoları ve devlet tahvilleri kullanılmaktadır. Likit olması, çabuk gerçekleşmesi ve esneklik sağlaması açık piyasa işlemlerinin daha çok kullanılmasına yol açmaktadır(Günel,2010,s.79).

Doğrudan Alım: Merkez bankalarının doğrudan piyasadan menkul kıymetleri satın alma işlemidir. Böylece, merkez bankaları piyasaya para sürmekte başka bir deyişle bankaların hesabına alacak kaydı geçmektedir. Merkez bankalarının da varlıkları artmaktadır. Bu işlem dolaşımda bulunan, vadesine bir yıldan az kalmış

DİBS'lerin(Devlet İç Borçlanma Senedi), bankalardan satın alınmasıdır. Bankalar portföylerinde Merkez Bankası tarafından alınmak istenen tanımdaki menkul kıymeti bulunup da satmak istediğinde Açık Piyasa İşlemleri Müdürlüğü'nü arayıp tekliflerini bildirirler. Doğrudan alımı planlanmış miktar hedefine varana kadar gelen satış teklifleri kabul edilir. Satın alınan menkul kıymetlerin bedeli bankaların TCMB şubesi gözetimindeki hesaplarına düşük kaydedilerek bankaların toplam rezervi artırılmaktadır(Günel,2010,s.79).

Doğrudan Satım: Doğrudan satım işleminde de merkez bankaları menkul kıymetleri satarak, piyasadan para çekmektedir. Yani bankaların hesaplarında azalma olmakta ve para arzı azalış kaydetmektedir. Bu işlem açık piyasa işlemleri portföyünde bulunan DİBS'lerinin bankalara satılması işlemidir. Merkez Bankası tarafından satışı yapılan kıymeti veya kıymetleri satın almak isteyen bankaların talepleri hedeflenmiş satış tutarına ulaşılan kadar karşılanır. Satılan menkul kıymetlerin bedeli satın alan bankaların TCMB şubesi gözetiminde serbest tevdiat hesaplarına borç olarak kaydedilerek tahsil edilir. Böylelikle, bankaların toplam rezervleri azaltılır(Günel,2010,s.79).

Repo: Repo işlemi merkez bankalarının bankaların fonlarını geçici olarak arttırmak istedikleri zaman kullandıkları bir araçtır. Merkez bankaları bankaların menkul kıymetlerini belli bir tarihte geri satmak vaadiyle satın almaktadır. Repo işlemlerinin etkisi doğrudan alım ile aynıdır, ancak etkisi geçicidir. Reponun vadesi geldiğinde etki bitmektedir(Günel,2010,s.79).

Ters Repo: Ters repo işlemi adından da anlaşılacağı gibi, repo işleminin tersidir. Merkez bankaları bankalara, belli bir tarihte geri almak vaadiyle menkul kıymet satmaktadır. Buradaki etki de doğrudan satım ile aynı olup, yine repoda olduğu gibi geçicidir. Piyasada likidite fazlasının sürekli olmadığı düşünülmesi şeklinde yapılan kısa vadeli bir işlem türüdür. İşlem valör tarihinde, açık piyasa işlemleri portföyündeki DİSB'leri belirli bir vade ve fiyattan geri almak vaadiyle bankalara satılmaktadır. Bankanın ilgili TCMB şubesi gözetimindeki satış bedeli,

serbest tevdiat hesabına borç kaydı yoluyla tahsil edilerek menkul kıymetler teslim edilir. Geri alım vaadi ise nazım hesaplarda takip edilir. İşlemin vadesi geldiğinde önceden belirlenmiş fiyattan kıymetler geri alınarak, alım bedeli bankanın ilgili TCMB şubesindeki serbest tevdiat hesabına alacak kaydedilir. Ters reponun vadesi 91 günü aşamaz (Günel,2010,s.79).

2.3.2.3.Reeskont İşlemleri

Merkez bankası ödünç para veren mercidir. Merkez bankası bankaların bankasıdır. Bankaların mevduatlarını kabul eder ve onlara ödünç para verir(Altan,2001,s.82). Reeskont oranı, nihai borç verme yeri olarak TCMB'nin bankalara açtığı kredilere uygulansn faiz oranıdır. Fakat bu direkt açılan bir kredi değil, TCMB tarafından belirlenen kıymetlerin reeskonta tabi tutulmasıyla açılan bir kredidir(Günel,2010,s.79).

M.B.'dan para çıkışı rezerv para artışı niteliğindedir. M.B. bu borcu bankalar tarafından sunulan Hazine Bonosu, Hazine garantili bono, Devlet tahvili, Menkul kıymetler borsasında kayıtlı tahvil, ticari senet gibi kıymetli kâğıtlar karşılığında verir. Bu işlem, adı geçen evrakın reeskonta tabi tutulmasıdır(Altan,2001,s.82).

Reeskont penceresi politikası esas olarak reeskont oranlarının değiştirilmesi şeklinde uygulanır. Reeskont oranının değiştirilmesi reeskont kredilerinin hacmini ve parasal tabanı etkileyerek para arzının değiştirilmesine neden olmaktadır(Günel,2010,s.79).

Reeskont oranlarının değiştirilmesi etkin bir para politikası aracı olarak kullanılmakta ve üç etki meydana getirmektedir. Birincisi; maliyet etkisidir. Reeskont oranının yükseltilmesi merkez bankası kredi maliyetini artırmaktadır. İkincisi; ikame etkisidir. Reeskont oranlarının değiştirilmesi, piyasa faiz oranlarının da değişmesini sağlar. Üçüncüsü; psikolojik etkidir. Merkez bankalarının iskonto oranlarını değiştirmesi, piyasa gözlemcileri tarafından ileriye dönük bir takım sinyaller verebileceği şeklinde yorumlanması, piyasayı olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilir(Altan,2001,s.82).

Reeskont penceresi kredisi, merkez bankalarının son borç verme yeri olma fonksiyonlarıyla da ilgilidir. Merkez bankaları finansal sistemdeki son fon kaynağı olarak, reeskont imkanlarını finansal krizleri önlemek için kullanabilirler. Merkez bankalarının bankalara borç vermemesi durumunda finansal bir kriz yaşanabilir(Günel,2010,s.80).

2.3.2.Rezerv Opsiyon Mekanizması(ROM) ve Rezerv Opsiyon Katsayısı(ROK)

TCMB, sermaye hareketlerindeki çok fazla oynaklığın finansal ve makroekonomik istikrar üzerinde oluşan olumsuz yönde etkilerini sınırlamak amacıyla Rezerv Opsiyonu Mekanizmasını (ROM) geliştirmiştir¹⁷. Bankaların ve diğer finansal kurumlarının Türk lirası zorunlu karşılıklarının belli bir yüzdesini altın ve döviz cinsinden tesis edebilmelerine fırsat tanıyan bir uygulamadır¹⁸.

ROM ile bankalara Türk lirası likidite ihtiyaçlarını karşılamak için döviz varlıklarını belirli bir oranlarda kullanabilme fırsatı sunulmaktadır. Böylece bankalar, Türk lirası zorunlu karşılıkları oluşturmak esneklik kazanmakta ve gönüllü esaslı Merkez Bankası'nda döviz rezervi tutmaktadır. Otomatik dengeleyici olarak çalışması istenen ROM, sermaye akımlarının yurt içi piyasalarda meydana getirdiği döviz kuru oynaklığını düşürmekte ve sonuç olarak faiz koridoruna olan gereksinimi kısmen azaltmaktadır. Bu fırsatın hangi ölçüde kullanılabileceği ile alakalı üst limitler Rezerv Opsiyonu Oranı (ROO) ile tanımlanmaktadır¹⁶.

Türk lirası zorunlu karşılıkların her birimi için tesis edilebilecek altın ya da yabancı para karşılığını tayin edilen katsayılar ise Rezerv Opsiyonu Katsayısı (ROK)

¹⁷<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/aa4c238c-7272-4d52-811b-8dc0ccb54fb2/Bulten28.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-aa4c238c-7272-4d52-811b-8dc0ccb54fb2-m3fB9BK>

¹⁸[http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB%20TR/Main%20Menu/Banka%20Hakkinda/Egitim-Akademik/Terimler%20Sozlugu/Sozluk/R/Rezerv%20Opsiyonu%20Mekanizmasi%20-%20ROM%20\(Reserve%20Option%20Mechanism%20-%20ROM\)](http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB%20TR/Main%20Menu/Banka%20Hakkinda/Egitim-Akademik/Terimler%20Sozlugu/Sozluk/R/Rezerv%20Opsiyonu%20Mekanizmasi%20-%20ROM%20(Reserve%20Option%20Mechanism%20-%20ROM))

olarak belirlenmiştir. Bankaların bu fırsatın hangi ölçüde yararlanacakları yani optimal kullanım oranını belirleyen bankaların sağlayabildiği yabancı para kaynak miktarına ve fırsatı diğer fonlama araçlarıyla ilgisiz bırakan eşik ROK değerine bağlı olarak değişecektir. Eşik ROK ise esas olarak Türk lirası ve yabancı para kaynakların bağıntılı maliyetlerine bağlıdır¹⁶.

Rezerv Opsiyonu Sisteminin Faydaları;

- Kısa vadeli sermaye akımlarının meydana getirebileceği oynaklığı azaltmaktadır.
- TCMB brüt döviz rezervlerini yükseltmektedir.
- Bankalara likidite yönetimlerinde esneklik kazandırmaktadır.
- Kredilerin sermaye hareketlerine olan hassasiyetini azaltmaktadır.
- Her bankaya kendi likidite optimizasyonunu yapabilme imkânı sağlamaktadır.
- Diğer politika araçlarına duyulan gereksinimi azaltmaktadır¹⁶.

TCMB'nin 2018 yılı zorunlu karşılıklara ilişkin basın duyurusunda belirttiğine göre; Rezerv opsiyon sistemi kapsamında döviz imkân oranı üst sınırı yüzde 55'ten yüzde 45'e kadar azaltılmış olup, dilim aralıkları aşağıdaki şekilde saptanmıştır.

Tablo 5. Rezerv Opsiyonu Katsayısı

Mevcut Döviz Tesis İmkânı Dilimleri(%)	Rezerv Opsiyonu Katsayısı	Yeni Döviz Tesis İmkânı Dilimleri(%)	Rezerv Opsiyonu Katsayısı
0-25	1,0	0-20	1,0
25-30	1,4	20-25	1,4
30-35	1,7	25-30	1,7
35-40	2,1	30-35	2,1
40-45	2,5	35-40	2,5
45-50	2,9	40-45	2,9
50-51	3,7		
51-52	3,9		
52-53	4,1		
53-54	4,3		
54-55	4,5		

Kaynak: TBB, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>

Söz konusu değişiklik ile yaklaşık 6,4 milyar Türk lirası likidite piyasadan çekilecek veyaklaşık 2,2 milyar ABD doları ederinde döviz bankaların kullanımına geçecektir⁽¹⁸⁾.

3. BÖLÜM: UYGULAMA

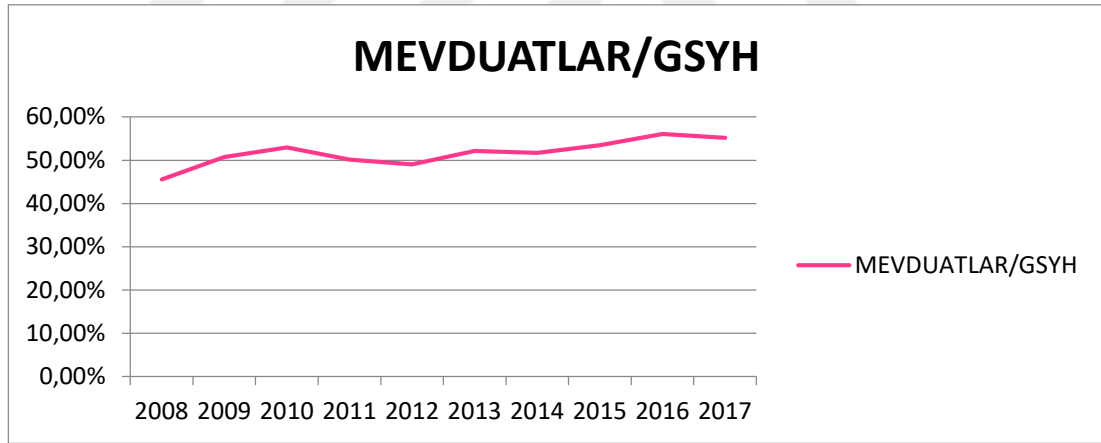
Bu çalışma, bankacılık sistemi ve sermaye piyasası faktöründe finansal gelişme endeksinde kullanılan değişkenler olan mevduatlar/GSYH, bankacılık toplam aktif/GSYH, m2/GSYH, BİST 100, M0/M1, M1/GSYH, kredi büyümesi ile finansal kırılganlık endeksinde kullanılan likiditeye ilişkin kırılganlık faktörünün krediler/GSYH ve özel sektöre açılan krediler değişkenlerinin 2008-2017 yıllarındaki verilerine göre incelemeyi amaçlamaktadır.

3.1. MEVDUATLAR/GSYH

Tablo 6. Mevduatlar/GSYH

YILLAR	TOPLAM MEVDUAT(Bin TL)	GSYH(Bin TL)	MEVDUAT/GSYH(%)
2008	453.484.686	994.782.858	45,59
2009	507.258.479	999.191.848	50,77
2010	614.680.785	1.160.013.978	52,99
2011	698.920.273	1.394.477.166	50,12
2012	770.016.322	1.569.672.115	49,06
2013	943.312.812	1.809.713.087	52,12
2014	1.057.637.524	2.044.465.876	51,73
2015	1.250.697.536	2.338.647.494	53,48
2016	1.462.843.620	2.608.525.749	56,08
2017	1.713.185.375	3.104.906.706	55,18

Kaynak: TBB, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>

Şekil 3. Mevduatlar/GSYH

Tablo 6'yı incelediğimizde, toplam mevduat ve GSYH sürekli artış göstermekte ve 2008 yılında mevduat/GSYH oranı %45,59 iken, 2017 yılında %55,18 oranında artarak 10 yıl içerisinde %9,59'luk bir artış olmuştur. 2008 yılına nazaran ise %21,03 lük bir artış demektir. Ancak tablo incelendiğinde mevduat/GSYH dalgalı bir şekilde artış ve azalış yaşadığı görülmektedir. Buda mevduat/GSYH oranındaki azalmanın GSYH artışın toplam mevduatla doğru orantılı

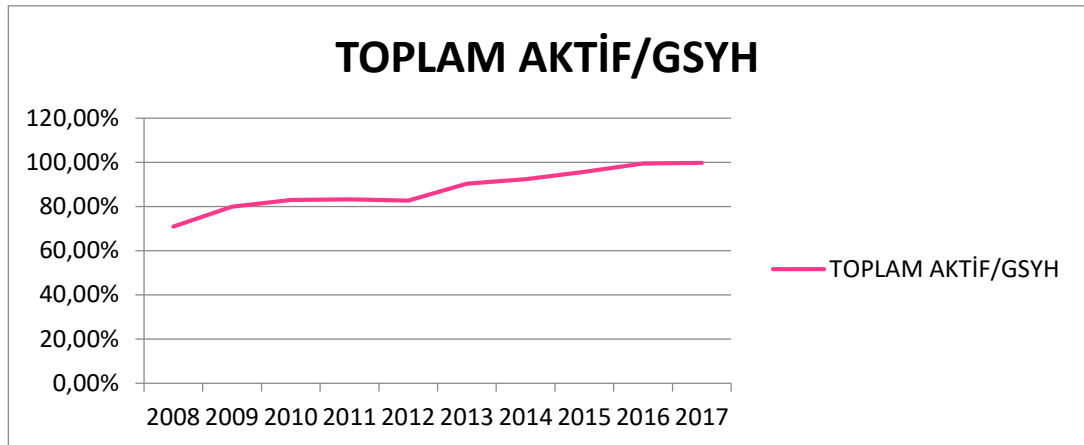
olmasına rağmen, toplam mevduattaki artış hızının GSYH artış hızına göre yavaş olmasından kaynaklanmaktadır.

3.2. BANKACILIK TOPLAM AKTİF/GSYH

Tablo 7. Toplam Aktif/GSYH

YILLAR	TOPLAM AKTİF(Bin TL)	GSYH(Bin TL)	TOPLAM AKTİF/GSYH(%)
2008	705.870.774	994.782.858	70,96
2009	798.532.678	999.191.848	79,92
2010	961.875.772	1.160.013.978	82,92
2011	1.160.711.796	1.394.477.166	83,24
2012	1.298.142.527	1.569.672.115	82,70
2013	1.635.370.077	1.809.713.087	90,37
2014	1.888.308.478	2.044.465.876	92,36
2015	2.235.994.714	2.338.647.494	95,61
2016	2.595.347.984	2.608.525.749	99,49
2017	3.095.039.170	3.104.906.706	99,68

Kaynak: TBB, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>

Şekil 4. Toplam Aktif/GSYH

Tablo 7'ye göre, toplam aktifte de 2008-2017 yıllarında sürekli bir artış olmuştur. Fakat toplam aktif/GSYH oranı dalgalı bir hal almaktadır. Bunun sebebi de aynı şekilde sürekli artış gösteren toplam aktif ve GSYH için artış oranlarına bakıldığında bazı yıllarda toplam aktifin GSYH'ye göre yavaş kalmasıdır. Örneğin,

2010 yılında toplam aktif/GSYH oranı %82,92 iken, 2011’de 83,24, 2012’de bu oran 82,70 olmaktadır. Ancak genelde 2008-2017 yılları arasında artış göstermiş 2008 yılında %70,96 iken, 2017 yılında %99,68 olmuştur. Yani %28,72 oranında artmış, 2008 yılına nazaran ise bu artış %40,47 olmuştur.

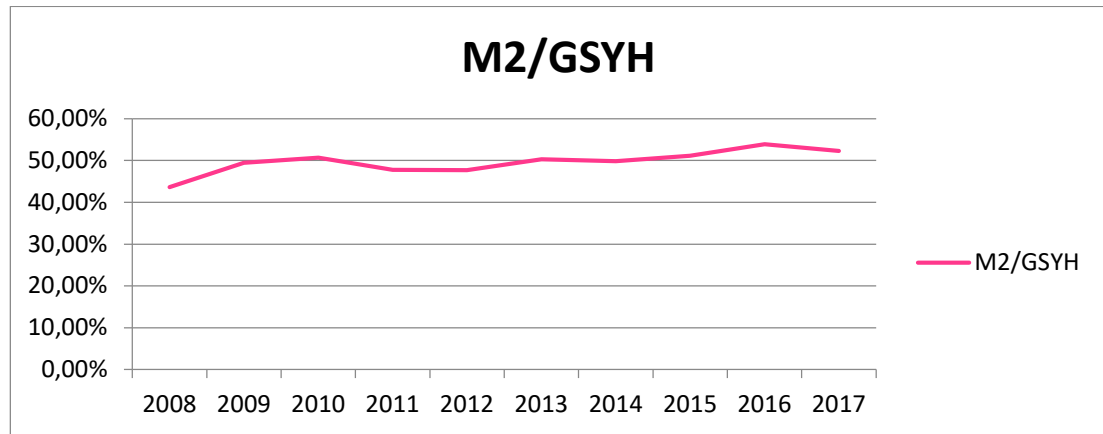
3.3. M2/GSYH

Tablo 8. M2/GSYH

YILLAR	M2 ¹⁹ (Bin TL)	GSYH(Bin TL)	M2/GSYH(%)
2008	434.205.424,00	994.782.858	43,65
2009	494.024.148,00	999.191.848	49,44
2010	587.814.547,00	1.160.013.978	50,67
2011	665.642.351,00	1.394.477.166	47,73
2012	749.111.748,00	1.569.672.115	47,72
2013	910.052.031,00	1.809.713.087	50,29
2014	1.018.546.164,00	2.044.465.876	49,82
2015	1.195.810.094,90	2.338.647.494	51,13
2016	1.406.729.187,90	2.608.525.749	53,93
2017	1.624.675.299,50	3.104.906.706	52,33

Kaynak: TCMB,<https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>

TBB,<https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>

¹⁹ M1 ve M2 değerleri, Avrupa Merkez Bankası istatistik tanım ve standartlarına uyum çalışmaları çerçevesinde oluşturulan yeni para arzı tanımlarına göre dir. 2005 yılı öncesi için yeni para arzı tanımlarına göre oluşturulan M1 ve M2 para arzı verileri bulunmamaktadır.

Şekil 5. M2/GSYH

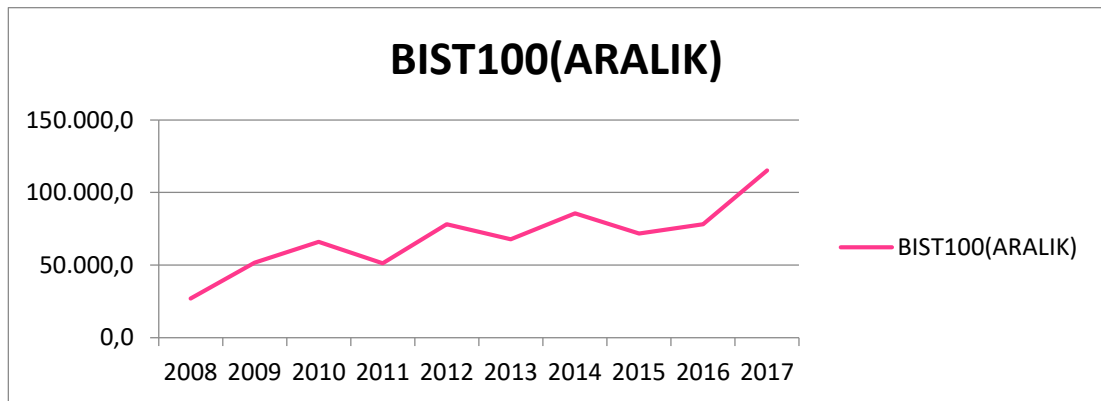
M2/GSYH oranı, geniş tanımlı para arzının gelire oranı olarak tanımlandığı gibi, ekonominin parasallaşma derecesi olarakta anlamlandırılır. Bu oranın artışı ile hane halklarının bankacılık sistemini kullanma düzeyi bize açıklar. Tablo 8'e göre, 2008-2017 yılları arasında m2/GSYH oranında dalgalanmalar görülmektedir. Bunun finansal gelişmelerdeki dalgalanmalardan kaynaklandığı söylenebilir. Örneğin, 2013 yılında m2/GSYH oranı %50,29 iken 2014 yılında bu oran %49,82'e düşmüş ancak 2015 yılında %51,13'e yükselmektedir. Ayrıca 2008 yılında m2/GSYH oranı %43,65 iken 2017 yılında bu oran 52,33'tür. 10 yıl bazında 2008'e kıyasla %19,86 artış olduğu açıktır.

3.4. BIST100

Tablo 9. 2008-2017 Yılları Arası Bist 100 Endeksleri(Aralık)

YILLAR	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
BIST100(ARALIK)	26.864,1	51.668,4	66.004,5	51.266,6	78.208,4	67.801,7	85.721,1	71.727,0	78.138,7	115.333,0

Kaynak: SBB, <http://www.sbb.gov.tr/temel-ekonomik-gostergeler/#1539970123300-b0aebfc4-3e3b>

Şekil 6. 2008-2017 Yılları Arası Bist 100 Endeksleri(Aralık)

Tablo 9'u incelediğimizde, 2008-2017 yılları arasında bist 100 endekslerinde dalgalanmalar gözlemekteyiz. Örneğin, 2009 yılında endeks 51.668,4 iken 2010

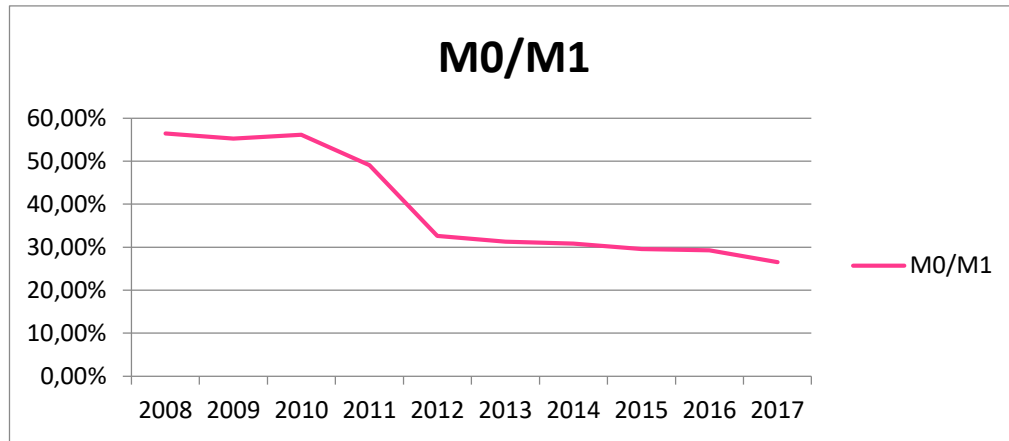
yılında 66.004,5'e çıkmış ancak 2011 yılında 51.266,6'ya kadar düştüğü görülmektedir. Ayrıca 10 yıl bazında 2008'e kıyasla %329,32 artış olduğu açıktır. Finansal gelişmelerdeki dalgalanmaların etkisi borsaya da yansımakta olduğu söylenebilir.

3.5. M0/M1

Tablo 10. M0/M1

YILLAR	M0	M1 ¹⁹	M0/M1(%)
2008	30.468.001,00	54.001.377,86	56,42
2009	34.289.353,00	62.025.725,25	55,28
2010	44.368.280,00	79.028.206,12	56,14
2011	49.347.189,00	100.514.096,63	49,09
2012	54.565.770,00	167.404.833,48	32,60
2013	67.755.894,00	216.377.746,00	31,31
2014	77.420.141,00	251.342.783,00	30,80
2015	92.309.442,70	312.309.476,00	29,56
2016	111.762.363,50	382.338.665,00	29,23
2017	119.198.419,90	449.631.796,20	26,51

Kaynak: TCMB, <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>

Şekil 7. M0/M1

Tablo 10'a baktığımızda M0/M1 oranı 2008-2017 yıllarında sürekli bir azalış eğilimi göstermektedir. Örneğin, 2011 yılında M0/M1 oranı %49,09 iken, 2012 yılında ise bu oran %32,60'tır. Bu durum, M0 ve M1 değerleri bu yıllarda sürekli bir artış göstermesine rağmen M1 değerinin artış hızının M0 değerinin artış hızından yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

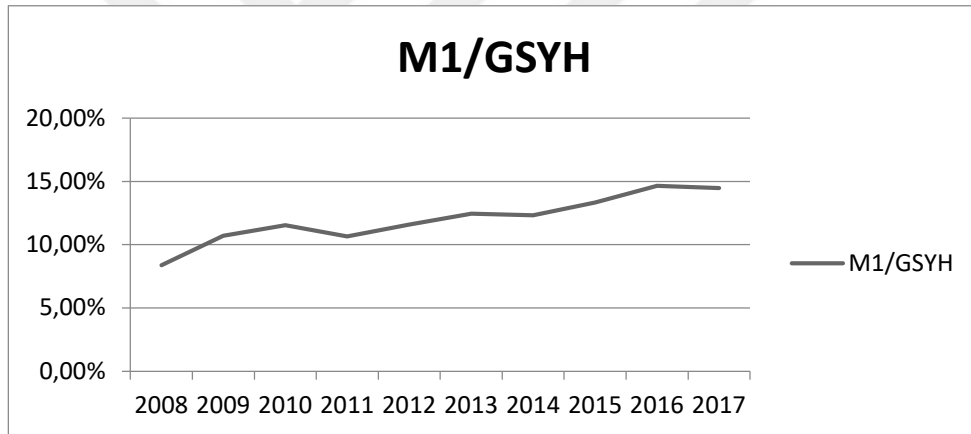

3.6.M1/GSYH

Tablo 11. M1/GSYH

YILLAR	M1 ¹⁹ (Bin TL)	GSYH(Bin TL)	M1/GSYH(%)
2008	83.380.932,00	994.782.858	8,38
2009	107.051.398,00	999.191.848	10,71
2010	133.884.898,00	1.160.013.978	11,54
2011	148.455.145,00	1.394.477.166	10,65
2012	181.928.687,00	1.569.672.115	11,59
2013	225.330.535,00	1.809.713.087	12,45
2014	251.991.723,00	2.044.465.876	12,33
2015	312.005.972,80	2.338.647.494	13,34
2016	382.351.495,90	2.608.525.749	14,66
2017	449.631.796,20	3.104.906.706	14,48

Kaynak: TCMB, <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>

Şekil 8. M1/GSYH

M1/GSYH oranı ise, dolaşımdaki para miktarı anlamına gelmekte olup bu orandaki artış finansal geri kalmışlık habercisi olarak adlandırılmaktadır. Tablo 11 incelendiğinde, 2008-2017 yıllarında dalgalanmalar görülmektedir. Örneğin, 2009 yılında m1/GSYH oranı %10,71 iken 2010 yılında %11,54'e çıkmış ancak 2011 yılında %10,65'e düşüştür. Bu durumda 2008-2017 yılları arasında finansal gelişim açısından artış ve azalışlar olduğu anlamına gelmektedir. Ancak tabloyu genelleştirdiğimizde 10 yıl içerisinde 2008'e kıyasla m1/GSYH oranında %72,8 artış olduğu görülmekte olup bu durum finansal geri kalmışlığın kanıtı olarak ifade edilebilir.

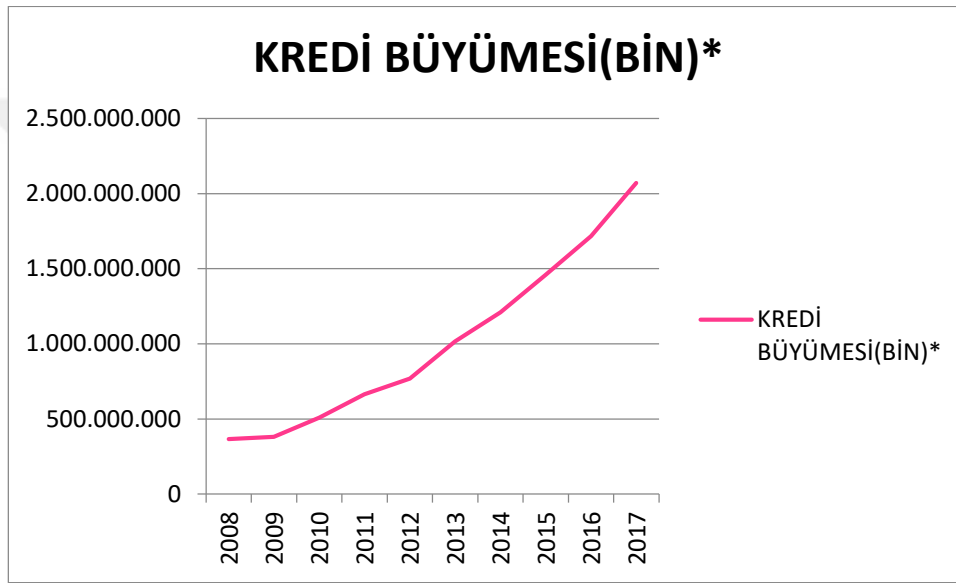
3.7.KREDİ BÜYÜMESİ

Tablo 12. 2008-2017 Yılları Arası Krediler

YILLAR	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
KREDİLER(BİN TL)*	366.900.914	381.012.568	508.862.117	664.289.489	768.939.362	1.015.524.202	1.209.686.009	1.458.516.466	1.716.622.954	2.071.375.707

Kaynak: TBB, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>

* Toplam Krediler = Krediler + Takipteki Krediler - Özel Karşılıklar

Şekil 9. 2008-2017 Yılları Arası Krediler

Kredi büyümesi, ekonomideki para arzı ile doğru orantılı olup, aynı şekilde ekonomik büyüme ile de doğru orantılıdır. Yapılmış olan birçok akademik çalışmada Türkiye'deki finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumda Tablo 12'ye baktığımızda, 2008-2017 yılları arasında kredi hacminde sürekli bir artış olduğu görülmektedir. Bu durum da 10 yıl içerisinde ekonomideki para arzında sürekli bir büyüme olup bu da ekonomik büyümedeki artışın sürekliliğini kanıtlamaktadır. Sonuç olarak 2008-2017 yıllarındaki finansal gelişmelerdeki dalgalanmalara karşın kredi hacmindeki sürekli bir artışın varlığı ekonomik büyümenin ileri doğru olduğunu ifade etmektedir.

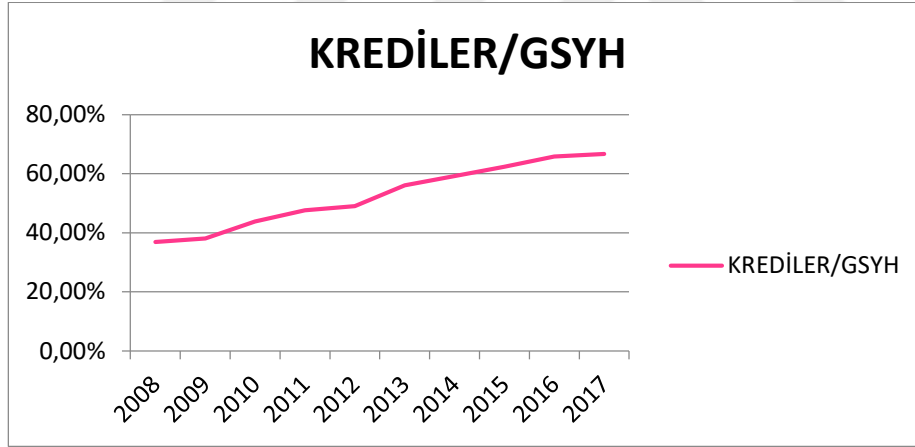
3.8.KREDİLER/GSYH

Tablo 13. Krediler/GSYH

YILLAR	KREDİLER(Bin TL)	GSYH(Bin TL)	KREDİLER/GSYH(%)
2008	366.900.914	994.782.858	36,88
2009	381.012.568	999.191.848	38,13
2010	508.862.117	1.160.013.978	43,87
2011	664.289.489	1.394.477.166	47,64
2012	768.939.362	1.569.672.115	48,99
2013	1.015.524.202	1.809.713.087	56,12
2014	1.209.686.009	2.044.465.876	59,17
2015	1.458.516.466	2.338.647.494	62,37
2016	1.716.622.954	2.608.525.749	65,81
2017	2.071.375.707	3.104.906.706	66,71

Kaynak: TBB, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>

* Toplam Krediler = Krediler + Takipteki Krediler - Özel Karşılıklar

Şekil 10. Krediler/GSYH

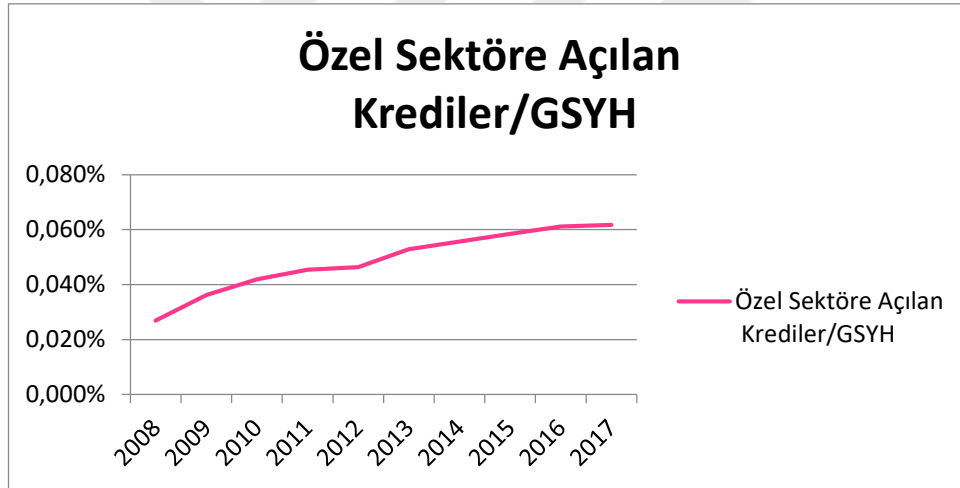
Krediler/GSYH için Tablo 13'e baktığımızda, sürekli bir artış olduğunu görmekteyiz. 2008 yılında krediler/GSYH oranı %36,88 iken bu oran 2017 yılında 66,71'e kadar çıkmıştır. Bu artış 2008-2017 yılları arasında 2008'e nazaran %80,88 daha fazla artmıştır. Bu oran kredi büyüklüğünün 10 yıl içerisinde yaklaşık %81 oranında artış olduğunu göstermektedir.

3.9.ÖZEL SEKTÖRE AÇILAN KREDİLER/GSYH

Tablo 14. Özel Sektöre Açılan Krediler/GSYH

YILLAR	Özel Sektöre Açılan Krediler(Bin TL)	GSYH(Bin TL)	Özel Sektöre Açılan Krediler/GSYH(%)
2008	267901	994.782.858,39	0,027
2009	361414	999.191.848,05	0,036
2010	487069	1.160.013.978,25	0,042
2011	633324	1.394.477.165,53	0,045
2012	728169	1.569.672.114,92	0,046
2013	957291	1.809.713.086,70	0,053
2014	1.138.064	2.044.465.875,83	0,056
2015	1.367.518	2.338.647.493,68	0,058
2016	1.595.697	2.608.525.749,33	0,061
2017	1.917.419	3.104.906.706,26	0,062

Kaynak: TCMB, <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>

Şekil 11. Özel Sektöre Açılan Krediler/GSYH

Tablo 14'teki özel sektöre açılan krediler/GSYH oranlarına baktığımızda, sürekli artmakta ancak artış hızlarında dalgalanmalar gözlenmektedir. Örneğin; 2011 yılında Özel Sektöre Açılan Krediler/GSYH oranı %0,045 iken, 2012 yılında %0,046, 2013 yılında ise %0,053'tür. Ayrıca 2008 yılı baz alınarak %129,63 oranında artış meydana gelmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada, bankacılık sistemi ve sermaye piyasası finansal gelişme endeksinde kullanılan değişkenler olan mevduatlar/GSYH, bankacılık toplam aktif/GSYH, m2/GSYH, BİST 100, M0/M1, M1/GSYH, kredi büyümesi ile finansal kırılma endeksinde kullanılan likiditeye ilişkin kırılma faktörünün krediler/GSYH ve özel sektöre açılan krediler değişkenlerinin 2008-2017 yıllarındaki verileri incelenerek analiz yapılmıştır.

Veriler incelendiğinde 2008-2019 yılları arasında; mevduat/GSYH dalgalı bir şekilde artış ve azalış yaşadığı görülmektedir. Buda mevduat/GSYH oranındaki azalmanın GSYH artışın toplam mevduatla doğru orantılı olmasına rağmen, toplam mevduattaki artış hızının GSYH artış hızına göre yavaş olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Toplam aktif/GSYH oranı dalgalı bir şekilde arttığı görülmektedir. Bu durum, aynı şekilde sürekli artış gösteren toplam aktif ve GSYH için artış oranlarına bakıldığında bazı yıllarda toplam aktifin GSYH'ye göre yavaş kalması ile açıklanabilir. M2/GSYH oranında dalgalanmalar görülmekte ve hane halklarının bankacılık sistemini kullanma düzeyinin dalgalı bir halde olduğunu göstermektedir. Bunun finansal gelişmelerdeki dalgalanmalardan kaynaklandığı söylenebilir. Bist 100 endekslerinde de dalgalanmalar gözlemekteyiz. Finansal gelişmelerdeki dalgalanmaların etkisi borsaya da yansımakta olduğu söylenebilir. M0/M1 oranı 2008-2017 yıllarında sürekli bir azalış eğilimi göstermektedir. Bu durum, M0 ve M1 değerleri bu yıllarda sürekli bir artış göstermesine rağmen M1 değerinin artış hızının M0 değerinin artış hızından yüksek olmasından kaynaklandığı söylenebilir. M1/GSYH oranında ise, dalgalanmalar görülmektedir. Bu durumda finansal gelişim ve dolaşımdaki para miktarı açısından artış ve azalışlar olduğu anlamına gelmektedir. Ancak tabloyu genelleştirdiğimizde 10 yıl içerisinde 2008'e kıyasla m1/GSYH oranında artış olması finansal geri kalmışlığın kanıtı olarak ifade edilebilir. Kredi büyümesi, kredi hacminde sürekli bir artış olduğu görülmektedir. Bu durum da 10 yıl içerisinde ekonomideki para arzında sürekli bir büyüme olup bu da ekonomik büyümedeki artışın sürekliliğini kanıtlamaktadır. Sonuç olarak 2008-2017 yıllarındaki finansal gelişmelerdeki dalgalanmalara karşın kredi hacmindeki sürekli bir artışın varlığı ekonomik

büyümenin ileri doğru olduğunu ifade etmektedir. Krediler/GSYH için sürekli bir artış olduğunu görmekteyiz. Bu oran kredi büyüklüğünün 10 yıl içerisinde yaklaşık %81 oranında artış olduğunu göstermektedir. Krediler/GSYH oranında ise, baktığımızda, sürekli artmakta ancak artış hızlarında dalgalanmalar meydana geldiği gözlenmektedir.

Gelecek çalışmalarda farklı endeksler kullanılarak bankacılık sisteminin kırılganlıkları tespit edilebileceği gibi bu çalışmada kullanılan değişkenler ekonometrik ve istatistik yöntemler ile birlikte yeniden değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akgüç, Ö. (1987). *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık*, (1.Baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akgüç, Ö. (2007). Türkiye’de Yabancı Bankalar, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 36, 6-17.
- Altan, M. (2001). *Fonksiyonlar Ve İşlemler Açısından Bankacılık*, Beta Basım.
- Aydın, Ünver, Tülay. (2017). *Müşterek Hesap*, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık.
- Çivi, H.(1985). *Türkiye’de Bankacılık: Teori, Uygulama Ve Sonuçlar*, Fon Matbaası.
- Er, B.Z.İman. (2016). *Hazine İç Borçlanma İhalelerinin İkincil Piyasa Dış İşlemleri Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama*, Uzmanlık Yeterlik Tezi, TCMB.
- Günel, M.(2010). *Para Banka ve Finansal Sistem*, Nobel Yayın Dağıtım.
- İbiş, C.,Çatıkkaş, Ö. ve Çoban Çelikdemir, N.(2018). Banka Muhasebesi İlkeler ve Uygulamalar, *Türkiye Bankalar Birliği*, 20-21.
- Koçel, T.(2011). *İşletme Yöneticiliği*, Beta Yayınları.
- Parasız, İ. (2007). *Modern Bankacılık: Teori ve Uygulama*, Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2009). *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Ezgi Kitabevi.
- Selçuk, H. Tunay, K. Batu,. (2014).*Ticari Banka Yönetiminin Temelleri*, Nobel Yayın Dağıtım.
- Urgancı, H. (1982). *Para ve Banka*, Önder Matbaası.
- Uzunoğlu, S.(2014).*Bankacılığa Giriş*, Literatür Yayıncılık.
- Yıldırım, M. (2008). *Banka Muhasebesi*, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 258.
- Yüzgün, A.(1982). *Cumhuriyet Dönemi Türk Bankacılık Sistemi(1923-1982)*, Der Yayınları.

